

**Державний заклад вищої освіти
УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ
Національної академії педагогічних наук України,
Навчально-науковий інститут менеджменту та психології,
Кафедра педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ,
Кафедра педагогіки та психології**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПОЧАТКОВА ОСВІТА В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

22 листопада 2023 року

БУЧА, 2023

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«Початкова освіта в Україні в умовах воєнного часу: реалії та
перспективи»**

*Рекомендовано Вченою радою
Українського Гуманітарного інституту
Протоколом №5 від 29 грудня 2023 р.*

**Адреса редколегії
Україна, 08292, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»**

Буча, 2023

Початкова освіта в Україні в умовах воєнного часу: реалії та перспективи» [Електронне видання]: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Буча, 22 листопада 2022 р.) / упорядники: Ф.М. Проданюк, В.В. Куриляк, А.С. Білик, Буча: ПВНЗ «УГІ», 2023 р. 141 с.

З збірникові розглянуто стан початкової освіти в умовах війни з акцентом на виклики та перспективи. Війна в Україні призвела до дестабілізації в багатьох аспектах суспільного життя. Однією з найбільш уразливих галузей стала освіта, яка не встигла стабілізуватися після випробування глобальною пандемією. Навчальні заклади, змушені адаптуватися до обмежень та загроз, стикнулися із завданням гарантувати безпеку, надійність та доступність освіти в найскладніших умовах. Вплив війни на початкову освіту в Україні – це питання, яке потребує аналізу та обговорення, адже від нього залежить культурне майбутнє як країни загалом, так і наступних поколінь. Матеріали конференції висвітлюють тенденції розвитку початкової освіти в Україні, а також проблеми, пов'язані із російсько-українською війною, на різних рівнях: психологічному, медійному, освітянському.

Матеріали конференції видано в авторській редакції.

Редакційна колегія:

Сіданіч І.Л., докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Буркова Л.В. докторка пед. наук, професорка кафедри педагогіки та психології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Садова М.А. докторка психологічних наук, професорка, професорка кафедри політології Національного університету «Киево-Могилянська академія».

Проданюк Ф.М., к.іст.н., доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Куриляк В.В., д.богосл., доцент, проректор по науковій діяльності ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Лозенко А.П. доцент кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки педагогічного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова.

Шестакова Т.В. кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Янковська І.М. кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Секретар конференції: Білик А.С., секретар науково-організаційного відділу ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ	8
CAPRAR L.	8
GREETINGS FOR UKRAINIAN TEACHERS (CONFERENCE – NOVEMBER 22)	
ШТАНЬКО Л. О.,.....	8
IDEOLOGICAL EDUCATIONAL MODELS AND THE CHRISTIAN EDUCATIONAL MODEL AS AN ALTERNATIVE	
БАЛАКЛИЦЬКИЙ М.А.	10
РЕЛІГІЙНІ ГРОМАДИ УКРАЇНИ ЯК АГЕНТИ СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ	
ЛІТКЕВИЧ А.М.	19
ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ФРН: ТЕНДЕНЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ХХІ СТОЛІТТІ	
СІДАНИЧ І.Л.....	21
ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ	
СТИНАВСЬКА Л.А.....	25
ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРОЄКТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ/ШКОЛЯРОК В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	
ШЕСТАКОВА Т.В.....	29
ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	
СЕКЦІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ РЕАЛІЯХ	31
БУЛАТОВ В.А., БУЛАТОВА Н.В.	32
АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ В ЗАКЛАДІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
ВАСИЛІВСЬКА А.С.	35
ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР	
ВОЙТОВИЧ Д.В.	38
СИСТЕМА РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ НУШ	
ГОРОДЕЦЬКА Н.Є.....	40
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ В УМОВАХ НУШ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ	
ДЕРКАЧ С. І.....	44

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
МОСКАЛЕНКО Л.С.	47
ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ВІЙНИ	
ПЕДЧЕНКО Г.В.	50
ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	
ПИЛИПЕНКО Л.О.	53
РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ ТА ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ВИКОНАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ТВОРЧИХ ПРОЄКТІВ	
СІКАЧИНА А.В.	55
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПО РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
СУГОНЯК В. П.	58
ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ВЕЛИЧИНИ» В КУРСІ МАТЕМАТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
ТЕЛЕЦЬКА Л.І.	59
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
ТОЛБАС А.В.	62
РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ЗМІСТІ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ В УМОВАХ НУШ	
СЕКЦІЯ II ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	66
БАРАБАШ С.М., БУРКО О.В.	66
АКРОВІРШІ ЛЕОНІДА ГЛІБОВА ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
БУРЛЄЄВ О.Л.	70
АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОГРАМИ ІТ-СТУДІЙ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
КОЛОШ С.К.	73
ОРГАНІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
ЛОЗЕНКО А.П.	75
ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – «УМІННЯ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ»	
ЛУК'ЯНЧУК Н.В.	78

ЯК ЗАПОБІГТИ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРАННЮ ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
ПАРАСЕЇ-ГОЧЕР А.О., АЛХАМРІ І.Н.С.С.	82
FEATURES OF THE USE OF ART THERAPY FOR CHILDREN OF PRESCHOOL AGE EVACUATED FROM HOT SPOT ZONES DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	
ПИЛИПЕНКО К.О.	86
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
ПРОДАНЮК Ф.М.	89
ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ: НОВІТНЯ ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	
РАЛКО М. О., АДАМЕНКО С. М.	93
ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	
РОМАНЧУК С.М., МИЧАК Н.Г.	96
ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	
СІКАЧИНА А. В.	100
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
ЯНКОВСЬКА І. М.	106
ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
СЕКЦІЯ III МОРАЛЬНО-ЦІННІСНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ НУШ	110
ГАВАЛЕШКО А.І.	110
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ	
ГОРАЙ Н.В.	113
ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	113
КОРЧУК О.С.	117
ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
КУРИЛЯК В.І.	120
ВПЛИВ ВИЗНАЧНИХ ВЧЕНИХ АРАБСЬКОГО ХАЛІФАТУ НА РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ТА УЯВЛЕНЬ ПРО ДУШУ В IV – XII СТОЛІТТЯХ	
ОСТАПЧУК Б.В.	123
ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПОЗИТИВНОГО ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ	
САВЧИШИНА Н.В.	125

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

САДОВА М.А...... 132

ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ
ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

СПІВАК Л.В. 135

ПРОФІЛАКТИКА ФІЗИЧНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЗА ДОПОМОГОЮ
ФАКТОРІВ ЗДОРОВ'Я

СТЕШИЦ І.В. 138

ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО І ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ
УЧНІВ

ТРОХИМЕНКО Я.В. 141

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ НУШ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

CAPRAR L.

the Executive Secretary of EurECA

(CONFERENCE – NOVEMBER 22)

I am Liviu CAPRAR, the Executive Secretary of EurECA, which stands for “European Educators’ Christian Association”, a network of Christian teachers and schools across Europe. We have planned to hold our annual conference for 2020 in Kyiv, using the facilities of your university campus. I was there with the Board in the fall of 2019, but the period of the “Covid pandemic” came, and immediately after this, the war...

On behalf of the EurECA, it is my privilege to convey the words of our Chairman Graham Coyle to you:

'Dear friends, thank you for this opportunity to share something with you as you gather together.

Firstly, I would like to say thank you to all of you and your teaching colleagues across Ukraine for serving the next generation of your people so faithfully and lovingly. Thank you for the sacrifices you have made, thank you for caring so much, thank you for giving continually through the most difficult of times. You are so brave! Please know that many fellow teachers remember you before the Lord and we honour you as you represent Him to your pupils. They will never forget your love for them and your example.

When we are followers of Jesus, there are many wonderful things that His Spirit reveals to us, His love, His plan of salvation, His unlimited grace freely available to us. We also know there are many things we do not understand and have to receive and walk in by faith. The things which happen to us and around us are often a mystery, but the Lord asks us to follow Him through them. This is sometimes difficult, and often painful. We can be wounded by these things and left with scars. This happened to Jesus, so it should be no surprise it happens to us.

When Jesus was resurrected, He was a healed Saviour. Many of the signs of His beating and crucifixion had gone, and yet we also see that some of the scars remain. It was by those that Thomas wanted to recognise Him. These were the scars of His love. His love for the Father and His love for us.

You may feel scarred by all that has and is happening. I believe Jesus says to you that these wounds will heal, if you allow Him to touch you lovingly and graciously, but some of the scars will remain. These are the scars of your love. These are the scars which will mark you out as a follower of our Lord, as a person who loves Him above all else in their lives.

I pray you will grow continually in your knowledge and love for Him, and that you will carry His joy, peace and triumph in you each and every day.'

May God bless you!

ШТАНЬКО Л. О.

*к.е.н., доцент, професор кафедри інформаційних систем і технологій, фінансів та менеджменту
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

GREETINGS FOR UKRAINIAN TEACHERS IDEOLOGICAL EDUCATIONAL MODELS AND THE CHRISTIAN EDUCATIONAL MODEL AS AN ALTERNATIVE

If you look at the history of pedagogy and teaching models, you can pay attention to the educational model that has existed since antiquity. Its essence was that the students followed the teacher, watched how he lives, learning through the process of contemplation and listening. Often students lived with their teacher or spent a lot of time together. In this case, the authority of the teacher was almost absolute. Examples of such teachers are Greek philosophers, Jewish rabbis, incl. Christ.

Over time, this model was transformed into a lesson-in-class system of education. Education was received in schools, universities, and primarily the ones found by church. The teacher taught in the classroom by passing on the knowledge and values he himself had. Moreover, for students, he could be almost the only source of information.

Now we are witnessing the transformation of the education system. On the one hand, almost any young person has access to information, knowledge, but knowledge without positive experience and example does not instill values in the modern generation. On the other hand, the media industry, social networks, gadgets form a state of constant involvement in something. And it's hard for a teacher to compete with that, standing at at the blackboard.

Why value-based education is so important in the 21st century.

Let's take the following examples.

Despite the fact that the world community is striving for democracy and ethics, almost opposite processes are taking place in parallel, such as the dominance of dictatorship. Now two models are fighting on the world stage: democracy and dictatorship.

Everyone is surprised that in the 21st century the dictatorship allows itself to behave so openly without hiding behind. This can be seen in the Russia's aggression against Ukraine. Many political scientists note that the modern Russian Federation inherits the model of the USSR. This suggests that certain values are instilled in Russian citizens through the education system for children and youth, as well as through the media industry. At the moment, the Russian Federation is actively promoting the symbolism of Z in kindergartens and schools; since September 2022, special lessons have been introduced: Talking About the Main Thing.

I represent the Protestant University in Ukraine in the city of Bucha. The experience of the UIAS (we interviewed our graduates on the topic: why do Christian universities exist, if now there are so many alternatives to education.

Answer: the opportunity to develop communication skills, build relationships, make true friends for life who share your values. Despite military operations, we have not lost our students, but also acquired new ones).

The war in Ukraine exacerbated the issue of values

Brief summary.

In this context, it is important to understand that the audience in the classroom does not remain neutral. If one ideology leaves, another one comes to replace it. Christian education is an alternative.

БАЛАКЛИЦЬКИЙ М.А.

*доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри журналістики
Українського гуманітарного інституту,
запрошений дослідник у
відділенні журналістських студій,
Університет Шеффілда, Великобританія*

РЕЛІГІЙНІ ГРОМАДИ УКРАЇНИ ЯК АГЕНТИ СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Актуальність дослідження. Під час російського вторгнення в Україну, яке почалося на початку 2022 року, багато релігійних громад в Україні перетворилися на соціальні центри, де постраждали від війни, переважно внутрішні мігранти, могли знайти притулок, їжу, одяг, медичну та психологічну допомогу, допомогу з евакуація та соціальна реабілітація.

Повномасштабне російське вторгнення 2022 року мало на меті захоплення всієї України. Наступна хвиля мігрантів була визначена ООН як найбільша криза біженців у світі з часів Другої світової війни. Мільйони українців залишили свої домівки та виїхали або за кордон, або в західні та центральні області України. Це призвело сотні тисяч українців до численних контактів із агентами молодого громадянського суспільства України, зокрема благодійними організаціями, ГО та релігійними громадами.

Теорія стійкості пропонує зрозуміти, як люди отримують навички подолання життєвих криз, будь то стихійні лиха, акти насильства чи епідемії. Соціальна стійкість — це здатність переживати важкі часи, приймаючи допомогу від найближчих або далеких родичів, спільноти, друзів і організацій.

Мета дослідження – оцінити роль релігійних конгрегацій у формуванні стійкості громади в українців, які випадково стали їхніми клієнтами під час вторгнення.

Методом дослідження є опитування клієнтів протестантських громад, спрямоване на визначення співвідношення між наданими соціальними послугами та рівнем соціальної стійкості, сформованої в результаті.

Теорія стійкості. В останні десятиліття західні соціальні науки стали свідками переходу від підходу, орієнтованого на проблему, до підходу, орієнтованого на стійкість. Раніше реформатори зосереджувалися на тому, що вони вважали соціальними проблемами, досліджували їх і пропонували шляхи вирішення. Хоча виявилось, що людям і громадам властиво швидко оговтуватися навіть від найгірших обставин. Багато несприятливих факторів залишаються тут: війни, ворожнеча, стихійні лиха, епідемії, фінансові та соціальні кризи; старіння, втрати, самотність, смерть. Тим не менш, здається, що люди завжди повертаються назад. Це привело аналітиків до необхідності переорієнтувати дослідження на те, як індивіди та соціальні групи фактично повертаються до нормального життя, відновлюючи докризовий рівень життєздатності. Другим виміром є стійкість, яка «передбачає продовження траєкторії відновлення та навіть зростання та покращення функції в результаті здорової реакції на стресовий досвід» [1].

Стійкість оцінюється проти стресового фактора, свого роду негараздів. З цієї точки зору важливі швидкість і глибина одужання від пошкоджень. Все ще можуть залишатися деякі емоційні «шрами», але загалом людина чи група вважаються стійкими, коли виявляються сильними та внутрішньо стабільними. Ці критерії можуть включати збереження здоров'я та благополуччя в умовах недовіри.

Дослідники розглядають стійкість як властивість, яку засвоїли, а не як вроджену характеристику. «Крім того, соціальний світ людини забезпечує смислові структури та допоміжні ресурси, які дозволяють йому чи їй вирішувати проблеми адаптації» [1, с.12]. Таким чином, стійкість стосується соціальних зв'язків і спільного створення та обміну соціальним капіталом. Якість цих відносин є одним із ключових факторів стійкості. Вони забезпечують «соціальну довіру, взаємність, ефективність сусідства та громадянську участь у багатьох аспектах спільноти» [1].; соціальний зв'язок і згуртованість. Справа не лише в доброму сусідстві; йдеться про своєчасне задоволення реальних потреб. Людям потрібна структура узгоджено організованого фізичного середовища, яке забезпечує їм основні блага.

Серед психосоціальних факторів, пов'язаних зі стійкістю, дослідники згадують мету життя, моральний компас і духовність. Для багатьох вони тісно пов'язані з релігійним світоглядом.

Досить часто релігія може бути фактором стійкості. Це може дозволити людям протистояти життєвим кризам, пов'язуючи їх з чимось, що їх повністю перевершує, і таким чином забезпечує їм необмежені ресурси для подолання труднощів.

Релігію можна розуміти як «пошук значущості у способах, пов'язаних зі священним» (Pargament, 1997, стор. 32). Це визначення розширює межі релігієзнавства за межі традиційних уявлень про Бога, щоб включити інші, здавалося б, світські частини життя, які просякнуті сакральним змістом, від науки та себе до шлюбу та виховання дітей (Pargament & Mahoney, 2005). Наприклад, коли батьківство розглядається як доручення, отримане від Бога,

ця роль набуває священної якості. Що робить людину релігійною з точки зору цього визначення, так це її участь у пошуку або священної мети, або священних шляхів для досягнення іншої важливої мети [1, с.194].

Релігія - це зв'язок. Це може бути прихильність до чогось приземленого, що розглядається як вираження божественної сили чи особистості, або до чогось трансцендентного. Межі дієздатності людини. Провидіння, вища мета, більша мета, вища логіка життя. Такі погляди здатні об'єднувати індивідів у спільноти віри та взаємопідтримки. Незважаючи на відчутну тенденцію до особистих релігійних переконань, важливість рівня громади неможливо переоцінити. Спільнота віруючих дозволяє своїм членам ділитися соціальним капіталом і переживати спільне поклоніння та ритуали, таким чином створюючи посередницький простір з божественним. Цей спільнотний вимір релігії може бути особливо цінним у зв'язку «з більшою самоефективністю та активними підходами до вирішення проблем, замість безпорадної залежності та пасивності» [1, с.196]. Що насправді означає приєднання до спільноти зі спільними цінностями, члени якої не відчують себе покинутими серед катастрофи.

Соціальна стійкість в Україні

Пандемія та повномасштабна російська агресія зробили стійкість актуальною темою в Україні. Дослідники підкреслюють необхідність сприяння стійкості соціальних структур, держави, влади та суспільства [2]. Вони заявляють, що Україні потрібні свідомі та активні громадяни, повноважні та заангажовані у суспільні справи.

Україна вже має певний капітал стійкості, що базується на наступних факторах, які в основному впливають з її суспільної культури та поглядів на збройний конфлікт:

- Українці звикли жити з нестабільністю;
- Українці налаштовані захищати країну, про що свідчить зростання патріотичних настроїв. Більшість населення розглядає Росію як державу-агресора і розглядає конфлікт як «війну за незалежність і відновлення територіальної цілісності»;
- Більшість громадян сподіваються, що країна зможе подолати труднощі;
- Зароджується соціальна згуртованість серед груп активних громадян;
- Активне громадянське суспільство та активний волонтерський рух; і
- Горизонтальні соціальні зв'язки, а не ієрархічне централізоване командування як основна організуюча ознака соціальних взаємодій [3].

Серед факторів стійкості постраждалих від війни підлітків на сході України – підтримка сім'ї, оптимізм, наполегливість, здоров'я та спілкування в соціальних мережах [4]. Інше дослідження показало, що основними елементами подолання труднощів війни були «спілкування з розлученими близькими, а також супровід помічників і господарів», а також «внутрішнє

життя або практика молитви», які слугували психологічним «капіталом» [5]. Важливість спільної підтримки змусила авторів говорити про тісні соціальні та психологічні контакти як «як про захисний фактор у підвищенні стійкості, а також як про мережу підтримки». Ці висновки підкреслили важливість переосмислення нашого сприйняття «сім'ї» в ширшому сенсі, враховуючи нові аспекти, які вона може набути в постконфліктних ситуаціях» [6].

З 2021 року соціологи Сумського державного університету провели комплекс досліджень стійкості громад в Україні. Автори торкнулися теми стійкості місцевих громад під час пандемії COVID-19 [7]; соціальна стійкість територіальних громад Сумської області [8]; гендерні аспекти соціальної стійкості місцевих громад [9]; соціальна стійкість місцевих громад у воєнний час [10]. Ці дослідження засвідчили необхідність соціальних зв'язків та інтеграції громади. Існує потреба в структурах громадянського суспільства, щоб подолати прірву між державними інституціями та місцевими проблемами. Українське суспільство має попит на громадські організації. Вони є новим актором у публічній сфері без негативної історії. У грудні 2022 року волонтери мали найвищий рівень суспільної довіри серед соціальних інституцій в Україні після Збройних Сил та Президента України [11].

Релігія як джерело стійкості

Одна з найбільш стійких і повсюдних форм елементів громадянського суспільства в Україні постає в релігійному вбранні. Представники релігійних організацій різних конфесій співпрацюють, знаходять кращі практики співпраці в наданні гуманітарної допомоги з широкого кола проблем: військове капеланство, капеланство для наших громадян, які вимушено опинилися за кордоном, гуманітарна допомога, допомога у відбудові, допомога в реалізації різноманітних потреб громад місцевій владі [12].

Релігійність в Україні під час кризи зростає [13]. Однак це не перетворюється на церковну приналежність. У 2023 році 29% опитаних українців сказали [14], що їхня віра в Бога зросла. Хоча 73% опитаних не належать до жодної релігійної громади.

Патріотизм — духовна домінанта наших воєнних буднів. Він стає для нас центром тяжіння, способом відокремити «своїх» від «чужих», задає систему цінностей. «Вірю в ЗСУ» — це не просто яскравий слоган, а свого роду «символ віри» нової цивільної релігії, яка швидко формується на тлі війни. Архангели носять піксель. Ангели ганяють буси з гуманітаркою, вивозять поранених і цивільних. Служіння — це служба або волонтерство. Добро — це ті, хто протистоїть ясно вираженому агресивному злу, поміченому знаками Звіра — Z і V. Війна «заземляє» релігійні погляди. Віра набирає форми діла. Слова і уявлення опиняються на других-третьох ролях. Канони й поклони — взагалі не відіграють жодної ролі [14].

Українці шукають Бога, а не церкви. Тим не менш, існує потреба в неурядових організаціях із сильною мотивацією, які здатні мотивувати та підняти дух, які залучають людські ресурси та мотивують волонтерів служити.

В опитуванні розумківців за 2022 рік 45,5% українців одним із «першочергових завдань релігійних організацій під час війни» назвали допомогу ЗСУ. 39,5% — поклали на церкву соціальну й матеріальну допомогу громадянам, 54,3% — психологічну допомогу. Тобто громадяни України загалом підтримують думку, висловлену на самому початку війни: «Церква, яка не волонтерить, мені нецікава» [14].

У воєнний час релігійні громади побачили шанс «перезавантажитися», змінити себе на громадські організації, а віруючі — на волонтерів і капеланів. ГО, пов'язані з Церквою, виглядають як актуальні, соціально прийнятні розширення чи інтерфейси, як замаскована Церква. Тисячі невоцерковлених українців приймають гуманітарну допомогу, ігноруючи конфесійні кордони. Для деяких це одна з перших особистих зустрічей з релігійними громадами, особливо поза літургійними ритуалами (вінчання, похорони, хрещення немовляти). Таким чином, місцева релігійна громада знаходить зв'язок «розширена родина – церква – ГО».

Євангельські громади «найефективніше функціонують в режимі «великої родини», а, отже, – за умов обмеженої кількості членів. Так досягається індивідуальне включення усіх віруючих в обцинне життя, дотримується належний рівень релігійного ентузіазму, зберігається вплив керівництва на паству» [15].

Опитування

Я провів онлайн-опитування, щоб визначити рівень задоволеності населення України гуманітарними послугами, які надають релігійні громади.

Отримано 1400 відповідей. Це не округлене число, просто збіг. У соціальних мережах (Viber, Telegram, Facebook) було поширено посилання на Google-форму для цільової аудиторії – бенефіціарів релігійних ГО. Найбільше відгуків отримали адміністратори Telegram-каналів для релігійної аудиторії.

Вік. Більш-менш рівномірний розподіл середньої та старшої вікових груп. Молодь перебуває під опікою батьків і більш рухлива, вважає за краще переїжджати в тихіше і безпечніше місце. Прагнення врятувати життя дітей було одним із головних мотивів евакуації, адже чим старша людина, тим менша ймовірність того, що вона буде схильна до переїзду, принаймні надовго.

Стать. Домінування жінок серед респондентів слід розуміти так, що жінки є контактними особами та вважаються більш вразливою соціальною групою. Вони належать до найбільш неблагополучних соціальних категорій, а це одинокі/розлучені матері/вдови, вони в більшості випадків доглядають за інвалідами. Жінки як біженки та внутрішні мігранти більш готові «полювати» на гуманітарну допомогу як форму забезпечення своїх сімей.

Освіта. Участь в опитуванні вимагала певної технічної грамотності, що виключало частину потенційних бенефіціарів цих послуг. Доступна і, у випадку початкової та середньої школи, майже обов'язкова радянська освіта. Міські жителі. Активісти.

Працевлаштування. Тут ми бачимо зовсім іншу картину. Дві парні частини по 30% включають домробітниць і безробітних відповідно. 20% респондентів працюють повний робочий день і 16,2% неповний робочий день. Здається, ці бенефіціари мають гарну освіту і, ймовірно, яскраве минуле. Тепер вони можуть опинитися в невігідному становищі з різних причин. Розподіл за віком показав, що лише 25% респондентів є пенсіонерами. Тут ми бачимо, що 35% учасників опитування не працюють і не отримують пенсії. Чому так? Чи може бути причиною російська агресія 2022 року? Чи втратили ці жінки роботу через високий рівень безробіття в окремих регіонах України? Більшість із них, здається, не мають маленьких дітей. Чи може бути, що вони доглядають онуків (дивіться розподіл Сум за віком у можливій міграції)? Чи можуть ці жінки покладатися на своїх чоловіків, щоб забезпечити їхні сім'ї та виростити їжу у своїх приватних садах? Останнє не виглядає ймовірним з огляду на їх освіту. Вони добре освічені міські жителі. Тоді чому вони маргіналізовані (чи ні)? Географія може бути підказкою.

В якій частині України ви жили до повномасштабного російського вторгнення? Загалом ці частини є територіальними здобутками російських загарбників щодо географічної структури України. Найменше загрожує захід; центр і північ знову захоплені. На сході – Донбас з давно окупованими територіями та Харківська область, більшу частину якої було звільнено в ході відступу. Більше половини респондентів зі сходу. Масова міграція звідти. По-перше, ця частина України включає великі міста, які були окуповані та повернуті через кілька місяців. Страх перед відновленням окупації змусив тисячі людей покинути регіон. Руйнування Каховської дамби сталося незадовго до початку дослідження. По-друге, на момент написання статті цей регіон залишається найбільш спірною частиною України з найбільш інтенсивним контрнаступом. Отже, ми маємо справу з мешканцями міст півдня та сходу.

Яке ваше помешкання зараз? 42% респондентів евакуювалися в межах України та майже 2% за кордон. Це може бути відповідь. Через війну ці жінки/сім'ї покинули рідні поселення (переважно міста) і стали внутрішніми мігрантами. Це призвело до їх маргіналізації та необхідності звертатися за допомогою до інших джерел соціальних послуг.

Звідки Ви дізналися про можливість отримати гуманітарну допомогу від релігійної громади? Тут помітно домінує усне спілкування. Українці, зокрема жінки, довіряють тим, кого знають особисто. Таким чином, соціальні зв'язки мають вирішальне значення для виживання під час криз. Четверть респондентів шукали в Інтернеті.

Чи знаєте ви, яка релігійна громада надавала гуманітарну допомогу? Майже 90% стверджують, що знають. Проте слід зазначити, що бенефіціари певною мірою не пов'язують джерела гуманітарної допомоги з релігією. Не всі, скажімо, розуміють, що ADRA Україна означає Адвентистське агентство розвитку та допомоги, де адвентист(и) означає маленьку церкву десь на околиці свого поселення. Крім того, бенефіціари можуть мати власну думку з

цього приводу. Так говорить про благодійну мережу Римсько-Католицької Церкви «Карітас-Спес» віруюча-протестантка, яка евакуювалася до Австрії після вторгнення-2022: «Організація соціальної допомоги державної влади, тут можна отримати одяг та їжу» [16]. Це може статися через незнання або як своєрідний захист від можливої соціальної критики чи стратегії прозелітизму: «Це нічого не означає. Я дотримуюся своїх переконань».

Що це за релігійна громада? Чому така конфесійна картина виглядає непропорційною статистиці релігійної приналежності українців із 60% православних? Протестанти могли б докладати більше зусиль у благодійність.

Чи були ви раніше пов'язані з цією релігійною громадою? 16,6% стверджують, що знають цю релігійну організацію, 7% заявили, що належать до неї та майже 15% мають знайомих у ній, що свідчить про масштаби релігійно мотивованої благодійності. 63% респондентів заявили, що не мають до цього відношення. Це найцікавіший висновок цього дослідження. Своєчасна допомога може сприяти розвитку окремої церкви, а також релігійної сфери. Чи дадуть ці контакти якісь тривалі результати? Дивимося наступні питання.

Оцініть рівень свого задоволення отриманою допомогою за шкалою від 1 до 5, де 5 означає «абсолютно задоволений», а 1 — «повністю розчарований». Тут треба пояснити культурну річ. Цілком ймовірно, що більшість незадоволених просто проігнорували можливість висловити свою критику таким чином. Частка тих, хто повністю задоволений, також може бути упередженою, у тому сенсі, що деякі респонденти можуть маскувати своє невдоволення, намагаючись не відлякувати спонсорів. Чи означає це домінування найвищих оцінок, що послуги дійсно надаються на ідеальному рівні? Чи точніше ці послуги просто затребувані?

Якщо ви вибрали 1 або 2, будь ласка, поясніть, що вас розчарувало. Є 89 відповідей.

- Я не отримав/ла потрібну допомогу – 15 відповідей
- Подяка – 14
- Допомогу надають лише окремим категоріям населення – 12
- Не виходить зареєструватися на допомогу – 11
- Отримана їжа не влаштовує – 10
- Роздача допомоги погана організована – 7
- Допомогу надають занадто рідко – 6
- Шкода, що змушують перед тим висидіти на релігійному зібранні – 2
- Обсяг допомоги недостатній - 2

Яку допомогу ви отримали від релігійної організації? Варіанти в списку були згруповані відповідно до ієрархії потреб Маслоу.

Мені дали щось із цього – їжу, притулок, ліки, гігієнічний набір, одяг, евакуацію. Фізіологічні потреби.

Мені було надано уважну/психологічну допомогу. Потреба в безпеці.

(А) Я зрозумів, що віруючі готові допомогти. (Б) Я знайшов друзів серед віруючих. Приналежність і любов.

(А) Я почав вірити в Бога. (Б) Моя віра в Бога зросла. (С) Я приєднався до релігійної громади. Приналежність і любов; Пізнавальні потреби; Самоактуалізація; Трансцендентність.

Цілком передбачувано, що в цій ієрархії існує своєрідна «піраміда» в тому сенсі, що більшість респондентів реагували на задоволення своїх фізіологічних потреб. Кількість тих, хто помітив готовність віруючих допомогти, трохи перевищила половину першої групи. І все ж ті, хто став свідком змін у своєму світогляді, становили дві третини другої групи.

Висновки

У цьому дослідженні я прирівнюю задоволення потреб людини чи спільноти до сприяння їх стійкості. Згідно з теорією стійкості, стійкі люди – це ті, хто підтримує широку мережу соціальних контактів. Вони пропонують і отримують допомогу, і це дозволяє їм подолати важкі часи.

Проведене опитування показало, що українці в цілому задоволені гуманітарними послугами, які надають релігійні громади. Досить часто релігійно мотивована допомога приходиться під виглядом «світських» або «нейтральних» ГО, щоб запобігти можливому скептицизму та відстороненості цільової аудиторії, яка може мати радянські стереотипи та застереження. Більшість респондентів сказали, що раніше не були пов'язані з цією релігійною громадою і знають, що це за громада.

Респонденти дуже хотіли отримати допомогу. Більшість критичних зауважень стосувалася фактично недостатньої/нерегулярної/недоступної гуманітарної допомоги. Хоча лише 3,3% респондентів сказали, що вони приєдналися до релігійної громади в результаті, і кілька закидів стосувалися необхідності відвідування богослужінь як умови отримання допомоги. Чи призведуть ці контакти до міцніших зв'язків цих бенефіціарів з релігійними громадами в майбутньому? Половина респондентів, які стверджують, що вважають віруючих добросовісними людьми і навіть друзями, поки що є найбільш обнадійливим результатом.

Список використаних джерел

1. Handbook of adult resilience / ed. by J. W. Reich, A. J. Zautra, J. S. Hall. The Guilford Press, 2010. P. XI.
2. Резнікова О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с
3. Boulègue M., Lutsevych O. Resilient Ukraine. Safeguarding Society from Russian Aggression. 2020. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-06-09-resilient-ukraine-boulegue-lutsevych.pdf> (date of access: 02.01.2024).
4. Developing a Culturally Relevant Measure of Resilience for War-Affected Adolescents in Eastern Ukraine / S. Bogdanov et al. *Journal of Education and*

- Teaching in Emergency Medicine*. 2021. Vol. 7, no. 2. P. 311–334. URL: <https://doi.org/10.33682/wxrd-x8fq>.
5. Coping and Resilience Strategies among Ukraine War Refugees / L. Oviedo et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, no. 10. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph192013094>.
6. Running Away from the War in Ukraine: The Impact on Mental Health of Internally Displaced Persons (IDPs) and Refugees in Transit in Poland / D. Rizzi et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, no. 24. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph192416439>.
7. Соціальна стійкість територіальних громад в умовах пандемії COVID-19. Аналітичний звіт. Суми: СумДУ, 2021. 53 с.
8. Оцінка соціальної стійкості територіальних громад Сумської області. Аналітичний звіт. Суми: СумДУ, 2022. 65 с.
9. Гендерні аспекти соціальної стійкості територіальних громад. Аналітичний звіт. / за редакцією О. Купенко. Суми: СумДУ, 2022. 56 с.
10. Аналітичний звіт: Соціальна стійкість територіальних громад в умовах воєнного часу: спроможність до відновлення та розбудови. Суми: СумДУ, 2023. 43 с.; Соціальна стійкість територіальних громад в умовах воєнного часу (IV “хвиля” дослідження). Аналітичний звіт / А. Костенко та ін. Суми, 2023, 73 с.
11. Грушецький А. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2022 роках. *Київський міжнародний інститут соціології*. 13.1.2023. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1>
12. Як на Київщині співпрацюють релігійні організації задля стійкості та згуртованості? 10 червня 2023. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynyy-maraton/yak-na-kyivshchyni-spivpratsiuiut-relihiyni-orhanizatsii-zadlia-stiykosti-ta-zghurtovanosti>.
13. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022р. (листопад 2022р.). *Разумков Центр*. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r> (дата звернення: 03.01.2024).
14. Щоткіна К. Війна. Як змінилися відносини українців із Богом та Церквою. *Дзеркало тижня*. 2023. <https://zn.ua/ukr/war/vijna-jak-zminilisja-vidnosini-ukrajintsiv-iz-bohom-ta-tserkvoju.html>
15. Любашенко В. Протестанти в Україні: 30 років релігійної свободи. *Українська Уніонна Конференція Церкви АСД*. 2019. URL: <https://info.adventist.ua/tyzhdenpodyaky-protestanty-v-ukrayini-30-rokiv-religijnoyi-svobody/> (дата звернення: 03.01.2024).
16. Тичка А. У Києві я мала все, але втратила за один день. *Українська Уніонна Конференція Церкви АСД*. 2022. URL: <https://adventist.ua/news/ukraine/U-Kyievi-ya-mala-avse-ale-vtratyla-za-odyn-den/> (дата звернення: 03.01.2024).

ЛІТКЕВИЧ А.М.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Українського гуманітарного інституту,*

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ФРН: ТЕНДЕНЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку нашої держави обумовлено складним, але важливим процесом входження України до європейської спільноти, складником цього процесу є також входження української освіти до Європейського освітнього простору. Ключова реформа Міністерства освіти і науки України, яка розпочата в 2018 році прийняттям Закону України «Про освіту» є НУШ (нова українська школа), яка передбачає створення закладів освіти, які будуть давати не лише знання учням, а й можливість набуття компетентностей, вміння реалізувати свої знання в повсякденному житті. Реформа освіти передбачає також професійну підготовку спеціалістів нової генерації, що відповідатимуть стандартам європейського освітнього простору. Важливим фактором адаптації української освіти є аналіз європейського досвіду у фаховій підготовці педагогічних кадрів. Система педагогічної освіти ФРН пройшла реформування від педагогічних семінарій початок XVIII ст.) до університетів та вищих педагогічних шкіл сьогодення. Підготовка педагогічних кадрів у ФРН здійснюється в тісному зв'язку з розвитком шкільної освіти і суспільства та активно реформується. На сучасному етапі підготовки педагогічних кадрів передбачається сприяння мобільності педагогів, реалізується концепція навчання впродовж життя.

Метою нашого дослідження є аналіз досвіду Федеративної республіки Німеччині у підготовці педагогічних кадрів, як однієї з країн Європи, що має високорозвинену систему вищої освіти та надає якісні послуги в організації підготовки вчителів початкових класів.

Аналіз літератури щодо педагогічної освіти в Німеччині свідчить, що сучасному стану, тенденціям розвитку, особливостям змісту освіти та структури освіти Німеччини приділяють увагу відомі науковці, дослідники, педагоги.

Структуру та особливості змісту освіти досліджували Н. Абашкіна, Т.Кристоцук, Н.Махиня, О.Піскунов, Л. Сакун, С. Сисоєва, Т.Яркіна.

Професійну освіту майбутніх педагогів досліджували Т. Вакуленко, М.Васильєвою, Л. Гаврило, о. Гаврило, Л. Пуховською, О. Турчин.

Система освіти ФРН завдяки федеральному принципу є явною відповідальністю законодавчого суверенітету федеральних земель і, отже, є однією з найважливіших сфер державної політики. У кожній із федеративних земель діє свій закон про освіту, в основі якого «рамковий» федеральний закон. Підготовка вчителів у Німеччині відбувається в університетах та

педагогічних вищих школах. Педагогічні вищі школи готують учителів для спеціалізованих шкіл та для нижчих рівнів освіти (дошкільна освіта та початкова школа). Така система підготовки вчителів сформована та впроваджена в систему підготовки педагогічних кадрів на початку XXI століття.

Викладання в початковій школі зумовлюється вибором студента ступеня учительської посади – учитель першого ступеня. Тривалість навчання для даного ступеня 3 роки або 6 семестрів. Основними вимогами до зарахування до університету є диплом Abitur, який видається за результатами навчання у гімназії або у загальній школі за програмою гімназії після 12-13-річного навчання. Диплом Abitur, у якому зафіксовано відповідність освітньому стандарту, дає право вступу до університету без іспитів.

Залучення майбутніх вчителів початкових класів до професійно – практичної діяльності є основою програм підготовки вчителів початкових класів у ФРН. Мета програм підготувати різнобічно обізнаних та здібних фахівців, що свідчить про серйозний підхід до підготовки педагогічних кадрів. Вивчення педагогіки, філософії, соціології, права та дидактики займає 25 % навчальної програми і належать до обов'язкових дисциплін. Учителі I ступеня також вивчають методіку викладання в початковій школі та фахові дисципліни. Підготовка вчителя в ФРН відбувається у два етапи: I – теоретичне навчання в університеті, II – практична – у школі. Державні іспити проходять після кожного етапу навчання.[2, 134] Важлива увага приділяється практичній фазі підготовки майбутніх фахівців (Referendariat). Рефендаріат складається з теоретичної та практичної частин. Це одно-дворічний курс роботи у школі з практичним застосування знань під керівництвом ментора (методиста) та вчителя (наставника).

Висновки. Реформування підготовки педагогічних кадрів в Україні передбачає більш прозорий курикулум, впровадження сучасних технологій розвитку освіти та забезпечення якості педагогічної освіти. Німецька педагогіка дає можливість застосування найефективніших прийомів та методів реформування освітньої системи в Україні. Досвід ФРН щодо підготовки майбутніх педагогів початкової школи є цікавим та важливим щодо інтенсифікації інтеграційних процесів української освіти в Європейську освітню спільноту.

Список використаних джерел:

1. Абашкіна Н.В. Розвиток професійної освіти в Німеччині (кінець XIX –XXст.) : автор. дис. на здобуття наук. ступеня кан. педаг. наук : спец. 13.00.04 — Теорія і методика професійної освітиII; Ін-т пед. і псих. проф. освіти акад. педагогіч. наук України. К. : [б.в.], 1999. 46 с.
2. Гаврило Л.М., Гаврило О.І. Підготовка вчителя початкової школи в Німеччині. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. №9 (43). С. 133-139.

3. Журавська В., Мирончук Н.М. Педагогічна освіта в Німеччині, її сучасний стан і особливості. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С.198-199. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/14465/1/26.pdf> (дата звернення: 03.01.2024).*

4. Махinya Н. В. Педагогічна освіта у Німеччині: історія та сучасність (методичні рекомендації для студентів, магістрантів, викладачів вищих навчальних закладів). Черкаси. 2008. 64 с.

5. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Рівне. 2012. С. 109.

СІДАНІЧ І.Л.

*професор кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти ННІМП
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор*

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Складний і суперечливий процес освіти і виховання здобувачів початкової освіти відбувається в контексті глобалізації, нових історичних викликів, що зумовлює необхідність системної оцінки його переваг і недоліків. Війна проти України підвищила відповідальність закладів початкової освіти щодо якості освітнього процесу. Адже в умовах воєнного стану та в післявоєнний період українська держава потребуватиме значних зусиль, щоб перемогти духовно, ментально, інформаційно, а також утверджувати свою цивілізаційну звитягу завдяки високому рівню моральності, освіченості, патріотизму громадян через імплементацію абсолютних (вічних), національних, громадянських, індивідуальних, професійних та інших цінностей.

Початкова освіта під час війни є найважливішою темою, потребує співпраці між державними органами, організаціями допомоги та міжнародними співтовариствами для забезпечення максимальної освітньої можливості та захисту дітей. Початкова освіта — це перший етап загальної освіти дітей. Отримуючи початкову освіту, діти набувають перші знання про навколишній світ, навички спілкування та вирішення прикладних завдань.

Забезпечення безпеки для дітей та вчителів - одне з ключових аспектів освіти під час війни. Із початком активної фази війни з України виїхало близько 3 мільйонів дітей. Прикро це визнавати, але чимало учнів, особливо початкової школи, не хочуть повертатися з-за кордону. І тут не справа в подекуди кращій матеріальній базі європейських шкіл – ці діти, які не бачили

нормального навчання доволі довго і елементарно за ним скучили. Безпека – ключовий фактор і найбільша проблема організації освітнього процесу в початковій школі.

Міністерство освіти та науки стверджує: спільноту творчих особистостей, відповідальних громадян, активних і підприємливих можна тільки виростити. Перші враження про себе і про світ дитина отримує в сім'ї, але її особистість, громадянська позиція, духовні і моральні якості, соціальні контакти формуються під час першої системної самостійної діяльності – дошкільна освіта, початкова основна старша школа, професійна освіта тощо.

Центральну роль у вихованні громадянина, який є особистістю, патріотом та інноватором, має виконувати вся система загальної середньої освіти. Вона має не просто реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві – вона має стати авангардом, рушійною силою цих змін. Освіта під час війни повинна бути доступною для всіх дітей, незалежно від їх соціального статусу та релігійної приналежності.

Як зменшити вплив війни на освіту дітей? Необхідні зусилля для забезпечення безпеки та стабільності в освітній системі, забезпечення доступу до ресурсів та підтримки для дітей та їхніх сімей, постійний моніторинг та оцінка ситуації з освітою під час війни та застосування адаптованої та доступної освітньої програми. Необхідно забезпечити психологічну допомогу і підтримку для дітей, щоб допомогти їм краще адаптуватися до ситуації та зберегти їхню ментальну та емоційну благополучність.

Освіта під час війни не обмежується лише навчанням з книжками. Діти потребують різноманітних освітніх можливостей, що включають в себе соціальну й емоційну підтримку, культурні заняття та доступ до медіа і освітніх технологій.

Пріоритетними залишаються завдання створення освітнього середовища для реалізації інтегративного підходу до компетентісно орієнтованого навчання, забезпечення умов для взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства та в умовах психологічної комфортності; початкова освіта повинна бути адаптована до ситуації війни і задовольняти потреби дітей, щоб допомогти їм в майбутньому адаптуватися до життя у складних умовах.

Одним з головних і актуальних складників формування нової генерації українських громадян сьогодні виступає духовно-моральна компетентність. Висока духовність і мораль, яка здатна подолати егоїстичні запити людської особистості і підняти її до рівня громадянської жертвовності може бути сформована на духовних і моральних цінностях, ефективність яких була перевірена тривалим вітчизняним та зарубіжним досвідом.

Важливим сьогодні на всіх рівнях є питання психологічної допомоги у закладі освіти. Поки що її стан, який зараз є, незадовільний. Шкільний психолог не може впоратися з такою кількістю дітей і з тими викликами, які постали. Психологічна служба мусить вчасно діагностувати порушення у

дітей, щоб вони не поглиблювалися. Війна призвела до того, що частина дітей взагалі випали з навчання, і на перший план вийшли питання збереження їх життя і їх безпеки.

Для дітей молодшого шкільного віку дуже складно організувати якісне й ефективне дистанційне навчання. Ці діти ще не вміють концентрувати увагу, їм потрібен взаємозв'язок із учителем. Дистанційна освіта, можливість навчатися онлайн у будь-якому випадку буде частиною освітнього процесу. Навіть коли ми повернемося до нормального життя, то завдяки системі онлайн можна зробити цікавий цифровий навчальний контент доступним в кожній школі України.

Але дистанційна освіта не може бути єдиною формою освіти, бо втрачається багато важливих функцій – насамперед, індивідуальний зворотний зв'язок, спілкування, соціалізація, командна робота, формування соціальних стосунків, виховання, співпереживання.

Є багато освітніх результатів, яких ми не можемо досягти тільки завдяки дистанційному навчанню. Отже, майбутнє за змішаним навчанням, хоча справжня освіта – це освіта, яка формується через стосунки між людьми. Дистанційна освіта потребує високої самодисципліни дитини. Всі ми розуміємо, що часто цій дисципліні мають сприяти батьки. Якщо вони не цікавляться дитиною, то й успішність буде ще гіршою.

Як можна покращити безпеку початкової освіти? Насамперед треба перемогти загарбників, мати сучасну ППО, важке озброєння, яке зможе вберегти наші території та захистити усіх нас. Звісно, це глобальний вимір безпеки, але є і локальний – укриття, де діти зможуть ховатися в разі небезпеки, а також організованість. Тобто кожен із нас, і діти у тому числі, повинен знати, як поводитися в тій чи тій ситуації. Хорошим прикладом тут для нас є Ізраїль. Завдання освіти – навчити правильно діяти в різних надзвичайних ситуаціях, вміти долати стрес.

Траєкторія розвитку духовності і моралі здобувача початкової освіти полягає у впровадженні реформи «Нова українська школа» та оновлення змісту освіти. Під час війни має бути проведена корекція змісту, адже розуміємо, що Україна зможе стати повністю вільною та незалежною лише тоді, коли матиме сильну спроможність як мілітарна держава.

Для належного виховання високоморальних громадян Української держави пропонується модельна навчальна програма для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» (далі Програма), яка ґрунтується на кращому вітчизняному і зарубіжному педагогічному досвіді.

Програма спрямована на реалізацію ідей концепції Нової української школи (2016 р.) ціннісна освіта, визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (Постанова Кабінету Міністрів України від 30. 09. 2020 р. № 898) має на меті виконання

Закону України «Про освіту» (2017) і Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020).

Вагомими чинниками є формування патріотизму, національної ідентичності та вміння захищати свою країну. Це все мають реалізовувати вчителі. Тому переосмислення професії і статусу вчителя в Україні також на часі.

Коли формувалася реформа освіти, в МОН України визначали бачення випускника в трьох його якостях: багатогранна особистість, здолана керуватися морально-етичними принципами і брати на себе громадянську відповідальність; патріот із розвинутою національною ідентичністю, інноватор, здатний шукати інноваційні рішення проблем. Зараз можемо впевнено сказати, що, формуючи мету тоді, ми заглянули в майбутнє.

Мета Нової української школи залишається такою ж. На цьому етапі завершено реформу НУШ у початковій школі, тобто діти, які цього року закінчили 4 клас, пройшли навчання за новим Державним стандартом і тепер перейдуть до 5 класу. І зараз дуже важливо приділити увагу оновленню змісту освіти в базовій і старшій школі та відповідним методам навчання. Свою результативність дистанційне навчання показує хіба що в старших класах – там, де є краща самодисципліна і мотивація.

Маємо сьогодні підняти духовно-патріотичне виховання на новий рівень. Варто замислитися про те, щоб предмет «Захист України» викладати не лише учням старшої школи, але з садочка та молодших класів говорити про патріотизм, захист Батьківщини у тій формі, що буде зрозуміла дітям. Маємо виховувати змалку добрих громадян, які вмітимуть надавати першу допомогу, які в майбутньому не боятимуться йти в армію, вмітимуть поводитися зі зброєю, будуть розуміти, як діяти в разі активізації бойових дій. У садочках це потрібно подавати в ігровій формі, чим старшими стають діти – тим більше інформації їм потрібно надавати, готувати до дорослого життя. Для цього потрібно організувати спеціальні навчальні центри, однак робити це доведеться на державному рівні. Ділитися досвідом у цій сфері готові фахівці Ізраїлю. Але дії з розробки і запровадження програм за нашою державою.

Отже, початкова ланка освіти – підґрунтя шкільного навчання; саме тут закладається основа для формування зростаючої особистості, її подальшого становлення і різнобічного розвитку в різних видах діяльності, засвоєння базового рівня освіти й уміння вчитися. Ми визначили духовно-моральні орієнтири сучасної початкової освіти; виклики і перспективи. Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. І під час війни, і після її завершення головним завданням освітньої галузі є і буде забезпечення якості освіти на всіх рівнях.

В умовах війни важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу,

особливо для тих дітей, які отримали психологічну травму. З метою надання психоемоційної підтримки населенню під час війни, формування у педагогічних працівників навичок роботи з дітьми. Незважаючи на складні умови, в яких знаходиться наша країна сьогодні, інноваційна діяльність в системі освіти продовжується, а її результатом є нове педагогічне мислення, нові педагогічні ідеї, форми навчання та моделі організації освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Бех, І. Д. Педагогіка сердечності В. О. Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського Державного університету. Педагогічні науки : зб. наукових праць*, 2004. № 8. С. 18–21.
2. Калько І. В. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості в контексті Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21, Т. 1. С. 33-36.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; заг. ред. О. В. Овчарук. К. : К.І.С., 2004. 112 с.
4. Стешиц І. В. Принципи педагогіки партнерства в дії – ключ до конструктивної співпраці вчитель – учні – батьки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2022. Вип. 22(51). С. 137–139. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/22_51_2023/pedagog/Bulletin_22_51_Pedagogika_Steshyts.pdf (дата звертання 20.10.2023).

СТИНАВСЬКА Л.А.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Телецька Л.І., к. біо. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРОЄКТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ/ШКОЛЯРОК В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що нинішнє покоління живе у новому довіллі, яке сповнюється різноманітними ресурсами та можливостями кожен день. З плином часу освіта потребує модернізації як у дидактичних, так і у навчально-методичних матеріалах, тому педагогіка, як наука, постійно перебуває в динамічному русі удосконалення.

На відміну від своїх попередників/попередниць, сучасні педагоги/педагогині не лише самі досліджують світ, а вміють організувати дослідницьку діяльність школярів/школярок так, щоб навчити їх самостійно відшукувати рішення. «Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок ... вміння оцінювати власні результати

навчання, навчатися впродовж життя» - одна з десяти ключових компетентностей НУШ [1]. Вище зазначені навички тісно пов'язанні з дослідницько-пошуковими вміннями, тому варто детальніше розглянути як методи, а саме дослідницькі проекти, впливають на формування цих вмінь.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати та практично перевірити ефективність дослідницьких проектів в початковій школі для формування дослідницько-пошукових умінь.

Огляд джерел. Про такий спосіб навчання в початковій школі згадується в нормативних освітніх документах: Законі України «Про освіту», Державних стандартах початкової освіти, Концепції «Нова українська школа» та інших.

Проблема ефективності проектної діяльності в учнів/учениць відображена у наукових роботах таких зарубіжних представників: Джером Бруннер, Джон Дьюї, Джон Локк та інші. В Україні про важливість дослідницьких проектів не раз згадував Василь Сухомлинський. У нашому столітті також є чимало людей, які розглядають дослідницькі проекти як важливу складову навчання, а саме: Аня Хурінайнен-Косунен, Надія Кішан, Жила Ганна.

Дослідницький проект – це навчально-трудова завдання, що активізує діяльність учнів/учениць, у результаті якої ними створюється продукт, що має суб'єктивну, а іноді й об'єктивну новизну. Такі проекти потребують структурованості, конкретності та актуальності для всіх учасників/учасниць.

Перевагами дослідницького проекту можна назвати:

1. Підвищення мотивації до навчання;
2. Розвиток критичного мислення;
3. Застосування знань, вмінь і навичок на практиці;
4. Саморозвиток, самовдосконалення [5].

До недоліків належать:

1. Потреба в ретельній підготовці;
2. Процес навчання складно контролювати, що впливає на різну ефективність результатів;
3. Можливий ризик несправедливого розподілу завдань між учасниками/учасницями.

«Нова українська школа» будує партнерські взаємини між вчителями, батьками та дітьми. Так званий «трикутник партнерства», розповсюджується і на дослідницькі проекти, у які час від часу пропонується залучати родину дитини, що проводить дослідження. Організовані дослідження із заохоченням у неї дорослих, підсилюють в учнів/учениць пізнавальний інтерес. Це допомагає сформувати дослідницьку поведінку, яка є підґрунтям поступового перетворення процесу навчання і розвитку, на процеси самонавчання та саморозвитку.

До функцій дослідницької діяльності належать:

- Мотиваційна (створення стимулів, котрі спонукають до навчання, формують інтерес і позитивне ставлення до роботи).

- Інформаційна (розширення обсягу знань різноманітними способами надання інформації).

- Контрольно-коригуюча (перевірка, самооцінка, корекція знань, вмінь і навичок).

Способи організації дослідницької діяльності можна поділити на три рівні:

I рівень – педагог/педагогиня самостійно ставить проблему і окреслює шляхи вирішення, проте рішення має знайти дослідник/дослідниця;

II рівень – педагог/педагогиня ставить проблему, але шляхи її вирішення, а також саме рішення учень/учениця шукає самостійно;

III рівень – учні/учениці самостійно ставлять проблему, шукають шляхи її вирішення та власне вирішують проблему.

Результати дослідження. Предметом нашого дослідження був 2 клас ліцею с. Рівне. Спостереження за класним колективом показали, що у дітей дуже різні рівні сформованості дослідницько-пошукових умінь. Чим більше у школярів та школярок розвинені дослідницько-пошукові вміння, тим цікавіше для них проходять дослідження.

З діаграми ми бачимо, що переважають достатній і низький рівні. Учні/учениці з високими показниками швидко розуміють завдання, у виконанні роботи рідко потребують додаткової допомоги, а також ці діти здатні самостійно провести дослідження на тему, яка їх зацікавила і зробити певні висновки. Школярі, які мають достатній рівень сформованості дослідницько-пошукових умінь при чіткому роз'ясненні завдання самостійно виконують роботу, так само рідко потребують додаткової допомоги та мають хороші кінцеві результати. Діти, чий рівень сягає середньої і нижньої ланок постійно потребують додаткових пояснень, допомоги дорослих чи однолітків, їм важко самостійно виконувати завдання і формувати висновки з виконаної роботи. Спираючись на результати аналізу сформованості дослідницько-пошукових умінь, ми можемо сказати, що класний колектив 2 класу ліцею с. Рівне мають слабо розвинені дослідницько-пошукові вміння, які потребують розвитку.

Щоб покращити дослідницько пошукові вміння учнів та учениць ми провели декілька проєктів та спостерігали за реакціями і результатами дітей.

На діаграмах ми бачимо наскільки діти були зацікавлені у дослідницькому проєкті, загальну успішність виконання та як проєкт вплинув на формування дослідницько-пошукових умінь.

Найвищих результатів у формуванні дослідницько-пошукових умінь набрали 2 проєкт «вплив води на папір», у якому діти самостійно шукали шляхи вирішення та вирішували проблемну ситуацію та 3 проєкт «гумове яйце» у якому школярі під керівництвом дорослих досліджували вплив оцтової кислоти на сире яйце та варене.

Після проведення ряду проєктів на підвищення дослідницько-пошукових умінь учні та учениці покращили свої навички та вміння. Хтось мав невеликий прогрес, чийсь досягнення навіть перейшли з одного рівня на

інший. Тому використання дослідницьких проєктів у початковій школі корисне та має неабиякий вплив на дослідницько-пошукові вміння.

Висновки. Діти, що часто займаються дослідницькою діяльністю формують у себе навички вчитись та удосконалюватись впродовж життя. Ми дослідили рівень сформованості дослідницько-пошукових умінь у 2 класі ліцею с. Рівне і результати були невтішними, але після використання дослідницьких проєктів, як засобів формування дослідницько-пошукових умінь, ми помітили значні успіхи у розвитку дітей. Тому ми рекомендуємо використовувати дослідницькі проєкти для підвищення чи формування в дітей дослідницько-пошукових умінь.

Список використаних джерел

1. МОН. Нова українська школа концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 02.01.2024).
2. Боярин І. О. Формування дослідницьких умінь молодших школярів засобами STEM-освіти : магістерська робота. Чернівці, 2021. 108 с.
3. Проектна діяльність та дослідницькі проєкти. URL: https://www.ivet.edu.ua/images/activity/tseentry/tseentr-enerhoefektyvnosti/proiektna_dialnist/Doslidnytski_proekty.pdf. (дата звернення: 02.01.2024).
4. Проектна діяльність у початковій школі. *На урок*. URL: <https://naurok.com.ua/proiektna-dialnist-u-pochatkoviy-shkoli-263109.html>. (дата звернення: 02.01.2024).
5. Особливості застосування проектного методу навчання. *На урок*. URL: <https://naurok.com.ua/post/uchnivski-proekti-doslidzhennya-realnih-problem>. (дата звернення: 02.01.2024).
6. Вашуленко М., Дубовик С. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови. *Учитель початкової школи*. 2019. № 9. С. 3–5.
7. Онопрієнко О.В. Проектна діяльність у початковій школі. URL: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/Proiektna_dialnist.pdf. (дата звернення: 02.01.2024).
8. Савченко О.Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2012. № 1. С.41–49.
9. Особливості організації дослідницької діяльності учнів у сучасному закладі освіти: Матеріали обласної науково-практичної Інтернет-конференції. Черкаси. 2018. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/460/%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf>. (дата звернення: 02.01.2024).

10. Нікітіна О. Дослідницькі вміння і навички в складі операційного компонента навчальної діяльності молодших школярів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 132. С. 312–315. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099905.pdf>. (дата звернення: 02.01.2024).

11. Мешкова А. В. Формування дослідницьких умінь молодших школярів у процесі навчання засобами наочності: магістерська робота. Ніжин, 2018. 124 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1438/1/%D0%9C%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.PDF> (дата звернення: 02.01.2024).

12. Проектно – дослідницька діяльність у початкових класах. *На урок.* URL: <https://naurok.com.ua/zbirka-metodichnih-materialiv-proektno---doslidnicka-diyalnist-u-pochatkovih-klasah-366218.html> (дата звернення: 02.01.2024).

ШЕСТАКОВА Т.В.

*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження обумовлена нагальною потребою в реорганізації системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів з урахуванням реалій сьогодення та наявних перспектив розвитку освіти в Україні.

Метою нашого дослідження є представлення основних трансформаційних зрушень в практичній підготовці майбутніх учителів початкових класів, обумовлених суттєвою зміною педагогічних реалій та орієнтованих на реалізацію педагогіки партнерства в умовах розвитку НУШ.

Огляд джерел свідчить про значну увагу науковців і учителів-практиків до проблеми реалізації педагогіки партнерства [2] в умовах змішаного навчання, в умовах воєнного стану в країні, а також з урахуванням сучасних тенденцій до цифровізації освіти [1]. Все це потребує відповідних змін у практичній підготовці майбутніх учителів [3].

Результати дослідження сучасного стану практичної професійно-педагогічної підготовки засвідчують необхідність її часткового переформатування та удосконалення з урахуванням суттєвої трансформації освітньої сфери в умовах пандемії, воєнного стану в Україні та інших подібних викликів сьогодення. Збільшення частки дистанційного навчання,

переведення більшості закладів освіти на змішане навчання, перебування учасників освітнього процесу в непередбачуваних життєвих обставинах, нерідко – в різних країнах та ін., значно ускладнює реалізацію принципів та ідей педагогіки партнерства як основного пріоритету Нової української школи.

Разом з тим, практична підготовка майбутніх учителів початкових класів, що іде в продовження і закріплення їх теоретичної професійної підготовки, має орієнтувати студентів не лише на реалізацію вивченого, а й на розвиток нового з урахуванням орієнтування в сучасних освітніх реаліях. Так уже по ходу практичної підготовки у студентів вироблялись необхідні уміння і навички проведення уроків в онлайн-форматі, налагодження педагогічної взаємодії з учнями та їхніми батьками в дистанційному режимі з широким використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій та ін. Проте, розвиток суб'єкт-суб'єктної взаємодії (як основи реалізації педагогіки партнерства) між усіма учасниками навчально-виховного процесу викликав суттєві труднощі у студентів-практикантів. Звичайно, учителю легше стимулювати прояв пізнавальної активності, ініціативності, відповідальності учнів (як провідних ознак розвитку їхньої суб'єктності) в класному оточенні, де відповідно створено розвиваюче освітнє середовище (згідно основних вимог НУШ), де мінімізовано вплив усіляких відволікаючих факторів, де діти навпаки запалюються творчістю й активністю один від одного. В умовах же змішаного, дистанційного навчання, коли дитина знаходиться не в освітньому просторі Нової української школи, а уся наша новітня школа з усіма інтегрованими предметами, вчителькою й учнями знаходиться, зазвичай, в дрібненькому екрані в руках учня.

При необхідності усе це легко вимикається, чи перемикається на більш цікавий контент, менш напружений і не нудний. Усі ж розуміють: перебої зв'язку, «тривога», вимикання світла чи інші «об'єктивні» фактори, що дають змогу учням невимушено вийти із навчального процесу і знов поринути у більш цікавий і захопливий світ свого рідного гаджета. Ну, і про яку педагогіку партнерства тут можна говорити? Тож, щоб досягти встановлення дійсно партнерської взаємодії з учнями в нових реаліях педагогічної дійсності, учителям доводиться проявляти, а студентам – розвивати, неабияку педагогічну майстерність, яка суттєво відрізняється від майстерності в звичайному форматі. І до цього треба студентів цілеспрямовано готувати, як в період теоретичного навчання, так і на етапі підготовки до практики.

Поряд з тим, необхідно змінити і деякі завдання практики, та передбачити можливість проходження практик студентами в різному форматі: як офлайн, так і онлайн. Вже починаючи з пропедевтичної практики змінюються ряд завдань. Якщо раніше студенти виконували завдання по створенню освітнього середовища в класі, в приміщенні школи та на її території, то нині студенти-практиканти вправляються також у створенні інформаційного освітнього простору. На виховній практиці, проходження якої планувалось на Групі продовженого дня, сучасні студенти-практиканти займаються організацією і проведенням виховних впливів на учнів

початкових класів в межах діяльності Груп вихідного дня, зрідка діючих Таборів відпочинку, чи взагалі обмежуються проведенням класних годин і дрібних виховних заходів, що час від часу організуються в межах класу. На спостережній практиці «Перші дні дитини в школі» замість допомоги в організації і проведенні Свята першого дзвоника студенти-практиканти вправляються в створенні Святкових презентацій, проведенні онлайн-розваг для першокласників та організації онлайн-діагностик для виявлення їхньої готовності до шкільного навчання. На двох виробничих практиках (частковій – методично-поурочній та повній – виробничій), більшість студентів змушені проводити переважну більшість уроків в онлайн-режимі та опановувати дистанційний формат навчання, що потребує відповідної завчасної підготовки студентів до проходження педагогічної практики в змішаному форматі навчання.

На особливу увагу потребує розвиток уміння майбутніх педагогів формувати середовище партнерства в освітньому процесі засобами інформаційно-комунікативних технологій, а також уміння налагоджувати партнерську взаємодію з батьками учнів, зорієнтовану на підтримку молодших школярів у їхньому навчанні й особистісному зростанні, у суспільному прояві й соціальній взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

Висновки проведеного дослідження засвідчують необхідність цілеспрямованої підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до проходження педагогічної практики в онлайн-форматі, в умовах змішаного навчання, і навіть з урахуванням специфіки освіти закордоном (відповідно до країни фактичного перебування студента) з орієнтацією на реалізацію педагогіки партнерства в практиці своєї освітньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гутник Ю.А., Деркач Ю.О. Трансформація освітнього середовища в реаліях дистанційного навчання. *Науково-методичний журнал "Джерело педагогічних інновацій"*. 2021. №2. С. 98–106.
2. Китиченко Т.С., Китиченко С.О. Реалізація принципів педагогіки партнерства в умовах дистанційного навчання. *Науково-методичний журнал "Джерело педагогічних інновацій"*. 2021. №2. С.46–50.
3. Онищенко Н. П. Основні шляхи модернізації практичної підготовки студентів у закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Т. 3., № 74. С.55–60.

СЕКЦІЯ I ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ РЕАЛІЯХ

БУЛАТОВ В.А.

Старший викладач кафедри дизайну
Український гуманітарний інститут

БУЛАТОВА Н.В.

Аспірант ДЗВО «Університет
менеджменту освіти»

АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ В ЗАКЛАДІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження обумовлена змінами в освітньому процесі пов'язаними із повномасштабними окупаційними воєнними діями в Україні.

Метою нашого дослідження є аналіз аспектів особистісного підходу в закладі середньої освіти в умовах воєнного стану.

Огляд джерел. Питанню особистісного підходу до учнів в закладах середньої освіти в умовах війни в Україні приділяли увагу у своїх дослідженнях різні науковці. Так на приклад автор Адамова А.М. в своїх дослідженнях відзначала важливість впровадження особистісно орієнтованої моделі в навчальний процес. [1]. Також науковці Статівка В., Захарова І. в своїй статті представили особливості особистісного підходу в управлінні навчальним процесом під час воєнних дій в Україні [2]. Дослідниця Пушкарьова Т. в своїй науковій роботі представила особливості взаємодії педагога початкових класів із учнями використовуючи особистісно орієнтований підхід [3]. Так автор Савка О. в своїй статті визначив переваги особистісно-орієнтованого навчання: в закладах середньої освіти [4].

Результати дослідження. Початок широкомасштабної війни в Україні, розв'язаною російською федерацією зумовив виникнення в освіті психолого-педагогічної проблеми, яка потребує суттєвих науково-обґрунтованих змін. Особистісно орієнтоване навчання передбачає створення умов, за яких освітній процес стає для дитини особистісно значущим. У період воєнного часу, особистісний підхід це – відповідальність, пошук з надією, відкриття з вірою в гармонійний розвиток особистості, формування учня з фундаментальними знаннями та моральними, культурними, духовними цінностями.

Розуміння сучасного особистісного підходу було визначено у 50-60-х роках ХХ століття науковцями гуманістичної психології (Маслоу А., Роджерс К., Мей Р.). Відповідно їх суджень до особистості, її розвитку та вивчення необхідно розглядати як людину, що окреслюється неповторністю свого «Я», унікальністю, цілісністю. Системна розробка теоретичних основ, методик і технологій особистісно орієнтованого навчання розпочинається з середини 90-х років ХХ століття. Філософи, психологи і педагоги розглядають особистісно-орієнтоване навчання з різних позицій. Філософські дослідження акцентують увагу на соціальній стороні характеристик особистості та їх ролі для існування людини у суспільстві. У психологічній думці увага

зосереджується на механізмах особистісних змін, характеристиках становлення індивідуальності та унікальності здобувача освіти [1].

Конструктивно особистісне-орієнтоване навчання вимагає поєднання вчення та навчання. Методи, прийоми та зміст цього конструкту спрямовані на створення індивідуально цінних способів отримання знань шляхом формування суцільної пізнавальної діяльності учнів. Цілями особистісно-орієнтованого навчання визначені наступні:

- обумовити життєвий досвід учня, рівень інтелекту, його пізнавальні здібності, інтереси, що необхідно насамперед розкрити, але далі розвинути їх у навчальному процесі;

- генерувати позитивну спрямованість учнів щодо самовдосконалення та самореалізації, пізнавальної діяльності;

- навчити учнів користуватися механізмами саморегуляції, адаптації, самовиховання, самозахисту, необхідних для людини сучасності [2].

Навчання в умовах воєнного стану розділилось на декілька форм навчання: дистанційна, сімейна і традиційна (офлайн), також усі учасники навчального процесу належать умовно до двох груп: які знаходяться вдома — території які некуповані або окуповані; ті, яким прийшлося покинути своє житло — це зовнішньо або внутрішньо переміщені особи. Як показали недавні події війни, головною проблемою, яка вплинула на структуру проведення уроків воєнного часу, що суттєво відрізняється від структури уроків мирного часу, стало перш за все пошкодження та знищення теплових і атомних електростанцій засобами масового ураження. Пошкодження електромереж, які призвели до тимчасових відключень електроживлення, також відсутність телефонного зв'язку, перебування у тимчасових укриттях, призвело до неможливості використовувати дистанційне навчання, яке змогло б в інших умовах надати можливість отримати хоча б основні знання освітньої програми. Тому для використання дистанційного навчання перш за все необхідно мати стабільний мобільний зв'язок, також доступу до інтернет мережі та забезпечення необхідними девайсами [3]. Якщо заклад середньої освіти мав можливість працювати використовуючи дистанційне навчання, вчителі не завжди мали змогу використовувати притаманні для освітнього процесу форми та активності в організаційному процесі з учнями. Майже третина педагогів ніколи раніш, або майже ніколи не мали практики організувати роботу учнів в групах чи в парах під час дистанційного навчання. Повсякденно це робили не більше ніж 10 % вчителів та кілька разів за тиждень, не більше одної третини. Тому в певній мірі більшість освітян зазначили відчуття дефіциту «живого спілкування», яке в свою чергу погіршило очікуванні результати навчання [4].

Отже, організація дистанційного та очного навчання враховуючи окреслені фактори, під час воєнного стану, стало серйозним викликом для викладача.

В ситуації що склалося доцільно перш за все визначити перебування дитини, це зможе допомогти вчителю спланувати навчальний процес із врахуванням часу в залежності від місця знаходження учня. Початок занять необхідно присвятити процесу повторенню. Стрес, який пережили учні, як наслідок воєнних дій в Україні привнесли свої руйнівні дії в психологічний стан дитини, тому необхідний час щодо відновлення отриманих раніш знань та навичок. Далі, необхідно обговорити і виробити із учнями порядок дій під час повітряної тривоги, не залежно від форми навчання. Отже, не залежно від того де залунала повітряна тривога, якщо учень знаходиться в зоні сигналу, він мусить залишити заняття і перейти в небезпечне укриття. Усвідомлюючи той факт, що учні під час небезпеки здатні до панічних дій і не можуть контролювати ситуації, та і сам стан війни певно має вплив на активність, розумову діяльність, емоційне становище тощо. Тому планування уроку було бажано таким чином, щоб вони стали об'єднувальним місточком між минулим, де була стабільність і мир та теперішнім наповненою мінливістю.

Таким чином **висновки результатів проведеного дослідження** наступні:

Проведений аналіз аспектів особистісного підходу в закладі середньої освіти в умовах воєнного стану визначив їх позитивний вплив на покращення якості навчання дітей, відновлення психологічного стану після перенесеного стресу наданий воєнними діями, на формування стабільного інтересу до пізнання, стимуляцію щодо самостійного навчання, подолання труднощів.

Список використаних джерел:

1. Адамова А.М. Впровадження особистісно орієнтованої моделі навчально-виховного процесу. *Управління школою*. 2008. №11. С.2–12.
2. Статівка В., Захарова І. Особливості управління навчальним процесом в умовах воєнного стану як складова професійної діяльності педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. Т. 3., № 27. С.220–238.
3. Пушкарьова Т. Взаємодія вчителя початкових класів з учнями в умовах особистісно орієнтованого навчання. *Початкова школа*. 2002. № 6. С.47–49.
4. Савка О. Особистісно орієнтоване навчання: в початкових класах. *Початкова освіта*. 2016. № 20 (404). С.9–18.

ВАСИЛІВСЬКА А.С.

студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»

наук. керівник: Шестакова Т.В., к. пед. н., доц.,

Український гуманітарний інститут

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Актуальність дослідження обумовлена тим, що молодші школярі зазвичай виявляють підвищений інтерес до гри та ігрових процесів. Цей інтерес є досить важливим ресурсом для формування позитивної мотивації до навчання. Важливо враховувати, що в молодшому віці діти навчаються через гру та спілкування, а не завдяки абстрактному навчанню. Саме тому використання дидактичних ігор як засобу навчання має великий потенціал для покращення якості освіти.

Однією з ключових проблем у молодших школярів є відсутність позитивної мотивації до навчання. Багато дітей в цьому віці сприймають навчання просто як обов'язок і нудне заняття. У наслідку це призводить до втрати інтересу до навчання й погіршення досягнень у навчанні. Вирішення даної проблеми стає актуальним завданням для педагогів і батьків. Застосування дидактичних ігор у навчальному процесі допоможе створити позитивну мотивацію до навчання у молодших школярів. Ігри стимулюють активну участь дітей, дозволяють їм відкривати нові знання через ігрові ситуації та сприяють розвитку позитивного ставлення до навчання. Дидактичні ігри допомагають дітям засвоювати матеріал більш ефективно, оскільки вони залучають різні сенсорні канали та сприяють запам'ятовуванню інформації.

Метою нашого дослідження обґрунтування методики формування мотивації в молодших дошкільників засобами дидактичної гри.

Огляд джерел. Мотивація як фундаментальна проблема розглядалась багатьма вітчизняними та зарубіжними педагогами й психологами. Звертали увагу на закономірності процесу навчання Я. Коменський, Ж.Ж. Руссо, К. Ушинський. Сьогодні психологи та педагоги намагаються більш детально зрозуміти закономірності поведінки дитини, розглянути її мотиви. До цього питання у своїх психолого-педагогічних досліджень звертались М. Боришевський, Ю. Гільбрух. Е. Ільїн, Г. Костюк, С. Максименко. Вони вказують на те, що молодший шкільний вік має великий резерв для формування позитивної мотивації до навчання.

На думку В. Асєєва, Л. Виготського, А. Маркової, А. Маслоу та інших велике значення у формуванні мотивації відіграє ігрова діяльність, а саме дидактичні ігри, які не втрачають своєї актуальності.

Результати дослідження особливостей формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів засобами дидактичних ігор. Навчання є одним із найважливіших процесів у житті людини. Воно

починається з дитинства, коли дитина вперше ступає на поріг школи. У цей період вкрай важливо сформувати у дитини позитивну мотивацію до навчання, яка забезпечить її успіх у майбутньому.

I. Підласий вивчаючи мотивацію, характеризує її як процес, вказуючи на методи та засоби, що спонукають молодших школярів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння навчального матеріалу [2]. На думку науковця, мотивацію варто розглядати як динамічний процес, який ґрунтується на мотивах, що є стимулом до певних дій та вчинків, оскільки вони впливатимуть на прийняті подальші рішення.

Розглядають зовнішні та внутрішні мотиви. До зовнішніх відносять мотиви, що безпосередньо не мають відношення до діяльності, однак позитивно впливають на її успішність. До таких мотивів відносять позитивне ставлення до школи в дітей, допитливість, довіру до вчителя та ін. Під внутрішніми розглядають мотиви, що мають прямий зв'язок із процесом навчання та його результатом.

Відповідно до положення Концепції «Нової української школи» першочерговим завданням перед вчителем стоїть розвиток впевненості в кожному учневі та мотивації до пізнання. Однак, не зважаючи на це, вчителі і зараз зіштовхуються з небажанням дитини вчитися. Одним з основних завдань вчителя в початковій школі є створення психолого-педагогічних умов для розвитку мотивації навчальної діяльності. Формування навчальної мотивації – одна з центральних проблем сучасної школи [4]. Позитивна мотивація до навчання є станом, який характеризується інтересом до навчання, бажанням вчитися, прагненням до знань і успіху. Вона є основою успішного навчання, оскільки сприяє засвоєнню знань, умінь і навичок, розвитку творчих здібностей й особистості в цілому.

У молодшому шкільному віці діти мають природний інтерес до навчання. Однак з часом цей інтерес може згаснути, якщо він не буде підтримуватися вчителем. Одним із ефективних засобів формування позитивної мотивації до навчання є дидактичні ігри. Дидактичні ігри – це вид навчальної діяльності, який має ігрову форму і спрямований на досягнення навчальних цілей. Дидактичні ігри мають на меті сформувати в учнів уміння поєднувати теоретичні знання та практичну діяльність. Оволодіти необхідними знаннями, уміннями й навичками учень зможе лише тоді, коли він виявлятиме певний інтерес до них. Важливе місце в цьому відводиться вчителю, який зуміє зацікавити учнів [3, С. 46-47].

Дидактичні ігри роблять навчання цікавим та захоплюючим. Діти зазвичай зосереджують увагу на доволі короткий термін і швидко втомлюються від сидіння за партою. Гра ж відкриває перед ними можливість вчитися граючи, а це дозволяє їм зануритися у цікавий світ знань, не відчуваючи нудьгу. Діти очікують на уроки з нетерпінням, оскільки знають, що там їх чекають цікаві та захоплюючі ігри. Доречно зауважити, що дидактичні ігри створюють позитивний досвід навчання. Позитивний досвід допомагає формувати позитивну мотивацію, адже коли дитина відчуває, що навчання

приносить задоволення і успіхи, вона стає більш зацікавленою і самостійною в навчальному процесі. Дидактичні ігри дозволяють дітям навчатися, розвиватися та одночасно відчувати радість від досягнень.

У той же час, використовуючи дидактичні ігри на уроках, у вчителя виникає безліч проблем, а саме: принцип підбору навчального матеріалу, на основі якого створюються ігри, їх місце серед інших форм та методів навчання, вміння вчителя справитись з усім класом під час гри. Важливе місце займає оцінювання результатів дидактичних ігор. Якщо після гри вміння й навички учнів не зростають, то це вказує на неефективність та негативізм результатів її впровадження. Саме тому слід шукати причини негативних наслідків. А їх може бути дві: перша полягає у низькій якості самої гри, яка не відповідає вимогам навчального процесу, друга звертає увагу на методику проведення гри, коли мали місце серйозні відхилення від належного рівня. Позитивний ефект від використання ігор для навчання повинен фіксуватися одразу. Його легко виявити в моральному задоволенні учасників гри [1, С. 16-21].

Варто зауважити що, дидактичні ігри розвивають важливі навчальні навички. Вони включають в себе розвиток мовлення, математичних навичок, логічного мислення, творчого підходу до розв'язання завдань та багато іншого. Коли діти бачать, що вони здатні впоратися з завданнями в ігровій формі, вони стають більш впевненими в своїх здібностях, що також підвищує їхню мотивацію до навчання. До того ж, дидактичні ігри сприяють соціальному розвитку дітей, оскільки вони вчать спільному навчанню, співпраці та взаємодії з однолітками. Ігри можуть мати командний характер, де діти повинні працювати разом для досягнення спільної мети, що сприяє розвитку навичок спілкування. А це неабияк важливо для формування позитивної мотивації, адже діти зазвичай відчувають більшу радість від навчання, коли вони можуть ділитися цим досвідом зі своїми друзями.

Висновки. Формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів засобами дидактичних ігор є необхідним і дієвим підходом до навчання та виховання дітей. Дидактичні ігри допомагають зробити процес навчання цікавим, захоплюючим й позитивним. Вони створюють сприятливе навчальне середовище, де діти можуть розвивати власні здібності, навички та самооцінку. Ігри сприяють розвитку спільних та індивідуальних навичок, а також формують позитивний досвід навчання. Позитивна мотивація, яку діти отримують завдяки дидактичним іграм, має велике значення для їхнього подальшого успіху в навчанні та житті загалом, адже вона стимулює їхню цікавість до знань, розвиває навички самостійності та співпраці, підвищує впевненість у власних здібностях і робить навчання задоволенням.

Список використаних джерел:

1. Аханова А. Ігрова діяльність як засіб успішної адаптації першокласників до умов навчання у початковій школі. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 2(9). С. 16–21.

2. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник. 3-тє вид., перероб. та допов. К.: Вид-во Ліра-К. 2016. 608 с.
3. Казімірова В. Граймося з нами. *Початкова школа*. 2015. №1. С. 46–47.
4. Нова школа: простір освітніх можливостей: проект / Укладачі: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян URL: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf> (дата звернення 28.03.2023).

ВОЙТОВИЧ Д.В.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Літкевич А.М., к. пед. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

СИСТЕМА РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ НУШ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що впровадження Національної української школи (НУШ) передбачає необхідність створення умов для розвитку обдарованості серед учнів через індивідуалізований підхід до навчання, розвиток критичного мислення та творчого потенціалу. Оскільки обдаровані діти потребують особливого підходу та спеціальних програм, а відсутність чіткого визначення "обдарованої дитини" у національних законодавстві та програмах створює труднощі у їхній ідентифікації та розвитку, а також визначення оптимальних методів навчання для цієї групи учнів є складною завданням, дослідження у цьому напрямку стає вельми важливим.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб теоретично обґрунтувати та практично перевірити систему організації вчителями початкових класів освітнього процесу з обдарованими дітьми в умовах НУШ.

Аналіз літератури показав, що багато авторів розглядають завдання психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей, включаючи підготовку, розвиток та виховання. Також вони наголошують, що потрібно враховувати діагностичні та аналітичні аспекти у роботі з обдарованими дітьми. Педагоги пропонують програму, що включає сім етапів, включаючи тестування та індивідуальні програми для розвитку обдарованих учнів. У дослідженнях вказується, що близько 3-5% дітей є обдарованими, але їхні здібності можуть приглушуватися через неефективне навчання та недбалість. Рекомендується розробити план діагностики та підтримки для обдарованих дітей, включаючи взаємодію з батьками та створення сприятливого середовища для їхнього розвитку.

Обдарованість – це набір компетенцій, які допомагають людям досягати високих результатів у певних видах діяльності, що мають цінність

для суспільства. Такі якості розвиваються і проявляються в процесі застосування своїх вмінь. Обдаровані діти відрізняються блискучими досягненнями і високою спроможністю у різних видах діяльності. Вони мають інструментальні та мотиваційні ознаки, включаючи швидке опанування діяльністю, бажання робити все по-своєму, підвищену допитливість та ентузіазм, надання переваги складним завданням та прагнення до досконалості.

Творчість дитини сприяється нестандартною та захоплюючою педагогікою. Для досягнення успіху у навчанні важливі такі принципи, як співпраця, особиста зацікавленість учнів, підсвідоме мислення та індивідуальний підхід до кожної дитини. Можна застосувати інноваційний підхід STEM – освіти та конструктор LEGO.

Експериментальну роботу було проведено на базі Горохівського ліцею №2 у 1 класі. У роботі проводився експеримент, в якому досліджували творчі та розумові здібності учнів віком 6-7 років. Батьки та вчителі виступали як респонденти і використовували анкети для оцінки здібностей дітей. Вчителі отримували результати та надавали рекомендації на основі отриманих даних. Було опитано 17 дітей. За діаграмою ми бачимо, що восьмеро учнів у класі мають більш розвинені риси характеру та нахили. Інформація з опитування може бути корисною для класного керівника та батьків, дозволяючи розвивати нахили дитини відповідно до її потенціалу. В класі також виявлено велику кількість дітей з високим рівнем та неординарністю, для яких можливо потрібна спеціальна програма навчання та консультація з психологом.

Організація роботи з обдарованими учнями має включати етапи збору інформації про їхні досягнення, персональне оцінювання творчого потенціалу, розвиток учнівських нахилів та створення банку даних про їх обдарування. Діагностика різних видів обдарувань містить в собі оцінку опорних навичок та здібностей в початковій школі.

На основі результатів дослідження були розроблені методичні рекомендації для вчителів, включаючи знання інтересів учнів, сприяння активній участі дітей в навчанні, використання групової роботи, створення сприятливих умов для творчого розвитку, використання ігрових освітніх платформ для привертання уваги, встановлення чітких термінів для завершення, розвивати навички прийняття рішень серед учнів, проявляти терпимість та розуміння, використовувати перерви для стимулювання мозкової активності, досліджувати індивідуальні захоплення учнів, надавати учням право вибору в навчанні, залучати учнів до мозкового штурму для розвитку критичного мислення, спільно з учнями створювати модель допитливості та вдосконалювати її, використовувати краудсорсинг для залучення спільної ініціативи, встановлювати тісний зв'язок з батьками та дізнаватися про інтереси учнів поза школою, а також дотримуватися всіх етапів роботи з обдарованими дітьми.

Висновок. Робота з обдарованими дітьми в початковій школі потребує спеціалізованого підходу. Вчителі повинні розуміти потреби та здібності цих дітей та надавати їм підтримку. Це включає індивідуалізовані завдання, додаткові ресурси та стимулювання їхнього розвитку. Створення відповідного освітнього середовища та використання нових технологій важливо для успіху обдарованих дітей. Крім академічного розвитку, важливо розвивати їхні соціальні навички. Якісний підхід вчителів може сприяти успішному навчанню та розвитку обдарованих дітей.

Список використаних джерел:

1. Дзюбенко О. М., Веліканова О. Г. Система роботи з обдарованими учнями (з досвіду роботи Харківської спеціалізованої школи № 16). Харків. 2009. 40 с.
2. Сєдова Т. Д. Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнів в освітньому середовищі гімназії. Харків. 2009. 40 с.
3. Види обдарованості. Модель обдарованої дитини. *FeshtrigaBlog*. 2017. URL: http://okyayxm.blogspot.com/2017/10/blog-post_11.html (дата звернення 28.03.2023).
4. 50 Tips, Tricks and Ideas for Teaching Gifted Students. *We are teachers*. 2017. URL: <https://www.weareteachers.com/teaching-gifted-students/>. (дата звернення 30.03.2023).
5. Колесова Г. Обдаровані діти у початковій школі: виявлення та етапи роботи. *Педрада. Портал освітян України*. 2017. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1553-obdarovan-dti-u-pochatkovy-shkol-viyavlennya-ta-etapi-roboti>. (дата звернення 30.03.2023).
6. Каленик О. Інноваційні підходи до навчання обдарованої учнівської молоді (методичні рекомендації). URL: <http://www.soippo.edu.ua/images/Новини/2020/11/19/novyna1/Rekomendacii.pdf> (дата звернення 30.03.2023).

ГОРОДЕЦЬКА Н.Є.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Лозенко А.П., к. пед. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ В УМОВАХ НУШ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ

Актуальність дослідження обумовлена тим що в умовах сучасного світу виникає гостра потреба у такому вихованні та навчанні молодших школярів, при якому би в них формувалося цілісне уявлення про світ, який їх оточує, формувалась система цінностей та ідеалів особистості, які би відповідали інтересам української держави та суспільства загалом. Від

народження дитина сприймає світ таким, як він є цілісно, нероздільно. Для того щоб ця картина й надалі не розділялась розгалуженням на предмети в початковій школі, було проведено реформування усіх гілок освіти, яке зумовлює перегляд змісту нормативних документів, надання їм, в зв'язку з потребами сучасності, нової редакції. Реалізація даної мети здійснюється завдяки упровадженню у зміст початкової освіти інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Мистецтво», які спрямовані на закладення підґрунтя для формування цілісного розуміння учнями довкілля, формування наукового світогляду, ключових компетентностей та наскрізних умінь та навичок.

Метою нашого дослідження є теоретично обґрунтувати особливості організації інтегрованих уроків з курсу «Я досліджую світ» в умовах НУШ з метою формування у дітей молодшого шкільного віку наукового світогляду; визначенні педагогічних умов організації інтегрованих уроків з курсу «Я досліджую світ» в умовах НУШ з метою формування у молодших школярів наукового світогляду.

Огляд джерел.

Проблемі формування цілісності знань в різних аспектах приділяли увагу вітчизняні методисти та дидакти: Н. Бібік, С. Гончаренко, К. Гуз, В. Ільченко, О. Ільченко, Н. Міщук, А. Степанюк, О. Ярошенко та ін. Важливість цілісності знань про навколишній світ розглядається у працях філософів Р. Арцишевського, В. Огнев'юка, В. Андрущенко, С. Подмазіна, І. Цехмістрова та психологів І. Беха, С. Ценко, С. Якиманської та ін..

Над проблемою формування світогляду у школярів, працювали чимало вітчизняних учених І. Бех, Н. Бібік, В. Вернадський, Т. Гладюк, Ю. Хайруліна, В. Сухомлинський.

На теоретичних засадах формування світогляду в учнів початкової та основної школи, студентської молоді зосереджували свої наукові пошуки В. Вашкевич, І. Доброскок, О. Савченко, В. Цвіркун, О. Шаповал, Н. Скотна, З. Хитра та інші дослідники.

Формування наукової картини світу досліджували у своїх працях І. Бургун, Г. Вишинська, І. Доброскок [3, с. 20 –38], М. Колесник [5, с. 57], Я. Романчук.

На основі даних робіт конкретизовано суть ключових понять дослідження.

Поняття *світогляд* – це система найбільш загальних поглядів на світ і людину, на відносини між людиною і світом, який визначає життєву програму особистості, ідеали і переконання, цінності та інтереси.

Науковий світогляд трактується як цілісна система наукових, філософських, моральних, правових, політичних, екологічних, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до навколишньої дійсності і самої себе, на основ яких формується цілісна наукова картина світу.

Розвиток наукового світогляду дітей молодшого шкільного віку характеризується як процес розумового виховання, який відбувається

впродовж навчання у початковій школі і спрямований на систематичне опанування основами наук і набуття суспільного досвіду, результатом якого є система елементарних наукових, політичних, філософських, правових, естетичних, моральних понять, поглядів і переконань, що визначають ставлення людини до навколишнього середовища й до самої себе.

«Інтегрований підхід у навчанні молодших школярів» у НУШ характеризується як мультидисциплінарний і такий, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання її елементів у цілісність знань різних рівнів, що забезпечить перетворення знань у погляди, а поглядів на переконання та реалізується під час інтегрованих уроків чи днів, викладання інтегрованих навчальних курсів без порушення традиційного розкладу уроків.

Під час проведення експериментального дослідження брались до уваги дослідження І. Добросокок [6, с. 20-38], Т. Засекіної [11, с. 400], в яких виділяються педагогічні умови, які підвищують ефективність організації інтегрованих уроків з курсу «Я досліджую світ» в умовах НУШ з метою формування у молодших школярів наукового світогляду.

Для проведення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» використовувались методичні рекомендації авторів Бібік Н., Павлової Т., Тимофєєвої І.Б.

Результати дослідження особливостей організації освітньої діяльності молодших школярів.

Під час проведення констатувального експериментального дослідження, враховано доробок вчених (Н. Тверезовської, В. Сидоренка, П. Лузан, С. Виговської, І. Сопівник щодо основ і методології педагогічних досліджень.

Критеріями сформованості наукового світогляду молодших школярів є: ставлення до природи, суспільства, самого себе; пізнавальна активність та зацікавленість світоглядними проблемами; відповідальність за власні вчинки та дії; життєва активність; мотивація та ціннісні орієнтації особистості; спрямованість самосвідомості на загальнолюдські цінності та формування системи ціннісних орієнтацій. Відповідно до окреслених критеріїв та врахування компонентів наукового світогляду (поняття, погляди, переконання, ставлення до себе та інших, усвідомлення свого місця в світі), охарактеризовано рівні його сформованості в учнів 3-го класу: високий, середній, низький.

У експерименті брали участь 32 учні, 11 з яких мають високий рівень сформованості наукового світогляду (34,38%), середній рівень має 16 дітей (50%), 5 учнів – низький рівень (15,62%).

Під час констатувального експерименту було використані методи наукового дослідження: спостереження за діяльністю учнів на уроках та в позаурочний час, бесіди, опитування. Також було проведено усне анкетування. Для цього було розроблено анкету, яка містить запитання, які відповідають різним темам з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та

компонентам таблиці. Запитання передбачали перевірку рівня сформованості поглядів, переконань учнів, їхнього ставлення до себе та до навколишніх, усвідомлення свого місця в світі як складових світогляду, орієнтація на національні та сімейні цінності, активність життєвої позиції.

При оцінюванні рівня сформованості світогляду школярів враховувались наступні показники:

а) знання учнями найважливіших понять, законів, теоретичних узагальнень, що мають визначальне значення для розуміння сутності процесів розвитку природи і суспільства і вироблення світогляду;

б) стійкість поглядів і переконань учнів, які позначаються при оцінці всіх явищ і подій навколишнього життя;

в) прояв учнями своєї світоглядної позиції в конкретних суспільних справах, у своїй діяльності і поведінки.

Висновки. Як свідчить сучасний прогресивний досвід, під час організації інтегрованих уроків з курсу «Я досліджую світ» в умовах НУШ з метою формування у молодших школярів наукового світогляду домінуючими варто обрати такі методи формування світогляду особистості: інтерактивним методам, диспутам, бесідам, методу прикладу; методам організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки; методам стимулювання поведінки і діяльності. Наприклад, елементи сенсорних методів дослідження поєднуються з елементами ігрових, діалогових, а експериментальні методи поєднуються з вербальними, художніми тощо. Перевага надається діяльним, активним, творчим методам.

Серед методів організації виховного впливу у освітньому процесі особливе місце відводиться використанню евристичної бесіди світоглядного спрямування та важливості й доцільності диспуту, для забезпечення розвитку умінь групового діалогу та сприянню диференціації світоглядних понять; дискусію як метод розвитку вміння логічно аргументувати власну думку.

Таким чином, педагогічними умовами, що сприятимуть ефективній організації інтегрованих уроків з курсу «Я досліджую світ» в умовах НУШ з метою формування у молодших школярів наукового світогляду є: системність у проведенні інтегрованих уроків ЯДС з використанням сучасного навчально-методичного забезпечення; вибір діяльності учнів, яка забезпечить інтегроване навчання; створення освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н., Павлова Т. Особливості навчання в 4 класі інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Організація освітнього процесу у початковій школі: Методичні рекомендації. Орієнтовні календарно-тематичні плани*. 2022. С. 66–71. URL: <https://bit.ly/3TkkQdX> (дата звернення 29.03.2023).

2. Доброскок І.І. Формування цілісного світорозуміння й сучасного наукового світогляду в дітей та молоді у діяльності студентських науково-пошукових об'єднань. *Теоретичні та прикладні аспекти формування*

компетентності майбутніх фахівців. 2020. С. 20–38. URL: <https://bit.ly/3FpyXJd> (дата звернення 29.03.2023).

3. Засекіна Т.М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с. URL: <https://bit.ly/3I3HF8Q> (дата звернення 19.04.2023).

4. Колесник М.О. Формування нової парадигми природничої освіти: універсальна картина світу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. 2018. №3 (122). С. 57–62. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3937/1/12.pdf> (дата звернення 19.04.2023).

5. Тимофєєва І.Б. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь). Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта. Маріуполь: МДУ, 2022. 124 с. URL: https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/3571/1/np_methodyka_vykladannia.pdf (дата звернення 19.04.2023).

ДЕРКАЧ С. І.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Лозенко А.П., к. пед. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження обумовлена тим що прискорення темпу життя, великий потік знань, що впливає на сучасну людину, потребує від неї вміння швидко знаходити необхідне рішення, використовуючи для цього пошукові методи, користуючись великою кількістю різноманітних джерел інформації. У зв'язку з цим, серед традиційних форм та методик навчання, у педагогічній практиці все частіше використовуються інтерактивні методи. Ця затребуваність пояснюється тим, що таке навчання спрямовано на підвищення пізнавальної активності учнів, посилення діяльнісного підходу в навчанні і реалізацію спільної діяльності, націленої на кооперативну обробку навчальної інформації з виробленням нових знань особисто кожним учнем в оптимальному тільки для нього режимі. Інтерактивні методи навчання досить швидко були визнані вчителями дієвим засобом впровадження нових освітніх технологій. Однак використання їх у практиці загальної середньої освіти поки що фрагментарне, епізодичне, не системне внаслідок нерозробленості відповідних технологій та неготовності більшості вчителів користуватися інформаційними технологіями та комп'ютерною технікою.

Метою нашого дослідження є теоретично обґрунтувати проблему особливостей впровадження інтерактивних методів в організації навчального співробітництва учнів початкової школи; дослідити рівні сформованості вмінь учнів 3-го класу співпрацювати між собою в процесі навчання; розробити методичні рекомендації вчителям щодо особливостей впровадження інтерактивних методів в організації навчального співробітництва учнів початкової школи в умовах НУШ.

Перші розробки інтерактивних занять можна знайти в працях В. Сухомлинського, в працях вчителів-новаторів 70-80 років (Ш.Амонашвілі, Є.Ільїна та В.Шаталова та ін.. Основним проблемам освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці присвячені роботи І. Бома, Л. Буркової, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Д.У. Джонсона, П. Дроб'язка, О. Дусавицького, В. Живодьора, О. Козлової, М. Крюгера, Дж. Мейерса, А. Підласого, Н. Погрібної, С. Подмазіна, О. Попової, І. Пригожина, Г. Селевка, К. Ушакова, Н. Федорової, А. Хуторського, Н. Юсуфбекової; теоретичні та практичні розробки В.Гузєєва, А. Гін, О. Пометун, Л. Пироженко.

Розвиток напрямів загальної середньої освіти України визначені Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття), Законом України «Про загальну середню освіту», Концепцією загальної середньої освіти (12-річна школа), Національною доктриною розвитку освіти, Державних стандартах початкової освіти, КНУШ.

Результати дослідження особливостей організації освітньої діяльності молодших школярів.

У просторі НУШ учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньої траєкторії дитини. Важливо забезпечити неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолати будь-яку дискримінацію.

Упровадження нових підходів потребує формування якісно нового освітнього середовища для дитини. Це стосується не тільки зміни формату стосунків між учнем, батьками та вчителем, а й організації простору та класу: крім класичних варіантів, слід використовувати новітні, наприклад мобільні робочі місця, які легко переорієнтовувати для групової роботи.

Навчання слід організовувати через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами. Слід використовувати у процесі навчання методи, які вчать здійснювати самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня.

Організація навчання через співпрацю учнів може забезпечити не тільки покращення академічних результатів, але й розвиток соціальних та міжособистісних навичок, таких як комунікативна компетентність, співробітництво та лідерство.

Таким чином, можна впевнено сказати, що міжособистісні відносини в молодшому шкільному віці мають специфічні вікові особливості і вікову

динаміку, які пов'язані з віковими особливостями молодшого школяра та впровадженню інтерактивних технологій в умовах НУШ.

Висновки. Досліджено специфіку використання інтерактивних методів навчання в сучасній початковій школі. Використання інтерактивних технологій потребує кропіткої підготовки учителя й школярів. Вони мають вчитися успішно спілкуватися, застосовувати навички активного слухання, висловлювати особисті думки, уміти ставити запитання і відповідати на них.

Крім того, вчителю слід створювати дружні стосунки з учнями, підтримувати їх інтерес до предмету, проявляти терпіння та розуміння до їхніх потреб та можливостей. Важливо також заохочувати учнів до самостійної роботи та вирішення проблем, навчати їх розв'язувати конфлікти та співпрацювати з іншими учнями.

Навчальний процес повинен бути цікавим та зрозумілим для учнів, щоб вони могли отримати задоволення від навчання та були мотивовані до досягнення нових знань та навичок. Також вчителю слід використовувати різні методи та форми контролю знань, щоб перевіряти рівень розуміння матеріалу та допомагати учням вдосконалювати свої знання та навички.

Успіх навчального процесу залежить від взаємодії вчителя та учнів, їхньої співпраці та спільної роботи. Тому вчителю варто створювати сприятливу навчальну атмосферу, де учні будуть зацікавлені та мотивовані до навчання, а також діяти на довіру та взаєморозуміння між всіма учасниками навчального процесу.

Отже, важливими умовами, за яких застосування системи вправ й вся інша робота учителів із метою розвитку (формування) у учнів критичного мислення є:

1. Наявність високої педагогічної культури й обізнаності щодо інтерактивного навчання в самих учителів;
2. Спеціальна підготовка учителів до використання інтерактивних технологій;
3. Забезпечення дискусійності (або діалогічності) педагогічного процесу;
4. Демократичний характер взаємин учителів та учнів, повага до власної думки школяра;
5. Заохочення й підтримка вчителем оригінальних, нестандартних думок, ідей, пропозицій учнів.

Підсумовуючи, впровадження інтерактивних методів є важливим кроком у вдосконаленні процесу навчання та виховання. Для досягнення максимального ефекту від застосування таких методів необхідно створити дружню та відкриту атмосферу в класі, використовувати різноманітні методи активізації пізнавальної діяльності учнів, застосовувати індивідуальний підхід до кожного учня, використовувати сучасні технології та постійно вдосконалювати свої знання та навички.

Список використаних джерел:

1. Пометун О.І., Пироженко А.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник / ред. О.І. Пометун. К. : А.С.К., 2004. С. 8–24.
2. Impact of sustained professional development in STEM on outcome measures in a diverse urban district / R. M. Capraro et al. *The Journal of Educational Research*. 2016. Vol. 109, no. 2. P. 181–196. URL: <https://doi.org/10.1080/00220671.2014.936997>.
3. European Commission. Science education NOW: A renewed pedagogy for the future of Europe. ООРЕС, 2007. 22 р.
4. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / К. С. Полат та ін. ; ред. К. С. Полат. 4-те вид. Київ : Вид-во центр "Акад.", 2019. 272 с.
5. Сиротюк А. Л. Науково-методичний супровід інтелектуальної обдарованості: навч. посіб. К.: Дирекет-Медіа, 2014. 135 с.
6. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / За ред. О.І. Пометун. К.: А.С.К., 2019. 192 с.
7. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

МОСКАЛЕНКО Л.С.

*кандидат психологічних наук
доцент кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Набуття молодшим школярем власного соціального статусу відбувається не автоматично зі вступом до школи, а у процесі становлення особистості як суб'єкта соціального статусу школяра. Таке становлення відбувається як саморух, якому притаманні єдність зовнішніх і внутрішніх умов.

Останні два роки внаслідок війни проти України українські молодші школярі здобувають початкову освіту в складних умовах: у вимушеному дистанційному чи змішаному форматах, як ВПО в іншому місці проживання та іншій школі, як учні іноземних шкіл закордоном або учні на тимчасово окупованих територіях тощо. Ми припускаємо, що такі зміни порівняно з нормативним перебігом навчання у початковій школі можуть мати відбиток на становленні соціального статусу школяра в українських учнів під час війни та суттєво позначитися на результативності їх подальшого навчання.

Мета – на основі розробленої нами психологічної моделі становлення соціального статусу молодшого школяра [1] проаналізувати особливості даного процесу під час війни.

Зовнішні умови становлення соціального статусу молодшого школяра визначаються середовищем, необхідним для реалізації прав та обов'язків школяра, та задають дитині соціальний статус у процесі соціалізації. Звичайними зовнішніми умовами є: 1) її входження до шкільного соціально-нормативного середовища, яке задає вимоги до поведінки молодшого школяра і створює умови для її реалізації; 2) вплив референтних груп, члени яких транслюють ці вимоги, визначаючи повноту, адекватність та несуперечливість „заданого” особистості опису поведінки молодшого школяра, її оцінки та застосовуваних санкцій.

Вже що стосується зовнішніх умов становлення соціального статусу школяра ми бачимо суттєві зміни. По-перше, це зміни самого шкільного соціально-нормативного середовища: дистанційне навчання, додаткові обов'язки школяра, пов'язані із дотриманням норм безпеки в школі під час повітряних тривог, загалом кардинальна зміна освітнього середовища для дітей-біженців або дітей на тимчасово окупованих територіях тощо. По-друге, зміни у впливові референтних груп: зміна самого складу цих груп (вимушена зміна вчителя та шкільного колективу), зміна системи цінностей представників референтних груп (наприклад, зміна значущості навчання і очікувань від успішності дитини у системі цінностей батьків під впливом війни) тощо. Аналізуючи ці фактори, ми можемо дійти висновку, що спричинені війною зміни в зовнішніх умовах становлення соціального статусу молодшого школяра мають негативний характер і можуть стати причиною недостатньої повноти та адекватності, більшої суперечливості „заданого” дитині опису поведінки молодшого школяра, її оцінки та застосовуваних санкцій. Що, в свою чергу, ускладнює процес опануванням соціального статусу учнями початкової школи.

Зовнішні умови становлення соціального статусу молодшого школяра впливають на нього як суб'єкта власного соціального становища через внутрішні умови, які характеризують суб'єктивне відображення статусу особистістю. Відповідно до розробленої нами теоретичної моделі такими внутрішніми умовами становлення соціального статусу молодшого школяра є міра сформованості та взаємоузгодженості соціальної позиції та соціальної ідентичності молодшого школяра та їх окремих компонентів.

Загалом, соціальна позиція школяра як система знань і ставлень особистості до свого соціального статусу, норм і правил поведінки, що з нього витікають, включає когнітивний (систему знань і уявлень дитини про зміст діяльності та коло спілкування, сукупність прав, привілеїв, моральних норм і обов'язків школяра, міру престижності та авторитетності його статусу) та емоційний компоненти (оцінку соціального становища школяра і ставлення до нього). Соціальна ідентичність - усвідомлення, відчуття, переживання дитиною належності до соціальної групи школярів - також вивчається як

єдність принаймні двох компонентів: когнітивного (усвідомлення власної належності до спільноти школярів) та емоційного (актуальність і значущість статусної належності).

Враховуючи негативні зміни, що відбуваються у зовнішніх умовах становлення соціального статусу молодших школярів, ми припускаємо наявність негативних змін і у внутрішніх умовах цього процесу. Так, зокрема, учням важче сформувати власну соціальну позицію школяра: правильно зрозуміти всю систему прав, привілеїв, моральних норм і обов'язків школяра у змінених умовах життя під час війни чи у вимушеній еміграції під час продовження навчання в іншій освітній системі. Зміни в когнітивній складовій соціальної позиції спричиняють і зміни в емоційній - потенційне посилення негативного емоційного ставлення до власного соціального статусу через регрес до минулого досвіду (надання емоційної переваги статусу дитини) чи пришвидшену орієнтацію на соціальний статус дорослого.

Що стосується соціальної ідентичності школяра, то, на наш погляд, основні зміни можуть відбуватися теж в емоційній складовій соціальної ідентичності - зниженні актуальності і значущості статусної належності школяра в ієрархії ідентичностей особистості. Актуальність питань, пов'язаних із необхідністю виживання та адаптації до нових умов життя визначають зміни в системі пріоритетів, надаючи більшої значущості іншим соціальним ролям, зокрема сімейним (наприклад, син воїна ЗСУ).

Таким чином, як зовнішні, так і внутрішні умови становлення соціального статусу молодшого школяра в умовах війни потребують окремого ґрунтового дослідження з метою розробки ефективних програм психологічної допомоги учням, педагогам та батькам.

Попередні дослідження [1] підтверджують доцільність застосування спеціальних програм психологічного супроводу процесу становлення соціального статусу школяра в учнів початкової школи. Умовою їх ефективності має бути комплексність застосування заходів, що мають бути спрямовані, по-перше, на оптимізацію зовнішніх умов становлення соціального статусу школяра через забезпечення більшої повноти, адекватності та узгодженості «заданого» референтами опису рольової поведінки школяра, вимог до неї, її оцінки та застосованих санкцій; по-друге, на оптимізацію внутрішніх умов становлення соціального статусу школяра через інтеграцією його соціальної ідентичності та соціальної позиції.

Висновки. Процес становлення соціального статусу школяра в українських учнів початкової школи під час війни зазнав суттєвих змін як на рівні зовнішніх, так і на рівні внутрішніх його умов. Такі зміни можуть мати негативний вплив на подальше становлення соціального статусу під час навчання в середній та старшій школі, що позначиться загалом на успішності шкільного навчання. Такі зміни потребують більш детального вивчення з метою розробки актуальних програм психологічного супроводу молодших школярів, батьків та педагогів.

Список використаних джерел:

1. Москаленко Л.С. Психологічні умови становлення соціального статусу молодшого школяра : дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Київ, 2016.

ПЕДЧЕНКО Г.В.

студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»

наук. керівник: Лозенко А.П., к. пед. н., доц.,

Український гуманітарний інститут

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в умовах сьогодення перед сучасною системою освіти стоїть виклик в підготовці фахівців, які б мислили креативно, самостійно, нетрадиційно. В Законі України «Про освіту», Державних стандартах початкової освіти, Концепції «Нова українська школа» та інших ми знаходимо відображення цієї думки. І головне завдання, яке постає перед початковою освітою – розвиток розумового виховання. Однією із складових мети розумового виховання є формування пізнавальної активності та самостійності учнів.

Основна форма пізнавальної активності – навчання. І воно містить в собі не лише надання учням певної суми знань, а й розвиток пізнавальних інтересів, прагнення до самостійного здобуття певних знань і вмінь, застосування їх на практиці та творчому підході до справи. Природнім механізмом розвитку психіки молодших школярів, який відповідає віковим особливостям, а також є ефективним засобом організації навчального процесу, є дидактична гра. Найбільший розвиток відбувається через гру, пов'язану з навчанням, яка використовується не фрагментарно чи епізодично, а ґрунтується на програмних вимогах. Про це доводили в своїх працях Ш.Амонашвілі, Н.Бібік, М.Вашуленко, Б.Друзь, Ю.Калинецька, В.Коваленко, С.Короткова, Н.Кудикіна, У.Махров, М.Микитинська, У.Огурцова, Р.Осадчук, М.Підгорна, О.Савченко, Г.Цукерман, Н.Чканікова, Т. Шмакова та інші. Неможливо навчити того, хто не має бажання вчитися. І тому найголовнішим завданням вчителя на кожному уроці є активізація пізнавальної діяльності учнів.

Метою нашого дослідження є теоретично обґрунтувати педагогічні умови використання дидактичної гри як засобу розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів початкових класів; дослідити стан сформованості пізнавальної активності і самостійності учнів другого класу початкової школи; розробити методичні рекомендації вчителям щодо використання на уроках української мови дидактичних ігор як ефективного засобу розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів другого класу в умовах НУШ.

Огляд джерел психолого-педагогічної літератури щодо першорядної умови формування в учнів потреби у знаннях, оволодіння вміннями інтелектуальної діяльності, самостійності, забезпечення глибини та міцності знань підводить нас до однієї із найважливіших проблем сучасної психології-розвитку пізнавальної активності школярів, яка досліджувалася багатьма фахівцями, педагогами, науковцями, серед яких - А.Алексюк, Ш.Амонашвілі, Ю.Бабанський, Н.Бібік, В.Бондаревський, Е.Голант, М.Данилов, І.Лернер, В.Лозова, М.Махмутов, Н.Менчинська, Н.Морозова, В.Онищук, П.Підкасистий, А.Понопарьов, О.Савченко, М.Скаткін, Д.Трайтак, В.Шморгун, Г.Щукіна, П.Якобсон та інші. На думку Г. Васьківської: «Пізнавальна активність молодших школярів є важливим фактором поліпшення і одночасно показником результативності процесу навчання, оскільки вона стимулює розвиток самостійності, пошуково-творчий підхід до оволодіння змістом освіти, спонукає до самоосвіти.» [1] «Пізнавальна активність визначається як стан, що передує діяльності і породжує її, як міра діяльності, як риса, якість особистості, як умова розвитку та результат виховання» [3, с.51]. Пізнавальна активність розглядається у тісному зв'язку з самостійністю; пізнавальною діяльністю; спілкуванням з дорослими та однолітками; розумінням. Пізнавальна активність зумовлюється однією з провідних особливостей психічного розвитку людини — її індивідуальністю.

Дидактичні ігри - це вид навчальних занять, що організовуються у вигляді навчальних ігор, що реалізують низку принципів ігрового, активного навчання та відрізняються наявністю правил, фіксованої структури ігрової діяльності та системи оцінювання, один із методів активного навчання [2]. Мета дидактичних ігор—створення у школярів вміння поєднувати теоретичні знання із практичною діяльністю. Обов'язкові умови використання дидактичних ігор з метою розвитку пізнавальної активності і самостійності учнів: дидактична мета, правила та ігрові дії.

Результатом дослідження особливостей дидактичної гри як засобу розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів початкових класів стало визначення стану сформованості пізнавальної активності і самостійності учнів другого класу початкової школи шляхом констатувального експерименту, в ході якого за допомогою психодіагностичної методики «Пізнавальна активність молодшого школяра» А. А. Горчинської було виявлено, що 77%(10 учнів) учнів 2-го класу потребують створення умов для розвитку пізнавальної активності. Було охарактеризовано педагогічні умови використання дидактичних ігор з метою розвитку пізнавальної активності і самостійності в учнів другого класу у процесі вивчення української мови: наявність основних компонентів (дидактичної мети, правил та ігрових дій) і вимог дидактичної гри (готовність учнів до гри, забезпечення кожного учня необхідним дидактичним матеріалом, чітка постановка завдання гри, поетапність, контроль, оцінювання). Також було розроблено методичні рекомендації вчителям щодо використання на уроках української мови дидактичних ігор як ефективного

засобу розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів другого класу в умовах НУШ: 1) відбір змісту навчального матеріалу, 2) організація навчальної діяльності, 3) позитивний емоційний фон навчального процесу. Ігри важливо проводити систематично й цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи із елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи їх в міру нагромадження у школярів знань, вироблення вмінь та навичок, засвоєння правил гри, розвитку пам'яті, виховання кмітливості, самостійності, наполегливості тощо.

Висновки. В ході виконання роботи здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми використання дидактичної гри як засобу розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів початкових класів. Проблема розвитку пізнавальної активності, підтримки ініціативи та самостійності дітей - одна з найбільш злободенні та далеко не вирішені проблеми загальної освіти, оскільки це питання відображає складні механізми взаємодії біологічних, психофізіологічних та соціальних, а не тільки педагогічних, умов розвитку дитини. Розглянули науково-теоретичні засади використання дидактичних ігор як ефективного засобу розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів початкових класів в умовах НУШ. Навчання має бути розвиваючим, спрямованим на розвиток пізнавальної активності, пізнавального інтересу та здібностей учнів. У зв'язку з цим особливого значення набувають ігрові форми навчання, зокрема, дидактичні ігри. Дослідили стан сформованості пізнавальної активності і самостійності учнів другого класу у процесі вивчення української мови. Теоретично обґрунтували педагогічні умови та розробили методичні рекомендації щодо використання дидактичної гри як засобу розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів початкових класів. Здійснили експериментальне вивчення особливостей дидактичних ігор з метою активізації пізнавальної діяльності учнів другого класу.

Список використаних джерел:

1. Васьківська Г. О. Дидактичні умови реалізації інтерактивних технологій у процесі формування системи знань про людину. *Молодь і ринок*. 2013. №1(96). С. 18–22.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. Київ: Укр. Вид. Спілка, 1997. 410 с.
3. Садова Т., Рудакова А. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Young Scientist*. 2017. № 10.1. С. 49–52.

ПИЛИПЕНКО Л.О.

студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»

наук. керівник: Літкевич А.М., к. пед. н., доц.,

Український гуманітарний інститут

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ ТА ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ВИКОНАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ТВОРЧИХ ПРОЄКТІВ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що у сучасному суспільстві є проблема підготовки молодого покоління до самостійної діяльності в майбутньому дорослому житті. Тому особлива увага приділяється переосмисленню організації та змісту освітньому процесу в сучасній школі на основі інноваційних технологій. Однією з ефективних умов досягнення мети сучасного виховання – розвитку конкурентоздатної, творчої особистості, здатної до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення – є залучення учнів до проектної діяльності.

Метою нашого дослідження є вивчення впливу проектної діяльності на розвиток творчості та ініціативності молодшого школяра.

Робота була досліджена на теоріях та наукових працях таких вчених як А. Вдовиченко, А. Касперського, О. Коберника, В. Сидоренка, А. Терещука, В. Слободчикова, Н. Матяш, Л. Хоменко та інших науковців. Всі вони безпосередньо вивчали і шукали нові методи і підходи педагогічної діяльності. Вони акцентують увагу на тому, що проектна діяльність – це продуктивний процес і тісно взаємопов'язане з життєвими проблемами, вона спрямована на заохоченню учнів до вирішення проблем, вона сприяє різнобіччю цінностей і вчить ставити та досягати цілі самостійно. Здійснивши аналіз різних підходів до вивчення зазначеної теми, можна підсумувати, що проектна діяльність – це конструктивний та продуктивний процес, у якому особистість зосереджена на вирішенні важливої життєвої проблеми та досягненні кінцевого результату через планування, реалізацію та оцінку проекту.

Було розглянуто теоретичне обґрунтування розвитку творчості та ініціативності молодших школярів через проектну діяльність в освітньому процесі, як успішний фактор розвитку особистості. Проведено аналіз проектної діяльності в освітньому середовищі і вказано, що саме він є ефективним засобом стимулювання творчості. Дж. Аткинсон, Д. Макклелланд, А. Маслоу, Ю. Орлов та інші, стверджують, що успішна особистість це та, яку переповнює бажання до самореалізації, а також характерною рисою є те, що вона ставить перед собою неосяжні ідеали та цілі. Також є важливо не просто бути творчою особистістю, а й впевнено проявляти ініціативу, адже все це впливає на розвиток і, насамперед, ініціативу школяра.

Експериментальне дослідження розвитку творчості та ініціативності молодших школярів через проектну діяльність в освітньому процесі, було здійснено із застосуванням методик, які дали нам певні результати.

Проаналізувавши матеріали було створено власне опитування «Визначення рівня творчості та ініціативності», що містить 10 запитань, більшість варіантів відповідей є закритими, але присутні й відкриті. Мета дослідження полягала у встановленні рівня творчості, творчих здібностей, креативності та схильності до ініціативності. В першому дослідженні було взято 40 учнів початкових класів. Аналіз даних показав, що середній рівень у 33 учнів, низький рівень у 7 учнів, високий рівень не виявлено. Після повторного дослідження, а саме уроку-рольової гри показники змінились в кращу сторону. Отримали такі результати: 64% – високий рівень, а 36% – середній рівень. Низький рівень відсутній.

Висновки. Ми зрозуміли, що творчість та ініціативність є важливими складовими розвитку творчості, як в особистому, так і в професійному житті; використання методу проектів в освітньому процесі є важливим та унікальним способом розвитку творчості та ініціативності учнів, формування особистісних цінностей та засвоєння нових знань у контексті досягнення мети проекту. По зробленим методикам підтвердили ефективність використання творчого підходу для розвитку творчості та ініціативності серед учнів молодших класів.

Список використаних джерел:

1. Ассаул В. Метод проектів у виховній роботі. *Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Науково-методичний посібник* / За редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. К.: Департамент, 2008. 520 с.
2. Гальченко В. М. Психологічні чинники розвитку винахідливості у дітей дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук. 2011.
3. Єрмаков І. Г., Шевцова С.М. Метод проектів у контексті життєвих результатів діяльності учнів. *Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Науковометодичний посібник* / За редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. К.: Департамент, 2008. 520 с.
4. Уйсімбаєва М. Проектна діяльність: теоретичні аспекти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Випуск 1. С. 258–263.
5. Чернега О. О. Розвиток ініціативно-творчої особистості молодшого школяра засобом інтерактивних технологій : кваліф. роб. вчителя поч. класів другої кваліф. кат. Кривий Ріг, 2020. 49 с.

СІКАЧИНА А.В.

*Магістрант педагогіки вищої школи
Білоцерківського інституту неперервної освіти*

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПО РОЗВІТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що необхідно переосмислити і в подальшому досліджувати прийоми розвитку критичного мислення здобувачів освіти на уроках англійської мови для формування у них ключових та предметних компетентностей.

Метою нашого дослідження на основі вивчених теоретичних положень дослідити ефективність використання прийомів технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» на уроках англійської мови у початкових класах.

Ключовим аспектом у сучасному навчанні є розвиток критичного мислення. Це вміння розуміти, аналізувати та оцінювати інформацію є невід'ємною частиною освіти, особливо в умовах військових дій, коли здатність самостійно мислити та вирішувати проблеми стає критичною.

Одним з ефективних методів розвитку критичного мислення є використання інтерактивних методик на уроках англійської мови. Проведення дискусій, групових проектів, та аналізу відомих текстів сприяє розвитку у дітей навичок аргументації, логічного викладу думок та критичного осмислення інформації.

Технологічні прийоми для організації тренування і практики на стадії «Виклик»

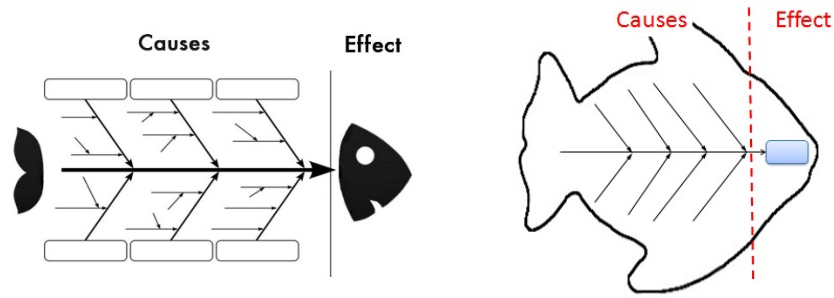
Графічний організатор «Fishbone» («риб'ячий скелет»)

Використання прийому «Fishbone» можливе як для роботи з невеликими за обсягом текстами, так і з текстами, в яких міститься значна кількість інформації. При цьому можливе дроблення тексту на смислові частини, які доповнюють один одного. Інформація, яка міститься в цих частинах порівнюється, а потім підсумовується для більш повного аналізу.

Застосування цього графічного організатора допоможе учням зрозуміти важливість аргументації, а також те, що кожна проблема – багатогранна, до її виникнення призводять декілька причин, що впливають одна на одну.

В «голові» цього скелета позначена проблема, яка розглядається в тексті. На самому скелеті є верхні та нижні кісточки. На верхніх кістках учні відзначають причини виникнення досліджуваної проблеми (ці записи вони можуть зробити на стадії виклику, до читання тексту, в результаті актуалізації своїх знань і досвіду). Під час читання учні вписують факти на нижніх кістках. Факти надають проблемі ясності і реальних обрисів, дозволяють говорити не про абстрактну проблему, а про конкретний механізм. Можливе додавання

верхніх і нижніх кісточок, розширення представлених відомостей. Зразки даних схем подані на рис. 1 [1].

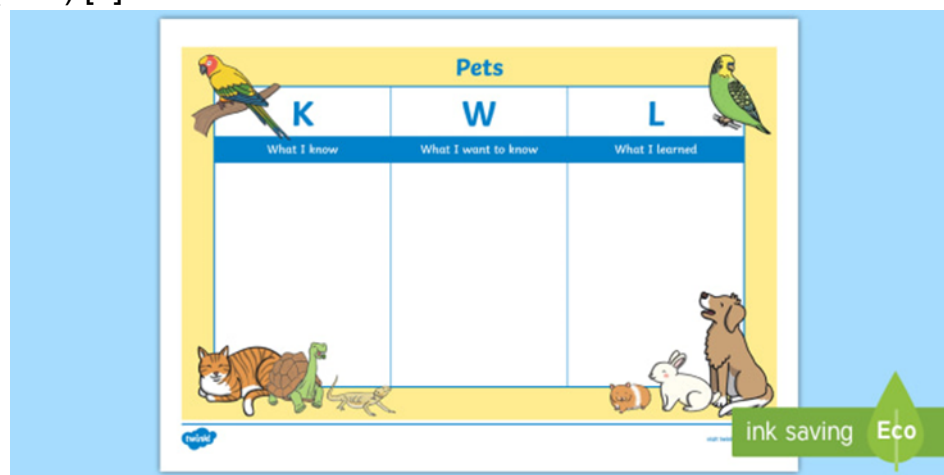
Рис. 1 Графічний організатор «Fishbone»

При цьому технологія роботи може варіюватися.

1. Індивідуальний шлях. У всіх текст однаковий. У цьому випадку читання тексту і складання схеми відбувається індивідуально. На етапі рефлексії можливий обмін думками, додавання інформації в складену схему, підсумовування інформації у вигляді єдиної схеми, представленої на дошці.

2. Парна або групова робота. Можливе використання різних текстів з однієї проблеми. Кожна група отримує для читання свій текст. Читання тексту відбувається індивідуально, а схеми складають групи/пари (але на них залишається місце для додавання верхніх і нижніх кісточок). Далі відбувається обмін інформацією між групами, в результаті чого з'являється загальна схема. При цьому групи не змагаються між собою. Розробка уроку з навчання із застосуванням описаного прийому подана у додатку В .

Графічний організатор «Know-want to know-learnt Chart» («Таблиця «Знаю-Хочу знати-Дізнався») заснована на розподілі інформації на відповідні колонки в міру роботи з нею. Як показано на рис. 2, остання колонка, «Дізнався» («L»), повинна включати в себе відомості, що є цінністю для учня, короткий підсумок його зусиль на уроці чи у кінці теми. Колонка «Хочу дізнатися» («W») може бути представлена у вигляді запитань до матеріалу, який був згаданий на стадії «Виклик» і поміщений у колонку «Знаю» («K») [2] .

Рис. 2. «Знаю-Хочу знати-Дізнався»

Безперечно, такого роду таблиці є корисними для обох суб'єктів освітньої діяльності. Для учнів заповнення першої колонки таблиці сприяє кращому усвідомленню ними інформації, яка базується на попередніх знаннях, другої – бути активним здобувачем освіти і йти до самостійно спроектованих освітніх цілей, а третьої – відтворити вивчений матеріал.

Якщо говорити про вчителя, то з першої колонки він отримує дані про те, наскільки глибокими знаннями попередньої теми володіють учні, а це дає йому можливість уникнути непотрібного повторення. Записи у середній колонці є дороговказами на шляху до загальних і конкретних очікуваних результатів, а також свідчать про те, який зміст уроків та форма його подачі захоплює молодших школярів. Інформація третьої колонки є показником ефективності його уроків.

У висновку, отримані результати свідчать про те, що навчання, орієнтоване на розвиток навичок критичного мислення англійською мовою, передбачає не просто активний пошук здобувачами освіти інформації для засвоєння, а співвіднесення того, що вони засвоїли з власним досвідом, порівняння уже вивченого матеріалу з іншими даними. Навчаючи школярів думати подібним чином, вчителі англійської мови, тим самим, заохочують їх до самостійного вирішення проблем, до пошуку необхідних відомостей.

В умовах воєнного стану важливо акцентувати увагу на розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках англійської мови. Це не тільки сприятиме їхньому інтелектуальному розвитку, але і допоможе створити підготовлене та самостійне покоління, яке зможе ефективно функціонувати в умовах нестабільності та виражати свої думки конструктивно та обґрунтовано.

У висновку, отримані результати свідчать про те, що навчання, орієнтоване на розвиток навичок критичного мислення англійською мовою, передбачає не просто активний пошук здобувачами освіти інформації для засвоєння, а співвіднесення того, що вони засвоїли з власним досвідом, порівняння уже вивченого матеріалу з іншими даними. Навчаючи школярів думати подібним чином, вчителі англійської мови, тим самим, заохочують їх до самостійного вирішення проблем, до пошуку необхідних відомостей.

В умовах воєнного стану важливо акцентувати увагу на розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках англійської мови. Це не тільки сприятиме їхньому інтелектуальному розвитку, але і допоможе створити підготовлене та самостійне покоління, яке зможе ефективно функціонувати в умовах нестабільності та виражати свої думки конструктивно та обґрунтовано.

Список використаних джерел:

1. Fishbone Diagram. *WorksheetWorks*. URL: <https://www.worksheetworks.com/miscellanea/graphic-organizers/fishbone.html>. (дата звернення: 03.01.2024).
2. Pets KWL Chart. *Twinkl*. URL: <https://www.twinkl.com/resource/us-t-t-17440-pets-kwl-chart>. (дата звернення: 03.01.2024).

СУГОНЯК В. П.

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформаційних систем і технологій, фінансів та менеджменту Український гуманітарний інститут

ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ВЕЛИЧИНИ» В КУРСІ МАТЕМАТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Програма з математики для початкової школи передбачає вивчення таких величин: час, маса, довжина, площа, об'єм, швидкість [1].

Насамперед слід підкреслити, що «величина» і «число» - це поняття не тотожні. Назва «іменовані числа» - не вихід.

Кожна величина має п'ять обов'язкових атрибутів: 1) буквове позначення; 2) числове значення; 3) одиниця вимірювання; 4) абсолютна похибка; 5) відносна похибка.

Наприклад, $m=7,345$ кг. Це маса. Буквове позначення цієї величини – m . До речі, буквові позначення величин не є довільними: t – час; m – маса, l – довжина, S – площа, V – об'єм; v – швидкість [2].

$\{m\}=7,345$ – числове значення маси; $[m]=\text{кг}$ – одиниця вимірювання маси; $\Delta m \leq 0,001$ кг – межа абсолютної похибки; $\delta m \leq (\Delta m / m) \cdot 100\% = (0,001 \text{ кг} / 7,345 \text{ кг}) \cdot 100\% = 0,014\%$ - межа відносної похибки.

Принципово те, що вимірювань без похибок не буває. Тому інформація про похибку обов'язкова. Якщо абсолютна похибка явно не пишеться ($l=(12,6 \pm 0,3)\text{мм}$), то вважається, що ця похибка не перевищує одиницю останнього збереженого десяткового розряду числового значення величини. Це принцип Крилова-Брадїса [3].

Необхідність відносної похибки зумовлена тим, що саме вона є показником якості вимірювань: з двох вимірювань краще те, у якого відносна похибка менша. Так можна оцінювати будь-які два вимірювання: не тільки однорідних величин.

Відмінність між числом і величиною також і в тому, що додавати, віднімати і порівнювати між собою можна тільки однорідні величини, тобто такі, у яких пропорційні одиниці вимірювання: A і B однорідні, якщо $[A] = k[B]$, k – число.

Величина є кількісною характеристикою об'єкта дійсності. Кожна величина пов'язана з певною властивістю: довжина із протяжністю, час із тривалістю, об'єм із місткістю. Певною проблемою тут є площа. Яку властивість вона описує – це питання дискусійне.

Швидкість – це шлях, пройдений за одиницю часу. При цьому поняття «шлях» у початковій школі слід подати як довжину певного відрізка (хоча насправді, це довжина ділянки траєкторії між початковою та кінцевою точками при умові незмінності напряму руху вздовж траєкторії).

Важливим є також вміння переводити одні одиниці вимірювання в інші. Це зумовлює зміну числових значень: якщо [А] зростає в k разів, то {А} зменшується в k разів і навпаки: 3000 м=3 км; 5у=500кг тощо.

Розуміння цих принципів питань вчителем є запорукою їх засвоєння учнями. Тому ґрунтовне вивчення теми (змістової лінії) «Величини» є вельми важливим в професійній підготовці вчителя початкової школи.

Список використаних джерел

1. Типова освітня програма 1-4 класи/ Під редакцією Савченко О.Я. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 03.01.2024).
2. ДСТУ 3651.0-97. Основні одиниці фізичних величин міжнародної системи одиниць. Основні положення, назви та позначення. На заміну ГОСТ 8.417-81; чинний від 1999-01-01. Вид. офіц. 1998. URL: <http://mtech.lnu.edu.ua/met/dstu-3651.0-97.pdf> (дата звернення: 01.11.2023).
3. Брадис В.М. Теория и практика вычислений. Москва. 1935. 281 с

ТЕЛЕЦЬКА Л.І.

*кандидат біологічних наук
доцент кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження полягає у тому, що у сучасному світі питання збереження навколишнього середовища, що пов'язане в першу чергу з негативним впливом людини на природу, постає на перше місце. В умовах реформування шкільної освіти особливого значення набуває формування ключових компетентностей учнів для життя, одна з яких – екологічна грамотність і здорове життя. Тому сьогодні перед освітянами, зокрема вчителями початкової школи, постає головне завдання – формування екологічної компетентності у здобувачів освіти (уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами).

Метою нашого дослідження є можливість теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування екологічної компетентності молодших школярів засобами ігрових навчальних технологій.

Огляд джерел. У світовій науці питання екологічного виховання учнів початкової школи розглядали такі вчені: Я.-А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, К. Д. Ушинський. Проблеми формування екологічної

компетентності відображено в роботах відомих педагогів А. М. Захлебного, І. Д. Зверєва, І. А. Зязюна, О. Я. Савченко.

Концепція Нової української школи зазначає, що однією з передумов вирішення екологічної проблеми є вміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя та здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [1].

У Державному стандарті початкової освіти, Типових освітніх програмах О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна вказано: «До ключових компетентностей належить екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства» [2; 3].

Г. Василенко наголошує на тому, що екологічна культура молодшого школяра охоплює знання про взаємозв'язки у природі та усвідомлення людини, як її частини, розуміння необхідності берегти навколишнє середовище, уміння та навички позитивно впливати на екологію, розуміння естетичної цінності природи.[4,С.7]

Результати дослідження. Досвід упровадження проблеми формування екологічної грамотності в початковій школі показав, що формування практичних умінь і навичок молодших школярів, відповідно до завдань екологічного змісту, має здійснюватися в наближених до реального життя умовах, а також в процесі розв'язання життєвих ситуацій, виконання практичних робіт і різнорівневих завдань, рольових та дидактичних ігор, проектів.

На підставі з'ясування сутності основних понять дослідження і врахування особливостей молодшого шкільного віку, нами визначено такі критерії сформованості екологічної компетентності учнів початкових класів: когнітивний (знання про об'єкти та явища природи, взаємозв'язок і залежність між компонентами неживої і живої природи); емоційно-ціннісний (прагнення до збереження об'єктів природи, уміння бачити красу природи); діяльнісний (практичні навички дбати про об'єкти природи, сформована доцільна екологічна поведінка).

Виділено рівні екологічної компетентності молодших школярів: високий; середній; низький. Високий рівень – в учнів вироблена особлива система цінностей, орієнтована на збереження природи та здоров'я людини. Вони чітко усвідомлюють власну відповідальність за стан навколишнього середовища та можуть розрізняти основні екологічні проблеми та шукати шляхи їхнього вирішення.

Середній рівень – учні мають достатні знання про навколишнє середовище, володіють базовими поняттями правильної екологічної поведінки. Водночас вони потребують додаткової мотивації для залучення до природоохоронної діяльності.

Низький рівень – учні мають недостатні знання про природу та її значення. У них несформована навичка доцільної екологічної поведінки, виникає потреба в посильній допомозі з боку вчителя під час проведення екологічних ігор та проєктів.

Для формування екологічної компетентності в учнів початкової школи було застосовано такі ігрові навчальні технології: інтерактивна гра «Мікрофон», гра «Екологічні ребуси», інтелектуальна гра «Лото», дидактична гра «Слова», інтерактивна гра «Третій зайвий», сюжетно-рольова гра «Підприємство», дидактична гра «Сортуємо сміття» а також різні екологічні проєкти.

Під час проведення експериментального дослідження педагогічних умов формування екологічної компетентності молодших школярів, нами виявлено таку позитивну динаміку в експериментальній групі: рівень сформованості екологічної компетентності учнів підвищився. Відсоток учнів з високим рівнем збільшився на 15,6% (до формувального експерименту – 21,9%, після – 37,5%), із середнім рівнем – на 9,6% (до формувального експерименту – 46,6%, після – 56,2%), з низьким рівнем зменшився на 25% (до формувального експерименту – 31,2%, після – 6,2%).

Проведене експериментальне дослідження дало змогу зробити **висновок**, що формування екологічної компетентності засобами ігрових навчальних технологій сприяє тому, що у молодших школярів пробуджується прагнення до спільної роботи шляхом проведення екологічних проєктів, формується здатність обґрунтовувати свою позицію та приймати думку іншого, якщо вона більш аргументована.

Ігрові навчальні технології дозволяють в умовах сучасного уроку з курсу «Я досліджую світ» виховати активну, компетентну, відповідальну особистість. Учень, в якого розвинене екологічне мислення, володіє вмінням розглядати явища і події в оточуючому світі та приймати рішення з урахуванням взаємодії людини та людства з природним середовищем на основі різноманітних знань про навколишнє середовище та відповідального ставлення до природи й здоров'я людини.

Учні усвідомлюють- екологічне мислення дозволяє розуміти, що всі організми та процеси на нашій планеті пов'язані між собою. Відповідно, стає зрозумілою потреба у співпраці для вирішення екологічних проблем, бо поодиноці це зробити неможливо. Екологічне мислення потрібне для критичного сприйняття інформації. Воно дозволяє робити правильні висновки та приймати адекватні рішення. Це спонукає людину зберігати як своє життя й здоров'я, так і життя та здоров'я інших людей.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
2. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. Міністерство освіти і науки України. №1272. 2019. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 5.04.2022)

3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. Міністерство освіти і науки України. №1272. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 5.04.2022)

4. Василенко Г. Екологічна освіта та виховання. *Початкова школа*. 2007. № 6. С. 6–8.

ТОЛБАС А.В.

студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»

наук. керівник: Лозенко А.П., к. пед. н., доц.,

Український гуманітарний інститут

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ЗМІСТІ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ В УМОВАХ НУШ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що згідно з концепцією "Нова українська школа", компетентнісний підхід є одним з основних принципів, які необхідно впроваджувати в зміст навчання в початковій ланці освіти. Цей підхід передбачає не тільки передачу знань, але й формування учнівських компетенцій, які є необхідними для життєвого успіху в сучасному світі [4].

Для реалізації компетентнісного підходу необхідно використовувати такі інтерактивні методи навчання, які дозволяють розвивати навички самостійності, творчості, комунікації та співпраці. Зміст навчання має бути спрямований на формування ключових компетенцій, таких як навички розв'язування проблем, критичного мислення, комунікації, технологічної грамотності, мистецької грамотності, культурної компетентності та інших. Крім того, необхідно забезпечувати індивідуалізований підхід до кожного учня, з урахуванням його особистих потреб та можливостей.

Метою нашого дослідження є теоретично обґрунтувати проблему реалізації компетентнісного підходу у змісті початкової ланки освіти в умовах НУШ; дослідити стан сформованості культурної компетентності в учнів 4 класу початкової школи; визначити педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу на уроках Мистецтва у 4 класі в умовах НУШ, розробити методичні рекомендації вчителям.

Огляд джерел підтверджує, що аспекти дослідження підходу до компетентності вчителя у своїх працях розглядають психологи та педагоги Д. Алфьоров, Н. Бібік, В. Бондар, В. Гриньова, Н. Глинянюк, Л. Карпова, Є. Коваленко, В. Крижко, А. Маркова, Є. Павлютенкова, О. Пометун, Н. Разіна, О. Савченко, В. Семиченко, М. Елькін, М. Єрмоленко та ін.

Статті О. Сесик (2017) та Н. Баришковець (2019) представляють стратегічні орієнтири реформування освітніх процесів, впровадження

ключових позицій у практику української школи. У статті Т. Водолазької (2019) аналізується професійна діяльність учителя початкових класів у світлі сучасних вимог до освітнього процесу. У статті О. Савченко (2018) зроблено спробу переосмислити цілі сучасної початкової освіти, відображаючи дитиноцентристську, особистісно-орієнтовану спрямованість початкової освіти.

Зважаючи на те, що тема впровадження компетентнісного підходу в зміст початкової освіти сьогодні є досить новою в контексті НУШ, вона також є невичерпною та надзвичайно важливою для сучасної освіти.

Результати дослідження реалізації компетентнісного підходу у змісті початкової ланки освіти в умовах "Нової української школи" передбачає не тільки зміну підходу до навчання, але й зміну змісту навчального процесу, з орієнтацією на формування компетенцій, які є важливими для життєвого успіху учнів у сучасному світі. Успіх у житті дуже важливий[1].

Нами було досліджено стан сформованості культурної компетентності в учнів 4 класу початкової школи, а саме таких компонентів, як знання культури, комунікативні вміння, соціальні вміння та адаптаційні вміння. Був проведений аналіз констатувального експерименту, який показав, що учні мають певний рівень розвитку у кожному з компонентів, але мають найбільшу потребу у розвитку насамперед комунікаційних вмінь, а також мають необхідність у формуванні та розвитку і інших компонентів, таких як знання культури, адаптаційних та соціальних вмінь[3].

Ми розглянули педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу на змісті навчального предмета - Мистецтво у 4 класі в умовах НУШ, та визначили, що реалізація компетентнісного підходу передбачає наступні педагогічні умови: орієнтація на розвиток ключових компетентностей учнів, розвиток творчого мислення та уяви, використання інтерактивних методів навчання, інтеграція з іншими предметами, забезпечення індивідуалізації навчання. Учні мають різний темп навчання різний рівень розвитку, використання сучасних технологій, розвиток мовленнєвих вмінь та навичок та розвиток інтересу до мистецтва.

Також ми надали методичні рекомендації вчителям щодо реалізації компетентнісного підходу у змісті початкової ланки освіти на уроках мистецтва в умовах НУШ, а саме: формування індивідуального підходу до кожного учня, розвиток творчих навичок у учнів, використання інтерактивних методів та сучасних технологій на уроках, формування в учнів естетичного смаку, розвиток в учнів критичного мислення, комунікативних навичок та ціннісних орієнтацій [2].

Підсумовуючи експериментальне дослідження процесу реалізації компетентнісного підходу у змісті початкової ланки освіти в умовах нової української школи, можна зробити висновок, що впровадження компетентнісного підходу може дати можливість більш ефективно розвивати ключові компетентності учнів. Компетентнісний підхід може стати ефективним інструментом для забезпечення якісної освіти в умовах Нової

української школи, що сприятиме гармонійному розвитку особистості учня та його підготовці до життя в сучасному світі.

Було встановлено, що успішність в навчанні не залежить виключно від кількості знань, які учень запам'ятовує, а від того, які компетентності та навички він здобуває. Тому впровадження компетентнісного підходу у навчальний процес є необхідним для досягнення успіхів у навчанні та для підготовки учнів до життя в сучасному світі.

Реалізація компетентнісного підходу не є простим завданням і потребує від педагогів значного зусилля та професійної підготовки. Однак, при правильному впровадженні та застосуванні компетентнісного підходу у навчальний процес, він може стати ефективним інструментом для розвитку учнів та підвищення якості освіти в цілому.

Отже, експериментальне дослідження процесу реалізації компетентнісного підходу у змісті початкової ланки освіти в умовах нової української школи (на прикладів уроків з мистецтва) підтверджує доцільність використання компетентнісного підходу у навчальному процесі та його вплив на формування ключових компетентностей учнів.

Висновки. Отже, ідея компетентнісного підходу є однією з відповідей на питання про те, які освітні результати потрібні людині та що вимагає сучасне суспільство. Формування здібностей сучасного молодшого класу є однією з актуальних проблем освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, сформованої протиріччям між необхідністю забезпечення якості освіти та неможливістю її розв'язати у школі. традиційним способом. Реалізація конкретних К-методик потребує навчально-методичного забезпечення оновлення навчального процесу, тобто створення нових підручників, посібників, навчально-методичних матеріалів, мультимедійних засобів тощо.

Навчально-методичне забезпечення необхідно оновлювати відповідно до проектних можливостей засобів навчання. Ефективні освітні методи вимагають від сучасних освітніх засобів не лише інформаційної функції, а й стимулюючої та розвиваючої.

Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в освіті є вибір ефективних методик, методів навчання та організаційних форм навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Г. М. Компетентнісний підхід у початковій освіті в умовах Нової української школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал* / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2019. Вип. 9 (93). С. 8-19.
2. Гончаренко С. І. Формування культурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах педагогічної освіти: теорія і

практика. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*, 2018. № 4. С. 48–54.

3. Методичні рекомендації щодо реалізації компетентнісного підходу в початковій освіті / за заг. ред. Н. В. Кірнос. К. : Видавництво "Педагогічна думка", 2018. 200 с.

4. Петрова Н. В. Формування культурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі педагогічної практики. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 2018. № 3(9). С. 69–72.

СЕКЦІЯ II ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

БАРАБАШ С.М.

*Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця*

БУРКО О.В.

*Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

АКРОВІРШІ ЛЕОНІДА ГЛІБОВА ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Актуальність дослідження. 160 років тому вийшла збірка «Байки Леоніда Глібова». Наказом попечителя Київського округу 500 примірників видання було спалено на книжковому складі як шкідливе видання. 130 років тому 10 листопада на 66-му році життя пішов у вічність тихо, уві сні знаний український письменник. Проте в епоху новітніх технологій спостерігаємо неналежне поцінування пам'яті великого українця – Леоніда Глібова. 24 жовтня 2023 року викладач під нікнеймом taras із Тернополя на всеукраїнській відкритій лекції «Технології штучного інтелекту у професійній діяльності викладача» демонстрував можливості ШІ. Він запропонував йому завдання: «Перекажи байку Крилова "Лебідь, Рак і Щука"». Як бачимо, сучасні айтівці не знають української культури, навіть ШІ навчають рашистській ідеології. Відтак заявлену тему вважаємо актуальною.

Метою нашого дослідження є ознайомити з акровіршами Леоніда Глібова за виданням «Дзвінок» (1891 – 1893) та збірки «Вибрані твори» (1936), дослідити, які з них використовують автори підручників НУШ, провести експериментальне дослідження зі складання акровіршів штучним інтелектом у стилі Леоніда Глібова й оприлюднити результати.

Огляд джерел. Творча постать Леоніда Глібова завжди привертала неабиякий інтерес дослідників літературного процесу, зокрема Бориса Грінченка, Бориса Деркача, Марії Загірньої, Антоніни Мовчун, Ірини Побідаш, Петра Хропка тощо. Новизна нашого дослідження полягає в розкритті полілогу, який вів Леонід Глібов зі знаними українськими світочами духу. У нашій статті «Поетичні присвяти Леоніда Глібова як відображення культурницьких взаємодій» [1] оприлюднено його вірші з посвятами сучасникам та сучасницям: Олені Пчілці, Софії Русовій, Миколі Лисенку, Олександрові Тищинському. Актуалізовано відомості про Глібового приятеля, співвидавця «Черніговського листка», на підставі нарису

Б. Грінченка «Олександр Тищинський» (1896); про Івана Рашевського, автора малюнка до 50-тиліття літературної праці Леоніда Глібова у «Дзвінку» (1891), на основі спогадів Софії Русової (1928). Уведено в науковий обіг лист Б. Грінченка до Марії Загірньої від 1899.VII.1 про вшанування пам'яті Л. Глібова в Чернігові (1899), подано спогади Г. Коваленка про освячення пам'ятника на його могилі (1899). Пропонуємо групове фото знаних українців минулого століття, зроблене в Чернігові. На світлині зліва направо сидять: Олександр Глібов (прийманий син Леоніда Глібова, якого любив як рідного; біля нього – Володимир Самійленко з сивою шевелюрою (тож мав псевдонім Сивенький). Стоять справа наліво: Василь Степаненко (пізніше став директором книгарні «Київської Старовини»); у центрі – Михайло Коцюбинський, біля нього – Борис Грінченко [13].

Результати дослідження використання акровіршів Леоніда Глібова авторами підручників НУШ та особливостей написання акровіршів ШІ у стилі Леоніда Глібова. Перу знаного українського байкаря окрім байок, віршів-посвят, загадок, епітафій, належать ще й акровірші для дітей. Він підписував їх псевдонімом Дідусь Кенир і публікував у дитячому виданні «Дзвінок» протягом 1890 – 1893 років. Із дослідження Антоніни Мовчун довідуємося про прихильність автора до малечі, оскільки Леонід Глібов пережив смерть улюбленої семирічної доньки Лідочки від першого шлюбу. У новорічний вечір 1859-го року вона подавилася рибною кісточкою, і її не змогли врятувати. Батько захворів так, що почав погано бачити. Коли Глібову було за п'ятдесят, друга дружина народила сина Сергійка. Але немовля раптово померло. Це горе зламало Леоніда Івановича – він остаточно втратив зір. Відтак продовжував писати твори під лінійку з лупою чи диктував їх названому синові Олександрові. Здогадно, під лінійку було легше писати саме акровірші.

Сьогочасна авторка підручника «Українська мова та читання» для 2 класу Віра Чипурко подала визначення акровірша та текст «Хто баба?» [18, С. 46].

Сидить хитра баба аж на версі граба.

«Ой не злізу з граба! – дурить діток баба. –

Вловить мені тую курочку рябую,

А я подарую грушку золотую» [5, С. 36].

Авторка подала також завдання: спробуйте самостійно написати щось подібне про сову чи іншого птаха.

Автори аналогічних підручників для учнів 3 класу також використали акровірш про пташку «Хто она?»

Л(е, и)ха з(е, и)ма сховає(цця, тся, ться),

А сонечко прогляне.

Сніжок води злякає(цця, тся, ться),

Т(е, и)хенько тануть стане.

(Від)І здалеку б(е, и)стресенько

Вона до нас прибуде.

Кому-кому любесенько,
А дітям більше буде [6, С. 24].

Проте завдання сформулювали по-різному. Зокрема, Наталія Богданець-Білоskalенко, Юлія Шумейко, Тамара Трохименко [2, с. 139] запропонували знайти у мережі Інтернет акровірші; скласти акровірші до слів: пролісок, фіалка, ряст [2, с. 140]. Акровірш Леоніда Глібова «Хто вона?» розмістили також на сторінках підручника для четвертокласників як Олександра Савченко, Ірина Красуцька, так і Андрій та Олена Іщенки. Наприклад, у розділі «У світі поезії. Такі різні вірші. Дієслово» Іщенки розмістили завдання: підкреслити граматичну основу у першому речення. Визначити час, особу, число дієслів. Поставити дієслово стане у форму 1-ї і 2-ї особи множини майбутнього часу [14, с. 59].]. Ольга Волощенко, Олександра Козак, Ганна Остапенко подали акровірш «Хто вона?» до теми «Як це влаштовано?» і запропонували завдання: запиши звукову модель слова-відгадки і розділи його для переносу [16, с. 73].

Інна Большакова та Ігор Хворостяний використали акровірш «Хто доня?» для школярів 4 класу до вивчення теми «Лексичне значення слова. Антоніми». Подаємо текст із підказкою Леоніда Глібова за виданням «Дзвінка» у таблиці 1.

Таблиця 1.

Акровірш та підказка Леоніда Глібова

Акровірш	Підказка
М ати доні молодій О городик наділила. Р озкошує доня мила, К аже неньці – тісно їй: « В земляній сиджу коморі, А коса моя надворі» [9, С. 168]	Х очу цей раз штуку втнуть: Н е скажу, як доню звуть; В и ж до загадки верніться, З краю пильно придивіться. [10, С. 176]

Вони сформулювали завдання для школярів: напиши акровірш про себе, будь-який предмет, рослину, тварину, явище природи на вибір [3, С. 71]. Пропонуємо вчителям подати взірець акровірша їхньої ровесниці Іоанни Витвицької, опублікованого у «Дзвінку» (1892):

Цибулі я насаджала
І полола, підливала,
Буде рости виростати
У віночках ся пишати
Людям страву заправляти,
Ярмарочок звеселяти [4, С. 32].

Однак автори підручників НУШ залишили поза увагою низку досконалих акровіршів Леоніда Глібова, що надруковані в «Дзвінку» (1891 – 1893) та збірці «Вибрані твори» (1936): «Що за птиця?» [7], «Хто они?» [8], «Хто розмовляє?» [9], «Хто доня?» [10], «Хто бреше?» [11], «Хто сестра і брат?» [12], «Що зашкварчить?» [12], «Хто хвастає?» [12].

Відтак ми запропонували ШІ знайдені акровірші, що належать перу Леоніда Глібова, й попросили написати акровірші в стилі знаного майстра слова. У результаті одержали оригінальні тексти. Подаємо їх у таблиці 2.

Таблиця 2

Акрівірші штучного інтелекту в стилі Леоніда Глібова

Про кого акровірш?	Це акровірш?
<p>Легко доторкнутися до мрій, Експресійно плете словесний вінок. Огортає вірші теплом ліричних зір, Ніжно лине музика серця Леоніда. Іскри таланту в його словах горять, Дзвенять мелодії, як колосся золоте.</p>	<p>Спритність розуму, кроки в майбутнє, Терплячість в навчанні, як усмішка світла. Угору стрімко росте мудрість і сміливість, Дружба в аудиторіях, сонце від світанку до сутінків.</p>

Як бачимо, штучний інтелект chat GPT (3 версія) складає акровірші, але не на всі теми. Зокрема, почав складати про студентів, але не завершив.

Висновки. Отже, майстерність складання акровіршів Леоніда Глібова не перевершив і штучний інтелект. Вважамо доцільним розширити їх використання на уроках української мови та читання в початковій школі за рахунок нововиявлених текстів у «Дзвінку» (1891 – 1893) та збірці «Вибрані твори» (1936). Маємо підготувати покоління, яке розумітиме непроминальне значення творчої спадщини Леоніда Глібова й навчатиме ШІ наслідувати взірці української, а не чужинської культури.

Список використаних джерел:

1. Барабаш С., Бурко О. Поетичні присвяти Леоніда Глібова як відображення культурницьких взаємодій. *Українська література: історичні реалії і перспективи*. 2023. № 2. С. 4–16.

2. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Н., Трохименко Т. Українська мова та читання : підруч. для 3 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 2.. Читання. Київ : Грамота, 2020. 139 с.

3. Большакова І., Хворостяний І. Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1. Харків : Ранок, 2021. С. 71.

4. Витвицька І. Акростих. *Дзвінок*. 1892. Ч. 4. С. 32.

5. Глібов Л. Хто баба? *Дзвінок*. 1891. Ч. 2. С. 16.

6. Глібов Л. Хто она? *Дзвінок*. 1891. Ч. 3. С. 24.

7. Глібов Л. Що за птиця? *Дзвінок*. 1892. Ч. 1. С. 8.

8. Глібов Л. Хто они? *Дзвінок*. 1892. Ч. 10. С. 96.

9. Глібов Л. Хто розмовляє? *Дзвінок*. 1893. Ч. 20. С. 160.
10. Глібов Л. Хто доня? *Дзвінок*. 1893. Ч. 21. С. 168.
11. Глібов Л. Хто бреше? *Дзвінок*. 1893. Ч. 22. С. 176.
12. Глібов Л. Вибрані твори / За ред. Н. Чередник. Харків : Держлітвидво, 1936. 128 с. <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=11801>.
13. Групове фото. Чернігів. ІР НБУВ. Ф. 170. № 767.
14. Іщенко О., Іщенко А. Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 2. Київ : Літера ЛТД, 2021. С. 59.
15. Мовчун А. Леонід Глібов та його твори у шкільному вивченні. *Дивослово*. 2000. Ч. 2. С. 44–52.
16. Остапенко Г., Волощенко О., Козак О., Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 2. Київ : Світич, 2021. С. 73.
17. Савченко О., Красуцька І. Українська мова та читання» підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 2. Київ : УОВЦ «Оріон», 2021. 160 с.
18. Чипурко В. Українська мова та читання підр. для 2 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 2. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 46.

БУРЛЄЄВ О.Л.

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем і
технологій, фінансів та менеджменту
Український гуманітарний інститут*

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОГРАМИ ІТ-СТУДІЙ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що сучасна тенденція цифровізації суспільства дуже динамічно розвивається в Україні, охоплюючи всі сфери життя, зокрема і шкільну освіту. В результаті тісної співпраці Міністерства цифрової трансформації та Міністерства освіти та науки в Україні реалізується проєкт ІТ-студій, який здійснюється за підтримки програми EU4DigitalUA та фінансується ЄС. Основна ідея проєкту полягає в реалізації практичного підходу до навчання інформатичної галузі в школах таким чином, щоб максимально наблизити здобуті навички до використання у повсякденних ситуаціях.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей програми іт-студій та оцінка перспектив її впровадження на уроках інформатики в початковій школі.

Огляд джерел. На порталі [1] знаходиться детальний опис проєкту, методичні рекомендації щодо впровадження, а також вказані його партнери.

В методичних рекомендаціях з впровадження ІТ-студій у навчальний процес вивчення інформатики зазначається, що програма включає цифрові освітні ресурси, що дозволяють формувати різноманітні траєкторії вивчення інформатики для учнів з 2 по 11 клас [2]

Програма розроблена на основі дослідження міжнародних тенденцій модернізації змісту інформатичної освітньої галузі та навчального предмета “Інформатика” [3], в якому зазначено, що визначені в Державних стандартах освіти України цілі вивчення інформатики в школі загалом відповідають цілям, визначеним у відповідних документах в інших країнах. Особливістю вивчення інформатики в Україні є те, що з 2 по 9 клас передбачене обов’язкове вивчення інформатики, а у 10-11 класах вона відноситься до обов’язково-вибіркових предметів з великою варіативною складовою.

Результати реалізації пілотного проєкту «Оновленої інформатики — ІТ-студії» щодо впровадження програми в загальноосвітніх закладах України протягом 2022-2023 року представлені в [4]

Результати аналізу особливостей програми ІТ-студій для проведення уроків інформатики в початковій школі.

В таблиці 1 представлено назви змістових ліній та розподіл тем за класами програми ІТ-студій для початкової школи.

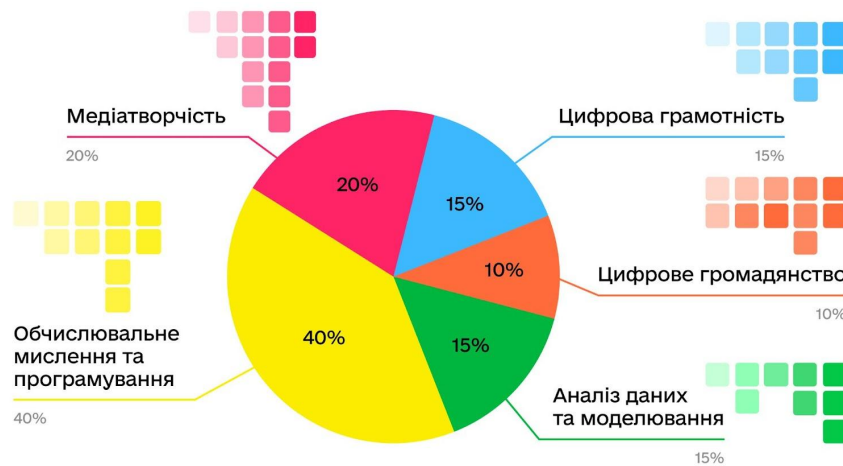
Таблиця 1

Змістові лінії та розподіл тем за класами програми ІТ-студій для початкової школи

Змістова лінія	Розподіл тем за класами	
	1 - 2 клас	3 - 4 клас
Цифрова грамотність	Основи цифрової грамотності	Пристрої та їх безпечне використання Цифрові пристрої
Медіаторчість	Цифрові інструменти творчості	Цифрові тексти. Прості презентації.
Цифрове громадянство	Я в безпечному цифровому світі	Інтернет і його сервіси. Інтернет і його безпечне та відповідальне використання.
Аналіз даних та моделювання	Інформаційний світ	Дані та моделі Світ моделювання.

Обчислювальне мислення та програмування	Алгоритми довкола нас	Перші програми. Події у програмах.
---	-----------------------	------------------------------------

Рекомендований розподіл часу між змістовими лініями показано на рис. 1.

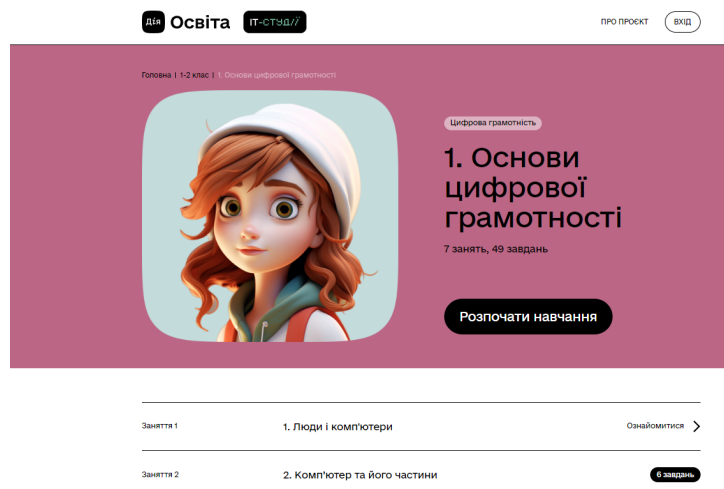

Рис. 1. Розподіл часу між змістовими лініями програми ІТ-студії. За матеріалами [2]

Рекомендована структура заняття містить:

- анонс: короткий опис заняття та його ключове проблемне запитання;
- покроковий виклад навчального матеріалу з ілюстраціями, схемами, таблицями, інтерактивними вправами для оперативного зворотного зв'язку;
- тестові завдання для перевірки розуміння;
- практичні завдання для відпрацювання умінь та навичок;
- рефлексію для підбиття підсумків заняття.

Зовнішній вигляд онлайн платформи ІТ-студій показано на рис.2.

Рис.2. Зовнішній вигляд освітніх матеріалів на онлайн платформі ІТ-студій.

Висновки. Таким чином, програма ІТ-студій для початкової школи є оновленою інформатикою, що розроблена відповідно до стандартів та концептуальних засад Нової української школи, а також демонструє узгодженість з європейською рамкою цифрових кваліфікацій. Особливістю програми є використання єдиної онлайн-платформи з персоналізованим доступом, де зберігаються всі навчальні, методичні матеріали, а також отримані результати навчання. При цьому використані освітні матеріали гейміфіковані та можуть бути адаптовано змінені на відміну від друкованих матеріалів. Всі ці особливості дають можливість у перспективі замінити використання друкованих навчальних посібників та методичних матеріалів та бути єдиним потужним джерелом вивчення інформатики в початковій школі.

Список використаних джерел:

1. Портал “Оновлена інформатика - ІТ-студії”. *Дія. Освіта*. URL: <https://it-osvita.diia.gov.ua/> (Дата відвідування 01.11.23)
2. Методичні рекомендації з впровадження ІТ-студій у навчальний процес вивчення інформатики. URL: https://docs.google.com/document/d/1qjsllr8NrlaqmdqS6Zm_O7HDAPsWOIjqbyVLeEakqA/edit (Дата відвідування 01.11.23)
3. Дослідження міжнародних тенденцій модернізації змісту інформатичної освітньої галузі та навчального предмета “Інформатика”. URL: https://drive.google.com/file/d/1lzM2I5Kc7SCOniLL5rQzns_CShM6svN/view (Дата відвідування 01.11..23)
4. Результати реалізації пілотного проєкту «Оновленої інформатики — ІТ-студії» щодо впровадження програми в загальноосвітніх закладах України протягом 2022-2023 року. URL: <https://drive.google.com/file/d/1fN-CBP6Lq4KycadQ9PusZCT4b7kGt8FM/view> (Дата відвідування 01.11.23)

КОЛОШ С.К.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Кондратюк О.М., к. пед. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що однією із складних проблем сучасної школи є проблема антисоціальної поведінки дітей. Педагогічна практика стверджує, що серед учнів все більше стає важковиховуваних. Таку категорію дітей класифікують як педагогічно занедбані.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки у нашій країні однією з найбільш актуальних являється проблема використання засобів

індивідуального підходу для ефективності педагогічної роботи з педагогічно занедбаними дітьми молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи. Тому вивчення ефективності індивідуального підходу до здобувачів освіти є важливим напрямом педагогічного дослідження.

Метою статті є висвітлити особливості індивідуальної роботи з педагогічно занедбаними дітьми молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи.

Аналіз науково-педагогічних **джерел** свідчить про те, що упродовж усього історичного шляху розвитку цивілізації простежується розуміння важливості проблеми корекції поведінки особистості, яка відхиляється від норми. Зокрема окремі проблеми превентивного виховання презентує українська народна педагогіка, а також у своїй спадщині вітчизняні педагоги А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші.

У межах нашого **дослідження** можливості застосування індивідуалізованого підходу до навчальної діяльності з учнями сучасних загальноосвітніх навчальних закладі було проаналізовано організацію індивідуальної роботи в Приватній гімназії «Соломон», м. Чернівці. Проведено інтерв'ювання класного керівника 1-Б класу.

У ході констатувального експерименту виявлено, що ефективність навчального процесу значною мірою залежить від врахування індивідуальних особливостей та особистості кожного учня. Мені вдалося двічі пройти практику у даного викладача – «Перші дні дитини в школі» та «Навчальна практика методична поурочна». За цей період була проведена серйозна робота над учнями з учнями для подолання педагогічної занедбаності. Мною було проведено інтерв'ювання класного керівника не лише про стан учнів на даний момент, а й їх особистісний зріст за цей рік, 1 клас, та яку роль учителька мала в даному етапі їх становлення як учнів.

Педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку не виявлено. Вчителька зазначила, що слід застосовувати індивідуальний підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Для запобігання педагогічної занедбаності серед учнів вона проводила ранкові кола спілкування, виховні заходи, спрямовані на розкриття емоцій та почуттів, а також на зближення учнів один між одним. Часто на уроки мали виховний зміст. Під час суперечок учителька була уважною до дітей та об'єктивною. На перервах вона не змушувала їх бути тихими, аби їй не заважати. Вона чітко окреслювала кордони «можна і не можна» і з любов'ю нагадувала про них. Під час навчальної практики вдалося поспостерігати за нею. Вона ніколи не кричала на дітей, а буде дуже ніжна до їх почуттів та часто проводила індивідуальні бесіди з окремими учнями.

В межах експерименту було також проведено профілактичну роботу, як от ранкові години спілкування, виховний захід на тему «компліменти» та виховна година-тренінг «наші емоції». Крім того проводились індивідуальні бесіди з учнями, було організовано цікаві ігри на перервах. Діти охоче брали участь у всіх заходах та активностях, були допитливими та уважними. Вони

мали гарну комунікацію один між одним, щедро ділилися іграми та проводили спільно час.

Висновок. Отже, аналіз наукової літератури вказує на те, що проблема педагогічної занедбаності дітей є актуальною та болючою. Під час практичної частини дослідження було проведено спостереження, інтерв'ювання, а також профілактичні заходи, спрямовані на "потепління" в стосунках між учнями в класі. Педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку не виявлено завдяки індивідуальному підходу вчителя до кожної дитини та проведенню профілактичної роботи протягом навчального року.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2001. С. 106–108.
2. Волошина О. В. Основи корекційної педагогіки: довідник. Київ, 2012. 92 с.
3. Дем'янюк Т., Нікітюк Л. Профілактика у виховному контексті Київ, 2003. 15 с.
4. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Київ, 2008. 84 с.
5. Холковська І. Л. Методика виховної роботи: практикум, 2013. 83 с.

ЛОЗЕНКО А.П.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти та інноваційної
педагогіки УДУ імені Михайла Драгоманова*

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯКЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – «УМІННЯ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ»

Актуальність дослідження обумовлена тим, що у сучасних умовах компетентнісний підхід є одним із ключових напрямів удосконалення національної системи загальної середньої освіти. Національну освітню політику представлено у Законі України «Про освіту», Концепції Нової української школи, Державних стандартах загальної середньої освіти. Цими документами компетентнісний підхід визначається основним орієнтиром для впровадження змін у системі освіти країни у цілому. Домінуючим пріоритетом Нової української школи у початковій школі є розвиток в учнів ключових компетентностей, серед яких – «уміння вчитися впродовж життя». Ключові компетентності є наскрізними для всіх предметів і учні початкових класів мають оволодіти ними для успішного навчання та подальшої самореалізації. Одним із дієвих засобів формування у молодших школярів ключових

компетентностей, а надто – «уміння вчитися впродовж життя» ми вважаємо проєктні технології навчання.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування наукових засад формування у молодших школярів ключової компетентності – «уміння вчитися впродовж життя» засобами проєктних технологій.

Огляд джерел. Фундаментальні засади впровадження компетентнісного підходу в освіті та тлумачення поняття ключових компетентностей представлено у працях зарубіжних, особливо - європейських дослідників: Ж. Делора, Х. Хасте, В. Хутмахера, Дж. Равена, А. Рейда. D. Rychen, L. Salganik, U Trier та ін. Дослідженням сутності, особливостей реалізації компетентнісного підходу та проблемами формування ключових компетентностей опікувались і вітчизняні науковці: Н. Бібік, Г. Васьківська, Л. Ващенко, С. Гарячоа, Л. Гуцан, О. Кучерук, О. Локшиний, Т. Магдич, О. Овчарук, С. Паламар, О. Пометун, Н. Романчук, О. Савченко та ін.

Теоретичний аналіз літератури засвідчив, що проблеми проєктування в освіті почали вивчати ще у 20-ті роки ХХ століття. Теоретичною основою для цього послуговували напрацювання американських педагогів і психологів – Дж. Дьюї та В. Х. Кілпатрика.

Наукові засади проєктних технологій навчання у вітчизняній педагогіці розробляли: Н. В. Борисова, Т. В. Качеровська, О. Е. Коваленко, О. М. Пехота, Г. М. Романова, С. О. Сисоєва та ін.

Також, цікаві доробки у вивченні проблем впровадження освітніх проєктних мають: В. Безрукова, В. Беспалько, В. Бондар, Е. Заїр-Бек, О. Киричук, І. Підласий, Н. Суртаєва, Ю. Чернова, В. Юсупова та ін.

Важливими складниками уміння «вчитися впродовж життя» є: здатність учнів до самостійної навчальної діяльності, здатність висловлювати свою думку, критично мислити, проявляти ініціативу, займати позицію та приймати рішення, взаємодіяти та співпрацювати в команді. Серед характерних особистісних рис, які дотичні до цієї ключової компетентності: організованість, інтерес, допитливість, ініціатива, почуття відповідальності та ін.

В Концепції «Нова українська школа» зазначається, що уміння «вчитися впродовж життя» - це: «здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя» [1, С.11].

Використання проєктних технологій в початковій школі має певні особливості.

1. Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів.

2. Ретельний контроль вчителем виконання усіх етапів проєктної діяльності (у зв'язку з недостатньою сформованістю у молодших школярів теоретичних, практичних, дослідницьких та ін. знань та вмінь).

3. Знання вчителем того, чи є в учнів необхідний для виконання проєктної роботи досвід.

4. Ретельне планування етапів проєкту та його проміжних результатів.

5. Визначення відповідності запланованого результату програмним вимогам.

6. Усвідомлення вчителем того, чи досягнуть діти в процесі реалізації проєктної діяльності необхідного рівня знань і вмінь з певного навчального предмета (-тів).

Результати дослідження. З огляду на узагальнення теоретичних та практичних засад проблеми використання проєктних технологій як засобу формування у молодших школярів ключової компетентності «уміння вчитися впродовж життя», процес формування цієї компетентності має включати мотиваційний, змістовий, процесуальний та аналітико-результативний компоненти. Ключова компетентність «уміння навчатись впродовж життя» - це складне інтегроване, системне та багатомірне особистісне утворення, розвиток якого обумовлений підвищенням інтересу учнів до оволодіння цією компетентністю, знаннями її сутності та проявів, здатністю реалізувати в процесі навчання всі складові цього уміння та об'єктивно оцінити рівень його сформованості в даний момент часу.

В початковій школі можна використовувати різні види проєктів, зокрема: ігрові, творчі, дослідницькі, інформаційні, практико-орієнтовані та ін.

Висновки. З огляду на вище викладене, інтенсифікації формування у молодших школярів ключової компетентності – «уміння вчитися впродовж життя» сприяють проєктні технології навчання, впровадження яких вимагає від вчителя дотримання наступних умов: робота у проєкті повинна розпочинатись з чіткого формулювання мети проєкту, завдань та планування дій; включати покрокову розробку проєкту, в якій вказаний перелік конкретних дій з вказівкою виходів, термінів, відповідальних; вибір форми проєктної діяльності: індивідуальної, групової, колективної; пошук інформації, яка потім буде оброблятися, систематизуватися, узагальнюватися, адаптуватися для подальшого використання. Результатом роботи над проєктом є певний кінцевий освітній продукт (лепбук, газета, книга, листівка, виставка малюнків, колективне панно, твір, комп'ютерна презентація, стаття у газету, реклама, віртуальний музей, фотоальбом, збірка власних творів, вистава, свято, концерт, рольова гра, екскурсія, тематична міні-збірка, сценка, дослідницька робота тощо). Робота у проєкті закінчується презентацією його кінцевого освітнього продукту.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016. *Міністерство освіти і науки України : веб-сайт.*

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.12.2021).

2. Державний стандарт початкової освіти, 2018. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2021).

ЛУК'ЯНЧУК Н.В.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

ЯК ЗАПОБІГТИ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРАННЮ ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Відоме китайське прокляття говорить, «щоб ти жив в епоху змін». На жаль, для українського народу це прокляття триває стало реальністю, яка триває доволі довго. Останні роки – ще з дуже небезпечними і страшними наслідками. Російська агресія розпочалася у 2014 році, а 24 лютого 2022 року повномасштабна війна змінила майже все в Україні. Зруйнувала міста і села, вбила дорослих і дітей, залишила багато українських сімей без надії на краще життя. Попередні два роки, пов'язані з всесвітньою пандемією Covid-19, також вплинули на життя всіх суспільних інституцій, зокрема освіти, навчання, запропонувавши новий формат спілкування/навчання – онлайн. У всіх фахівців на перебудову було дуже мало часу, але освітяни України достойно впоралися з цими труднощами. Учителі та викладачі швидко опанували нові форми ведення уроків, лекцій, практичних занять. Як це вплинуло на якість отриманих знань, ми зможемо дізнатися пізніше. У 2020–2022 рр. здавалося, що гірше вже немає бути. Але війна показала, що може.

Виокремлення аспектів проблеми. З перших днів повномасштабного вторгнення армії РФ українці перебували у справжньому шоці, стресі та у запереченні. Психіка мирних жителів України відмовлялася приймати страшну дійсність: обстріли, бомбардування, захоплення великих, маленьких міст і селищ, вбивства дітей, жінок, розстріли та інші жахіття. Тому багато українських сімей прийняли рішення переміщуватися у більш безпечні регіони України або за кордон. Це стало приводом для розглядання нової, незвичної дійсності, яка стала виникати в українських сім'ях. Адже де б не знаходилися люди, вони відчують тривогу, зниження сну, апетиту, або навпаки постійне бажання їсти, стає страшно за майбутнє і повна невизначеність життя. Сім'ї, які залишилися в Україні, а особливо під окупацією, знаходяться у хронічній тривозі, майже у стані хронічного стресу. Учителі, які продовжили свою роботу, опинилися ще в більш виснажливих умовах. Незважаючи на безкінечні тривоги, вибухи, відключення світла, електрики, опалення, вчителі

продовжували онлайн/офлайн-уроки. Це сприяло підвищенню внутрішньої напруги, тиску та втоми.

Метою нашої статті є обговорення проблеми, що виникла у вчителів, а саме: вигоранню на фоні постійного стресу, а також підбір рекомендацій для зменшення синдрому професійного вигорання.

Виклад основного матеріалу. Уперше Уолтер Кеннон увів поняття стрес у фізіологію та психологію у своїх роботах про універсальну реакцію людини – «боротися або бігти». Вже пізніше Ганс Сельє опублікував дослідження щодо загального адаптаційного синдрому, де він не користався поняттям стрес. Адже до того часу цей термін вживали для позначення нервно-психічного напруження [1].

Саме слово стрес у перекладі з англійської *stress* – це навантаження, напруга; стан підвищеної напруги. Стан організму, що виявляється у формі напруження або специфічних пристосувальних реакцій у відповідь на дію несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів [2, С. 764].

У медицині, фізіології, психології виділяють позитивний (еустрес) і негативний (дистрес) форми стресу. Психологічний стрес поділяється на емоційний та інформаційний.

За словами Р. Шевченко, оксфордський словник дає п'ять визначень стресу: спонукаюча і принуждаюча сила; зусилля або велика витрата енергії; сили, що роблять вплив на організм. У тлумачному словнику стрес (від *англ. Stress* – тиск, напруга) використовується для позначення широкого кола станів людини, що виникають у відповідь на різноманітні екстремальні впливи [3, С. 529].

У фізіології поняття «стрес» має двояке застосування:

а) для позначення неспецифічної реакції організму у відповідь на будь-який несприятливий вплив, або для забезпечення мобілізації психофізіологічних ресурсів організму для адаптації у важких умовах;

б) для опису стану індивіда в екстремальних умовах на фізіологічному, психологічному і поведінковому рівнях. Чинниками фізіологічного стресу є: надмірне фізичне навантаження; голод, висока і низька температура, вогонь; травма, больові стимули; операція; заворушення; утруднене дихання; власна хвороба [3, С. 529].

Усі вищезазначені чинники відчували та випробували на собі українці. А ще коли виникає проблема невизначеності майбутнього, то хвилювання і внутрішнє занепокоєння призводять до виснаження психіки людини. Адже однією з впливовіших характеристик стресу – це як раз і є невизначеність майбутнього. Увесь “букет” проблем, з якими живуть вчителі України нині, швидко призводить до їхнього професійного вигорання.

Х. Дж. Фреденбергер ввів поняття «синдром професійного вигорання», яке окреслив як психічний стан здорових людей, що знаходяться в інтенсивному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги [4, С. 58].

Американська професорка психології Крістіна Маслач, яка вивчає вигорання протягом 40 років, трактує професійне вигорання як синдром фізичного та емоційного виснаження, а також визначає його складові: розвиток негативної самооцінки, пасивне ставлення до роботи, втрата розуміння й співчуття [5].

Ще в 2019-2020 рр. психолог Т. В. Зайчикова, спираючись на результати власного дослідження констатувала, що синдром «професійного вигорання» дійсно поширений серед педагогічних працівників. І ця проблема є насправді актуальною для вітчизняних закладів середньої освіти [4].

Отже тому, на сьогоднішній день, багато порад щодо профілактики та запобігання синдрому «професійного вигорання» пишуть психологи, соціологи, всі ті, хто займається роботою з людьми. Для підтримки батьків та вчителів України створена унікальна платформа «Освіторія» у партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та за підтримки Міністерства освіти і науки України. Всі зацікавлені особи можуть знаходити відповіді на найпоширеніші питання стосовно навчання в Україні та за кордоном під час воєнного стану, також інформацію про можливості та допомогу. Є на платформі експертні матеріали, які є постійно оновлюються та безкоштовні для користувачів.

Один із розділів, присвячений саме психологічній підтримці вчителів. Пропонується поглиблений курс з психологічно-емоційної підтримки для вчителів та шкільних психологів метою, якого є «допомогти освітянам стабілізувати емоційний стан в умовах постійного стресу та напруги війни, а також надати практичні інструменти для підтримки учнівства та батьківства під час адаптації до нових реалій навчання» [6].

Для профілактики професійного вигорання педагогів, збереження психологічного здоров'я, емоційної рівноваги на різних сайтах/ресурсах надаються корисні рекомендації. Наприклад, на сайті «Знайшов» зроблена підбірка роз'яснень, питань, рекомендацій та дієвих технік для профілактики вигорання у вчителів. Адже «якщо педагог нещасливий, то він не навчить учнів бути щасливими»: як освітянам боротися з професійним вигоранням [7].

Можемо порекомендувати такі поради.

1. Необхідне чітке планування робочого часу з усвідомленням власних пріоритетів.

2. Власний розпорядок дня повинен містити час для повноцінного міцного сну. Краще привчити себе лягати спити на пізніше 23-ї години.

3. У наш час нехтувати відпочинком не можна ні в якому разі. Важливо усвідомити, що обговорення робочих питань та надмірне переживання про роботу під час відпочинку не повинні домінувати, потрібно відсторонюватися від них.

4. Упродовж дня важливо робити короткі паузи для розслаблення (попити чай, просто посидіти, зробити легкі вправи тощо).

5. Необхідно приділяти увагу та час власному здоров'ю. Навчитися робити дихальні вправи для стабілізації, розслаблення, змінення стану.

6. Не забувати про улюблені справи та хобі.

Під час перших ознак прояву синдрому професійного вигорання у вчителів можуть також бути проявлені психосоматичні проблеми.

Українська психологія С. Ройз пропонує «...у будь-який момент треба намагатися відпочивати, робити вправи, які можуть стабілізувати парасимпатичну нервову систему, порадитися з лікарем – можливо, можна прийняти “но-шпу”, щоби зняти спазм, чи “гліцісед”, аби була можливість відпочити. Треба бути уважними до тілесних потреб – їсти за можливості тепле і м'яке, пити, турбуватися про теплий одяг [8].

Висновки. Узагальнюючи вище сказане, зрозуміло, що важливо постійно проводити профілактичні заходи для вчителів. Самостійно відслідковувати власні фізіологічні, психологічні, емоційні стани, щоб при перших проявах тривоги, стресу та вигорання звертатися за допомогою до лікарів, психологів. Нажаль війна продовжується, і щоб бути корисними, цікавими та професійними для учнів, вчителям треба вчитися турбуватися про себе.

Список використаних джерел:

1. Сельє, Г. Стресс без дистресса. Монографія. Рига: Внеда, 1992. 109 с.
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 764.
3. Шевченко Р. М. Стресостійкість у контексті міждисциплінарного дослідження. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*, 2016. Т. 9. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 8. С. 527–535.
4. Зайчикова, Т.В. Чинники прояву та передумови формування синдрому «Професійного вигорання» у вчителів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. Випуск 11(56). 2020. С.56–66.
5. Where to Start If You Feel Burned Out at Work. Greater Good Magazine. 2023. URL: <https://greatergood.berkeley.edu/>. (дата звернення: 01.12.2021).
6. Психологічна підтримка для вчителів. URL: <https://osvitanow.org/>. (дата звернення: 01.12.2021).
7. «Якщо педагог нещасливий, то він не навчить учнів бути щасливими»: як освітянам боротися з професійним вигоранням. *Знайшов - це освітній портал для учнів, батьків*. 2023. URL: https://znayshov.com/News/Details/Yak_osvitanam_borotysia_z_profesiinym_vyhoranniam. (дата звернення: 01.12.2021).
8. Як учителям розпочати навчальний процес. 42 практики та 18 відповідей на запитання від Світлани Ройз. *НУШ*. 2023. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-uchytelyam-rozpochaty-navchalnyj-protses-42-praktyky-ta-18-vidpovidej-na-zapytannya-vid-svitlany-rojz/>. (дата звернення: 01.12.2021).

ПАРАСЕЙ-ГОЧЕР А.О.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

АЛХАМПИ І.Н.С.С.

*Магістрантка зі спеціальності 053 «Психологія»,
Міжрегіональної академії управління персоналом*

FEATURES OF THE USE OF ART THERAPY FOR CHILDREN OF PRESCHOOL AGE EVACUATED FROM HOT SPOT ZONES DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Formulation of the problem. The difficult situation that has developed today in Ukraine prompts scientists of various fields to research the most effective methods in each field. Psychology and psychotherapy occupy one of the leading places in the general scientific community. It is the role of the psychologist that plays an important and necessary role in working with citizens of Ukraine, who in one way or another suffered from Russia's military aggression. The most vulnerable category of victims are children of preschool age. After all, the stress caused by the Russian-Ukrainian war has a negative impact on mental health and, accordingly, on the normal development of the child. And if children's stress, which is caused by the war, is combined with evacuation from hot spots, then it is difficult to imagine the scope of work of a psychologist with such children.

The arsenal of working methods and techniques should consist of a variety of diagnostic and therapeutic techniques. Art therapy comes to help the specialist. Various types of art are a powerful source of therapy. Because through creativity you can depict and convey a traumatized experience. For children, art therapy is the safest way to process inner experiences and emotional stress. A large number of art therapy techniques enable the child to experience inner experiences in a more ecological way. The main goal of art therapy is to create an environment for self-healing of the child. And the child, in turn, chooses and uses a creative tool. The very process of drawing or sculpting or dancing paves the way to the inner resource of the preschooler and gives strength to cope with the problem.

The aim of the article consists in carrying out a theoretical analysis of the features of art therapy for evacuated preschoolers from hot spots in the conditions of the Russian-Ukrainian war.

Review of sources. In the modern world, there is a growing interest in art therapy as a method of effective psychologist work. Art therapy is a modern direction of psychology and psychotherapy, which is rapidly developing and becoming popular in professional circles of different countries of the world.

A significant role in the study of theoretical aspects and practical methods of using art therapy in working with children was played by the scientific works of the following scientists: E. Kane, R. Goodman, K. Keys, T. Daly, D. Paisley, L. Prolks, I. Babii, O. Voznesenska, T. Grabenko, T. Dobrovolska, M. Kiselyova, O.

Kolpakchi, O. Kopytin, L. Lebedeva, O. Medvedeva, S. Rybakova, O. Soroka, O. Tararina, O. Fedii and others.

More and more often, art therapy is considered as a progressive tool in psychological assistance, which contributes to the development of a healthy creative personality and realizes in practice such functions of personality socialization as regulatory, rehabilitative, adaptive, corrective and preventive [1, p. 4-15].

Presenting main material. In working with children, art therapy is quite widely used precisely because it is the most gentle method of working with psychological injuries and problems. Simultaneously with the process of rehabilitation and correction, the child's creative development takes place, his abilities are revealed and his harmonious relationship with the environment is established. Basically, the arsenal of art therapy consists of non-verbal ways of self-expression, which makes it very valuable in the process of working with children who often cannot express their feelings verbally. Art therapy enables the child to express his feelings and emotions using such methods as drawing, designing, modeling, listening to music, pouring and pouring sand, playing, working with metaphorical cards [2, p. 7-9].

Art therapy is especially important for children of preschool age who were forced to evacuate from the war zone. It is art therapy that gives preschoolers the opportunity to relieve psychological tension and get rid of post-traumatic syndrome, and at the same time to develop creatively and improve themselves.

The psyche of children who were evacuated from hot spots underwent complex and profound changes. She is already broken by the terrible events that the children saw with their own eyes. It is difficult for preschoolers to adapt to "relatively peaceful" living conditions - they are afraid of the slightest noise, ordinary and cheerful children seem atypical to them in their environment, children have become more vulnerable, tense, anxious and sad. Therefore, specialists need to look for new approaches to solving this problem, and at the same time, it is necessary to study the experience of those countries where the war is ongoing [6, p. 394-403].

It is quite difficult for children who had to be evacuated from the zone of active hostilities to understand what happened to them. This is directly related to their age characteristics, they lack psychological, social and physiological maturity. The child cannot fully understand the essence of what is happening, they simply remember the situation that arose, their experiences in that situation (children clearly remember the roar of helicopters, the whistle of a falling shell, the sounds of explosions, blows, the heat of fire, etc.) . The experiences can be too intense for the child, and he becomes quite vulnerable. Such children express their feelings through behavior. Thus, preschool children (from 4 to 7 years old) are characterized by a desire for monotonous games, while using objects that are directly related to the injury. The spectrum of post-traumatic symptoms in preschoolers includes changes at the emotional, physiological, cognitive and behavioral levels [4, p. 48].

At the physiological level, the following disorders are characteristic of children who have experienced a traumatic situation:

- sleep disturbances and frequent awakenings;
- abdominal pain and headaches that do not have obvious physical causes;
- frequent urination;
- tremors, twitching, nervous tics.

The emotional level is characterized by the strongest reaction to the experienced situation - phobias and fear. Children are often afraid to fall asleep in the dark or alone. Some children often feel guilty for what happened to them, some become more irritable, develop depression. Increased tearfulness is observed.

At the cognitive level, children who have experienced trauma:

- concentration of attention deteriorates, inattention increases;
- memory impairment occurs, they become forgetful, often cannot recall important personal information;
- inability to remember the past and disorder, confusion, combined with sudden and unexpected departure from home.

At the behavioral level, a sudden change in behavior is inherent: children do not want to be separated from their parents, often such children need the constant presence of their parents in physical contact with them. A large number of children sometimes revert to behavior that is characteristic of younger children or behave like toddlers in general. Traumatized preschoolers become more stubborn, angrier, more aggressive. Their behavior is imbued with hostility and conflict towards others. In complex cases, such symptoms can last for several months [5, p. 21-22].

Modern scientists see great rehabilitation potential in art therapy and focus on psychological adaptation, which is needed by almost all children who were forced to evacuate from hot spots. The rehabilitation process itself is a set of measures aimed at maximally comprehensive recovery of a person who has suffered an injury or illness.

In the presence of post-traumatic stress disorder, art therapy can be the main method of work. This is due to many reasons. Recent studies have shown that traumatic experiences are preserved and imprinted mostly in non-verbal forms. An important condition for high-quality and successful therapy of children who have suffered mental trauma is the restoration of a sense of security and inner strength. In the process of art therapy, children are able to distance themselves from traumatic experiences, they can "look" at their feelings depicted in pictures or other materials, process and rethink their experience [3, p. 221-223].

An important condition for the beginning of high-quality rehabilitation therapy is the establishment of psychotherapeutic contact. It is established during the first meetings, when the psychologist and the child react to each other, which will determine the atmosphere of their further work.

As the psychotherapeutic relationship is formed, the child develops a sense of security and inner comfort, and the atmosphere of the art therapy session is perceived by them as different from the one that surrounds the child. A wide variety

of feelings, associations and memories can arise during the work. Manifestations of strong emotions, including negative ones, such as feelings of anger, loss, guilt, etc., are possible.

Conclusions. The study of modern scientific works related to the psychotherapy of preschool children and the use of various means of art therapy showed a wide range of applications of art therapy. In particular, diagnostic and corrective methods of using art therapy with children who have experienced traumatic experiences are being investigated. This also applies to children of preschool age who were forced to evacuate from hot spots. Such children have experienced deep psycho-emotional stress and need high-quality qualified help.

It is the variety of art therapy methods that make it possible to gently and effectively carry out diagnosis, rehabilitation and correction of psychological conditions in children who have fallen into difficult conditions. It was described that isotherapy promotes the creative expression of emotions and feelings, reduces psycho-emotional stress, and creates a sense of security. It is also necessary to note the deep influence of metaphorical associative maps and their ability to reveal those states and sides of the personality that were deeply hidden by the subconscious.

Therefore, the variety of methods and means of art therapy in working with children of preschool age expand the psychologist's work opportunities and increase his influence on the integrity and stress resistance of children.

References:

1. Voznesenska O. L. Art-therapeutic influence on personality structures in working with the image of "I". 2013. Issue 2 (6). P. 4-15.
2. Kalka N., Kovalchuk Z. Workshop on art therapy: teaching method. manual. Part 1. 2020. 232 p.
3. Lviv O.O., Zhabko N.V. The importance of prevention and correction of post-traumatic stress disorders. Art therapy approach. *Psychological and psychotherapeutic aspects*. 2018. Special. issue 159 p.
4. Security rules and possibilities of receiving aid during the conflict in Ukraine / ed. by V. Andreyenkova, T. Voitsyakh, L. Kovalchuk. Kyiv, 2014. 48 p.
5. Socio-pedagogical and psychological work with children in the conflict and post-conflict period. 2014. 84 p.
6. Khila A. Art therapy as an object of scientific research in the works of foreign and domestic scientists. 2016, No. 5 (59) p. 394-403.

ПИЛИПЕНКО К.О.

студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»

наук. керівник: Шестакова Т.В., к. пед. н., доц.,

Український гуманітарний інститут

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Мета дослідження – проаналізувати понятійно-категоріальний апарат методичної роботи; розкрити специфіку організації методичної роботи в контексті діяльності надавачів освітніх послуг.

Досліджувана проблема актуальна своєю невід’ємною частиною постійного розвитку освітньої системи. У сучасному світі, де наука, інформаційні технології стрімко розвиваються, а людство та наука характеризуються постійним розвитком, відповідно, заклади освіти повинні не відставати від вимог сьогодення. Завдяки інформаційному прориву сучасні освітні установи мають можливість покращувати власну діяльність через впровадження таких технологій. Постає питання: як у час стрімкого розвитку як науки так і освіти педагогічним працівникам залишати інтерес до науки в людей палаючим та цікавим? З’явилося більше можливостей проводити заняття цікаво, отже, збільшились вимоги до креативності педагогічних працівників, майстерності викладу матеріалу, досягненню позитивних результатів у навчанні учнів. Педагогічним працівникам вкрай необхідно розкрити, активізувати свої творчі здібності, творчий потенціал.

Дослідження теми методичної роботи було актуальним у всі часи. Видатні педагоги-класики Я. А. Коменський, М. Монтессорі, Л. Виготський, І. П. Жерносек розглядали методичну роботу з різних перспектив, акцентуючи увагу на її різних аспектах. Зокрема, Я. А. Коменський підкреслював важливість систематичного планування навчального процесу та розроблення методичних посібників.

Розглядаючи дане питання у сучасному аспекті, зазначимо праці О.М. Макаренка, Литус О.А, В.І. Бондар, Л. Щербакової, О. Березовської, Т. Сорочан, В. Григораш, М. Скрипник, В. В. Сидоренко. Нами проаналізовано дослідження українських педагогів О.В. Бабанської, І.П. Жерносека, М. Ф. Лук’янової, О. І. Жадько, Л. М. Шевченко.

Як бачимо, дослідження методичної роботи у закладах освіти мають велике значення для покращення навчального процесу, адаптації до змін у суспільстві та розвитку якісної освіти. Вони сприяють розвитку інноваційних підходів, використанню сучасних технологій та підвищенню професійної компетентності вчителів.

Ми розкрили ступінь наукової розробленості теми дослідження, охарактеризували формулу НУШ, яка включає 9 компонентів [1]. Серед них - свобода творчості вчителя і його професійний розвиток. Також досліджуване

поняття реалізує себе в одній з компетентностей Нової української школи: навчання вчителя впродовж життя. [2]. Визначили, що створення методичних об'єднань, педагогічних колективів є необхідним для наукових пошуків і здобутків, оптимізації власної роботи вчителів, впровадження інноваційних та використання традиційних технологій навчання, виховання. Це забезпечуватиме постійний розвиток, самовдосконалення педагогічних працівників. Ми зобразили погляд науковців на структуру та форми методичної роботи: О.М. Макаренко відзначив, що структура методичної роботи в школі повинна бути системною, поліструктурною, диференційованою і прогностичною [3].

Т. Сорочан пов'язував розвиток перших етапів методичної роботи з необхідністю вдосконалення навчальної функції вчителів [4]. Філіпчук К. позиціонує методичну роботу як підсистему в системі школи [5].

Дослідження провідних науковців та педагогів показали, що методична робота має важливе значення у педагогічному процесі. Вона сприяє збагаченню педагогічного колективу досвідом, стимулює вчителів до самовдосконалення, постійного підвищення своєї професійної майстерності. Сутність методичної роботи, яка спрямована на самовдосконалення методів навчання вчителів, створення власних, враховуючи особливості слухачів освітян. Стверджуємо, що існування методичної роботи як такої має на меті формувати умови для професійного розвитку й зростання педагогічних працівників.

Поліпшення фахової підготовки педагогічних кадрів у школах спонукає кожного вчителя до постійного підвищення свого фахового рівня і компетентності. Зазначили, що методична робота є системою пошукової, дослідницької, аналітичної, організаційної, діагностичної, науково – практичної та інформаційної діяльності.

Наші дослідження показали, що провідними напрямками методичної роботи є: удосконалення професійної компетентності вчителя; заохочення до підвищення наукового рівня вчителів; збагачення педагогічних працівників прогресивними методичними розробками, новими методами, стилями викладання, стимулювання щодо вдосконалення навичок самостійної роботи, тощо.

Також ми зазначили функції та завдання методичної роботи, визначили її принципи. Також продемонстрували структуру методичної роботи закладів освіти, описавши та давши визначення її структурним компонентам. Визначили, що першим компонентом є педагогічна рада, яка виступає основним і постійно діючим органом управління закладом освіти. Декламуючи результати досліджень стверджуємо, що в освітянській практиці форми методичної роботи здійснюються в індивідуальних, колективних та групових формах. Зазначили, що форми методичної роботи є традиційними (нарада, педагогічна рада, оперативно-методична нарада, науково-теоретична конференція, тощо), та нетрадиційними (майстер-класи, методичні сесії,

вебінари тощо). Вказали, що при здійсненні групової форми методичної роботи в школах організуються методичні об'єднання.

Здійснюючи дослідження про індивідуальну методичну роботу визначили, що вона передбачає вивчення педагогом наукових джерел, психолого-педагогічної літератури; участь у шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднаннях тощо. Також форми методичної роботи ми подали у вигляді авторської структурної схеми.

Отже, ми дослідили ступінь розробленості теми дослідження, вказали на розуміння методичної роботи різними педагогами. Зокрема деякі дослідники розглядають її як цілеспрямовану, колективну та індивідуальну роботу педагогів, Встановлено, що методична робота є підсистемою в системі школи, а також інструментом педагогічного колективу з підвищення, удосконалення професійної майстерності. Обґрунтовано мету методичної діяльності, яка полягає в оптимізації освіти, розвитку і стимулюванні творчого потенціалу педагогічних працівників, самоаналізі власної діяльності, вдосконаленні форм та методів педагогічної праці.

Виявлено форми методичної роботи, що зумовлені діяльністю методичної ради та методичного кабінету. Охарактеризовано структурні компоненти методичної роботи, які відображено у авторській таблиці.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа URL: <https://uied.org.ua/nova-ukrayinska-shkola/> (дата звернення: 12.03.2023)
2. Нова українська школа: ключові компетентності. УІПО. Український інститут розвитку освіти. URL: <https://uied.org.ua/nova-ukrayinska-shkola-klyuchovi-kompetentnosti/> (дата звернення: 12.03.2023)
3. Особливості росту професійної компетентності вчителів початкових класів. Макаренко О. М., Голубєва М. О., Литус О. А. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : Серія «Педагогічні науки»*. 2016. Т. 1, № 34. С. 33–36.
4. Сорочан Т. Концепція науково-методичної робота в добу освітніх змін: традиції, інновації, перспективи розвитку. *Методист*. 2013. № 2(14) С. 7–12.
5. Філіпчук К. В. Дослідження особливостей управління методичною роботою в загальноосвітньому навчальному закладі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 2. С. 248–252.

ПРОДАНЮК Ф.М.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та культурології
Київський національний університет
технологій та дизайну*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ: НОВІТНЯ ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Актуальність дослідження. Вже декілька років в нашій державі Міністерство освіти і науки впроваджує в життя основні положення концепції Нової української школи (далі НУШ). Для її реалізації в заклади середньої освіти (ЗСО) повинні прийти професійно підготовлені майбутні учителі початкової освіти, які не лише отримали в закладах вищої освіти (ЗВО) України фахові компетентності, але й займають чітку громадянську позицію та вмотивовані до роботи з дітьми. Особливо гостро це питання постало в умовах воєнного стану. Вдосконалення цієї роботи потребує критичного підходу до накопиченого досвіду з даної проблематики, який оприлюднений в сучасній науковій літературі.

Метою означеної роботи є аналіз наявної історіографії з теми наукового дослідження. Автори ставлять перед собою завдання проаналізувати вітчизняні видання останніх років, в яких розкриті теоретичні та методологічні аспекти підготовки майбутніх вчителів початкових класів.

Огляд джерел. Проблеми методології професійної підготовки майбутніх фахівців для ЗСО України проаналізували в своїх роботах відомі вчені Кремень В.Г., Зязюн І.А. та ін.; особливості підготовки майбутніх учителів в ЗВО висвітили Вітвицька С.С., Дубасенюк О.А. та ін.

Результати дослідження. Наявну сучасну науково-педагогічну літературу з проблем підготовки вчителів початкових класів можна згрупувати за такими напрямками: 1) теоретичні та методологічні аспекти підготовки майбутніх вчителів початкових класів в ЗВО України; 2) питання інклюзивного навчання в початкових класах; 3) освітні технології в початковій освіті; 4) специфіка роботи вчителя з обдарованою дитиною в початкових класах; 5) педагогіка партнерства тощо.

Проаналізуємо наявну літературу, що має відношення до першого напрямку: 1) теоретичні та методологічні аспекти підготовки майбутніх вчителів початкових класів в ЗВО України. Досягнення та проблеми початкової освіти в Україні на початку XXI ст. проаналізовано в значній кількості наукових та дисертаційних досліджень. Серед останніх помітно виділяються дисертації Гавриленко Т. [1] та Цуркан Т. [2].

Серед наукових робіт, які присвячені питанням підготовки майбутніх вчителів ЗСО України, особливий інтерес викликає навчально-методичний посібник Федірчик Т. та Іванчук М. [3]. Його автори висвітлюють питання

професійного та особистісного становлення викладача ЗВО в сучасних умовах [3]. В посібнику узагальнено досвід підготовки в ЗВО майбутніх педагогів, які зможуть впровадити в освітній процес новітні освітні технології та будуть готові до роботи в нових умовах.

Теоретичні та методологічні аспекти підвищення рівня підготовки майбутніх учителів початкової школи проаналізовано в колективній монографії «Підвищення рівня едукації майбутніх учителів початкової школи: теоретичний аспект» [4].

Досвід та особливості запровадження новітніх та авторських технологій навчання в освітній процес висвітлено збірнику наукових праць «Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи» [5].

Особливості впровадження в життя концепції НУШ в освітній процес в закладах середньої освіти та в початковій школі, його здобутки та проблеми були винесені на обговорення учасниками декілької Міжнародних науково-практичних конференцій [6, 7].

Серед літератури з даного напрямку значне місце належить науковим роботам, в яких проаналізовано методику навчання і виховання в початковій школі в сучасних умовах. Зокрема, серед останніх видань з даної проблеми звертаємо особливу увагу на методичні вказівки Кайдалова Л.Г. та Науменко Н.В., які присвячені підготовці та проведенню практичних занять [8].

Професорсько-викладацький склад та здобувачів вищої освіти зацікавить й навчально-методичний посібник Романюк С. та Косташук О. «Педагогічні технології в початковій школі», де зібрано та проаналізовано значне коло матеріалів необхідних ЗВО для підготовки до семінарських занять і самостійного опанування ключових питань змісту курсу [9].

Автори колективної монографії «Дошкільна та початкова освіта в сучасному педагогічному просторі» розкрили особливості педагогічної стратегії та теоретичні й методичні основи виховання. В науковому дослідженні проаналізовано не лише педагогічні, але й психологічні підходи щодо роботи закладів дошкільної та початкової освіти в Україні. В монографії звернуто належну увагу й питанням підготовки майбутніх педагогічних фахівців [10].

Значне коло наукових робіт, присвячені питанням викладання майбутнім вчителям початкових класів методик ряду навчальних дисциплін. Зокрема, Іванчук М.Г. та Цуркан Т.Г. узагальнили теоретичні та практичні питання вивчення ЗВО навчальної дисципліни «Методика навчання громадянської та історичної освітньої галузі» [11]. В навчальному посібнику «Практикум з методики навчання мистецької освітньої галузі в початковій школі» узагальнено нові підходи з методики навчання мистецької освітньої галузі в початковій школі [12]. Маковічук О. В., Шульга А. В. проаналізували методику навчання технологічної освітньої галузі в початковій школі [13].

Новітні підходи щодо підготовки майбутніх вчителів початкових класів в сучасних умовах розкрито в монографії «Фахова підготовка вчителя початкової школи в умовах Нової української школи» [14] та навчально-

методичному посібнику Безбородих С. «Теорія і методика виховання молодших школярів» [15].

В навчальному посібнику Філімонова Т. В. критично проаналізовано застосування інформаційно-комунікаційних електронних технологій під час дистанційного навчання [16]. Застосування онлайн-сервісів та окремих соціальних мереж у формуванні цифрової компетентності школярів проаналізовано в монографії Цюняк О. [17].

Висновки: Таким чином, сучасні наукові дослідження, нові підручники та навчально-методичні посібники допоможуть професорсько-викладацькому складу ЗВО України сформувати у майбутніх вчителів початкової школи фахові компетентності.

Список використаних джерел:

1. Гавриленко Т. Л. Розвиток початкової освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2019. – Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2019. 157 с.
2. Цуркан Т. Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2018. 340 с.
3. Федірчик Т., Іванчук М. Викладач вищої школи: проблеми професійно-особистісного становлення: навч.-метод. посіб. Чернівці: Золоті литаври, 2015. 248 с.
4. Підвищення рівня едукції майбутніх учителів початкової школи: теоретичний аспект: колективна монографія / Г. Ф. Пономарьова та ін.; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Бровин О.В., 2021. Кн.1. 536 с.
5. Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, О.В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 3. 184 с.
6. Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи: зб. наукових праць / укл. Поясик О.І., Слипаник О. В., Ковальчук М.П. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 228 с.
7. Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 21 жовтня 2021 року. Укладачі: Т.В.Гордієнко, Н.М.Демченко. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2021. 199 с.

8. Кайдалова Л. Г., Науменко Н. В. Методика викладання у вищій школі : метод. рек. до практичних занять для здобувачів вищої освіти. Х. : НФаУ, 2021. 46 с.
9. Романюк С., Костащук О. Педагогічні технології в початковій школі. Навчально-методичний посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 163 с.
10. Дошкільна та початкова освіта в сучасному педагогічному просторі: [монографія] / за заг. ред. О. В. Лобової, С. М. Кондратюк. СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. 352 с.
11. Іванчук М.Г., Цуркан Т.Г., Громадянська та історична освітня галузь у змісті початкової освіти: дидактико-методичний аспект: навч.-метод. посібник. Чернівці: Чернів. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2019. 376 с.
12. Шестобуз О. С., Шульга А. В., Маковійчук О. В. Практикум з методики навчання мистецької освітньої галузі в початковій школі: навч. посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 208 с.
13. Маковійчук О. В., Шульга А. В. Методика навчання технологічної освітньої галузі в початковій школі: навч.-метод. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2022. 164 с.
14. Фахова підготовка вчителя початкової школи в умовах Нової української школи: колективна монографія / за ред.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудими, О.В. Ковальчук, С.З. Романюк. Київ : Міленіум,2021. 248 с.
15. Безбородих С.М. Теорія і методика виховання молодших школярів : навч.метод. посіб. Старобільськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2019. 246 с.
16. Філімонова Т. В. Теорія та методика навчання громадянської та історичної освітньої галузі у початковій школі (для змішаного навчання): навчально-методичний посібник / уклад. Т. В. Філімонова. Миколаїв: СПД Румянцева, 2023. 307 с.
17. Цюняк О. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти: монографія. Івано-Франківськ: Кушнір Г.М., 2021. 316 с.

РАЛКО М. О.

Професор кафедри дизайну,
Український гуманітарний інститут

АДАМЕНКО С. М.

Професор кафедри дизайну,
Український гуманітарний інститут

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Актуальність дослідження : Шкільне життя є надзвичайно складним для учнів початкової школи сьогодні. Їх перші кроки пов'язані із стресами на самому початку освітнього процесу, які відчувають усі першокласники початкової школи останнього десятиліття, які визначені в наступних аспектах: початок навчання; поява нових зобов'язань та відповідальності перед батьками, вчителем та однокласниками; перебування великої кількості часу на одному місці; діяльність в новому досить незнайомому колективі; поява нових викликів. Усвідомлення, того що зараз на нашій рідній землі відбувається війна, пережити страхи від бомбардувань та вимушеної еміграції дуже сильно впливає на людську психіку, на загальний фізичний та моральний стан. Особливо це стосується нестійкої та не до кінця сформованої психіки вчорашніх дошкільнят, а теперішніх та майбутніх учнів початкової школи складно. Також дуже багато дітей молодшого шкільного віку, які вимушено покинули свої домівки, свої школи, друзів, деякі навіть частину сім'ї та повинні тепер адаптуватись до нового місця проживання, та нової школи. Тому, одним із найбільших та найважливіших завдань класного керівника, вчителів предметників, адміністрації школи та батьків є формування всіма можливими способами процесу адаптації кожного учня, не залежно від класу. Одним із сучасних аспектів щодо адапції молодших школярів до навчального процесу в Новій українській школі є ігрові технології.

Об'єкт дослідження: Освітній процес адаптації молодших школярів до навчального процесу в Новій українській школі.

Предмет дослідження: ігрові технології як засіб покращення адаптивного періоду до навчального процесу в Новій Українській Школі.

Мета дослідження: дослідити ігрові технології як засіб адаптації молодших школярів до навчального процесу в Новій українській школі.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати наступні завдання:

1. Розглянути суть поняття «адаптація» та «деадаптації».
2. Проаналізувати рівні адаптації.
3. Визначити рівень ефективності ігрових технологій в адаптаційному процесі молодших школярів до навчального процесу в НУШ.

Аналіз наукових джерел. Питанням ігрових технологій як засіб адаптації молодших школярів до навчання займалось багато вчених. Зокрема науковець Копосов П. спробував за допомогою ігрової терапії в дітей дошкільного які готувались піти в перший клас виявити їх рівень тривожності та адаптації. Експеримент засвідчив, що метод ігрової терапії є ефективним для корекції тривожності у дітей дошкільного віку, і це в подальшому позитивно пливає на адаптацію дітей до школи, та рівень їх успішності [1]. Автор Піроженко Т. О. аналізувала особливості первинної адаптації першокласників до школи і прийшла до висновку про те, що на ступінь дезадаптації зазвичай впливають наступні складові: гіперкінетичній синдром; недостатня довільність психічних функцій та їх поєднання між собою; неготовність до школи; інертність нервової системи [2]. Дослідник Венгер Л. А. провів аналіз психологічного впливу ігрових технологій на стан дітей у навчальній до шкільної підготовці [3]. Науковець Аханова А. у своєму дослідженні представила ігрову діяльність як засіб успішної адаптації першокласників до умов навчання у початковій школі [4].

Проаналізувавши визначення різноманітних учених що досліджувати тему адаптації, в загальному можна дати наступне визначення поняттю «Адаптація». Адаптація – динамічний процес завдяки якому системи живих організмів, підтримують необхідну для існування стійкість, розвиток та процесів для продовження роду незважаючи на мінливість умов [3]. Процес адаптації можна помітити тоді, коли в навколишньому середовищі, яке оточує живий організм відбуваються якісь значні, іноді різкі, зміни, що змушують особистість формувати новий стан та досягати максимальної фізіологічної та психічної функції. Іноді виникає зворотній процес «адаптації», це «дезадаптація».

Дитяча дезадаптація – це втрата дитиною мотивації до навчання, низька успішність, конфліктність та виявлення неповаги до оточуючих та вчителя, нездорова самооцінка, емоційне напруження, схильність до асоціальної поведінки. Щоб правильно допомогти дитині адаптуватись до навчального процесу необхідно знати етапи адаптації. На сьогоднішній день виділяють наступні етапи:

1. Приблизний, коли весь організм, усі системи починають бурхливо реагувати на комплекс нових впливів, пов'язаних із початком систематичного навчання. Цей етап проходить два-три тижні.

2. Примітне нетверде пристосування, коли індивід намагається знайти і виявити певні отримані (або майже отримані) варіанти реакції на ці впливи.

3. Це відносно стійке пристосування, коли організм знаходить найкращі варіанти реагування на подразник, які вимагають меншого залучення всіх систем. Усіх три фази адаптації відбуваються за 5-6 тижнів, найбільш важкою є стадія між першим і четвертим тижнем [1].

Щоб процес адаптації був більш комфортним для дітей вчителі практики пропонують наступне. Проводити уроки по 35 хв., використовувати велику кількість рухливих ігор на перерва, більше проводити прогулянок на

свіжому повітрі всім класом. Це все позитивно впливає на засвоєння учнями матеріалу.

Гра – це дія, яка допомагає максимальному розвитку як актуальних так і потенційних здібностей дитини. Важливим у процесі керівництва грою є реалізація вчителем особистісно орієнтованого підходу, який допомагає кожному молодшому школяру найкраще запровадити свої індивідуальні потенції. Дитяча увага є нестійкою і рівень розвитку ще відповідає дошкільнику, тому запланована, та досить часта зміна виду діяльності дає змогу учням гарно засвоїти матеріал і не перенавантажує дітей фізично і психічно. Не слід оминати денний сон, він дає дитини змогу розслабитись і відпочити після навчального дня. А мала кількість домашнього завдання, в свою чергу, дозволяє поступово звикнути до темпу навчання також дає змогу відпочити. По тих же причинах, обсяг навчального матеріалу оптимально зменшений. А такі дисципліни як: музика, фізкультура, та походи до музеїв урізноманітнюють навчання. Психологічний супровід кожного з учнів першого класу допомагає учням соціалізуватися в новому для нього середовищі та в освітньому просторі, загалом [4].

Отже, проаналізувавши досвід практиків ми можемо вважати, що уроки по 35 хв., використання різноманітних ігрових технологій під час адаптації, денний сон, різноманітні творчі дисципліни, постійна зміна діяльності, зменшена кількість домашнього завдання позитивно впливають на процес адаптації молодших школярів.

Висновки. В даному дослідженні проведений аналіз ігрових технологій як засіб адаптації молодших школярів до навчального процесу в Новій українській школі.

Визначено характер взаємодії між ігровими технологіями і адаптаційними процесами молодших школярів у підготовки до навчального процесу.

Представлені узагальнення а саме: використання різноманітних ігрових технологій під час адаптації молодших школярів, уроки по 35 хв., різноманітні творчі дисципліни, постійна зміна діяльності, зменшена кількість домашнього завдання позитивно впливають на процес адаптації дітей дошкільнят.

Список використаних джерел:

1. Копосов П. Нова українська школа: дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1-2 класів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Фабула», 2021. 160 с.
2. Піроженко Т. О. Дитинство як цінність: минуле та сучасне в дослідженнях психологічної науки. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. — Харків: КЦ ФОП, 2020. Т. IV. Випуск 16. С. 4–21.
3. Венгер Л. А. Психологічні питання підготовки дітей до навчання в школі. Київ, 2000. 289 с.

4. Аханова А. Ігрова діяльність як засіб успішної адаптації першокласників до умов навчання у початковій школі. *Педагогічний часопис Волині*. № 2 (9). 2018.

РОМАНЧУК С.М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики
Український гуманітарний інститут*

МИЧАК Н.Г.

*старший викладач кафедри
педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Актуальність дослідження. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти орієнтує педагогічних працівників на практичне впровадження особистісно орієнтованого підходу в освітнє середовище. Крім того, виклики сьогодення зобов'язують педагогів усвідомлювати гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до учня як одного з принципів організації навчально-виховної роботи, сконцентровувати увагу на гармонійному розвитку особистості школяра, здатного до самореалізації в сучасних соціальних умовах. Окрім знань, дитина має отримувати також підтримку в становленні її суб'єктності, соціально-педагогічний захист та достатній рівень життєвої обізнаності для вдалої адаптації у соціумі. Тому використання такого підходу стає все більш вагомим у сфері навчання та виховання. Цим і обґрунтована **актуальність** нашої праці.

Метою дослідження є аналіз та визначення шляхів впровадження особистісного орієнтованого навчання в освітній процес.

Для досягнення мети ставилися такі **завдання**:

- проаналізувати, в чому полягає суть особистісно орієнтованого навчання;
- визначити психологічний портрет особистісно орієнтованого вчителя;
- дослідити способи й шляхи впровадження особистісно орієнтованого навчання в практику навчання та виховання;
- сформулювати чіткі поради педагогу в організації особистісно орієнтованого навчання.

Огляд джерел. В 70-90 х роках часто порушувалось питання потреби особистісно орієнтованого методу в психології та педагогіці в роботах І.С. Кона, О.М.Леонт'єва, В.Петровського, С.І. Подмазіна. В.О.Сухомлинського, Б.О.Федоришин, Сучасні засоби для формування особистісно орієнтованого

навчання були предметом розгляду К.О. Альбуханової-Славської, В.В. Давидова, В.О.Моляко, Л.М. Проколієнко.

Результати дослідження. За останні роки значною мірою зросла зацікавленість до застосування особистісно орієнтованого підходу у педагогіці. Через складність цього методу науковці вважають доцільним реалізувати його застосування на шляху переходу до більш розроблених підходів. Вони пропонують такі його форми: «особистісно-соціально-діяльнісний підхід» (О.В. Барабанщиков і М.Ф. Феденко), «принцип діяльнісно-особистісного підходу» (І.О.Зимня), «особистісно-діяльнісний підхід» (В.І.Андреєв), «системний особистісно-діяльнісний підхід» (Л.М. Деркач), «індивідуально особистісний підхід» (О.Я. Савченко) тощо.

Насамперед окреслимо дефініцію ключового поняття: «Особистісно орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність: суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти» [3, с. 28].

Суть особистісно орієнтованого навчання полягає у поєднанні виховного процесу та освітнього в один єдиний – в процес допомоги, підтримки, розвитку дитини, підготовки її до життєвої творчості. Мета такого навчання – формування культури життєдіяльності особистості.

Особистісно орієнтоване навчання передбачає реалізацію таких завдань:

- розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей кожного окремого учня;
- допомога учневі в пізнанні себе, в самовизначенні та самореалізації, а не формування попередньо заданих здібностей;
- виявлення, ініціювання та використання індивідуального досвіду дитини;
- формування в особистості культури життєдіяльності, яка дає змогу результативно будувати повсякденне життя, правильно визначити лінії життя.

Педагогічна спільнота виокремлює способи впровадження особистісно орієнтованого навчання. Розглянемо їх.

По-перше, це використання таких засобів, що забезпечують підтримку всім учням, як-от:

- створення атмосфери зацікавленості кожного учня в результатах роботи всього класу, мотивація;
- стимуляція учнів до висловлювання, використання засобів виконання завдань без страху помилки, отримати неправильну відповідь тощо;
- оцінка досягнень учня протягом всього процесу його діяльності, а не лише за кінцевим результатом;
- створення ситуацій спілкування на уроці, які дозволяли б кожному учневі виявляти ініціативу, оригінальність, вибірковість у шляхах роботи.

По-друге, це використання засобів, які підтримують кожного учня особисто, дозволяють діагностику рівня знань, навченості, вихованості, а також виявляють особисті проблеми учня. За С. Підмазіним, технологія особистісного підходу передбачає, що учень є суб'єктом навчального процесу і має опанувати основними етапами діяльності: орієнтація → визначення мети → проектування → організація → реалізація → контроль → корекція → оцінка.

Особистісно орієнтований підхід у навчанні, на думку С.І. Підмазіна, спирається на такі основні положення:

1. Учень завжди є суб'єктом, а не об'єктом навчання.
2. Основна мета навчання, окрім засвоєння учнем необхідних знань, умінь та навичок, — розвиток особистості учня [4].

В основі розвитку особистості лежить суб'єкт-суб'єктний характер педагогічного спілкування, що полягає у рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності педагога та учнів, взаємопроникненні їх у світ почуттів та переживань, готовності прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним [5].

Головними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному ґрунті є: особистісна орієнтація співрозмовників — готовність бачити та розуміти співрозмовника; самоцінне ставлення до іншого [1].

Як зазначає І.А.Зязюн [2], особистісно орієнтоване спілкування вчителя передбачає виконання нормативно заданих функцій з виявом особистого ставлення, почуттів.

Тому важливим у такому підході до навчання є психологічний портрет особистісно орієнтованого вчителя. Окреслимо його риси:

- він доступний і відкритий для всіх учнів, не викликає страху в дітей, дає їм можливість висловлювати свої почуття і думки, чесний у своїх міркуваннях;
- демонструє учням цілковиту до них довіру, не принижує їхньої гідності;
- щиро зацікавлений життям учнів, не байдужий до їхніх проблем, справедливий;
- виявляє емпатійне розуміння — розуміння поведінки зі сторони учня, вміє "побути в чужих черевиках", відчуваючи внутрішній світ дитини;
- надає учням дійсну допомогу.

Найбільш головне у вчителя — це потенціал його цінностей, чи є в нього, за словами В. О. Сухомлинського, здатність поважати іншого, любити, спрямованість на людину.

Виходячи з цього, можна визначити вимоги, яких має дотримуватись педагог для досягнення особистісно орієнтованого підходу:

- чітко формувати пізнавальні завдання, які б спрямовували учнів на розв'язання певних проблем, мотивували, стимулювали до активності, творчості, креативного мислення, пошуку нових досягнень і знань;

- зосереджувати увагу на учнях з нижчим рівнем успішності та знань;
- не створювати змагань на швидкість виконання завдань;
- навчити учнів самооцінюванню та самоаналізу [4].

Звідси випливають і ознаки особистісно орієнтованого навчання:

- зосередження уваги на потребах дитини;
- гуманізація навчального спілкування;
- співпраця учнів та вчителя;
- переважання навчального діалогу;
- пристосування методики до можливостей учнів.

Для ефективного використання зазначеного підходу в освітньому процесі педагогові варто реалізовувати весь свій творчий потенціал, внутрішні сили, здобутий досвід, лідерські здібності, адже педагог постає ніби керманічем у «навчальному кораблі», що пливе на морі пізнання. Тому наші поради стосуються передусім тих вчителів, які розуміють відповідальність перед Богом, батьками, суспільством і (що найважливіше) собою за «пасажирів цього човна». Отже, педагогові варто:

- встановити доброзичливі стосунки з учнями;
- підтримувати сприятливе валеологічне середовище в класі;
- впровадити еталон поведінки в класі;
- поставити цілі перед учнями, що відкривають близькі та далекі перспективи;
- зацікавити учнів та утримувати їхню увагу;
- створити такі умови на уроці, де б менш успішні учні теж мали змогу проявити свої здібності та навички;
- акцентувати увагу учнів на їхніх успіхах та подальшому розвитку;
- прощати своїх учнів за їхні помилки;
- вміти вбачати в кожній дитині особистість;

Висновки. Безумовно, сьогодення потребує переведення освітнього процесу на новий рівень та вибір індивідуальних напрямів навчання. Особливо ефективними серед них є особистісно орієнтована педагогічна методика. В ґрунтується на принципах поваги до особистості, самостійності учня та врахування його індивідуальності. Призначення особистісно орієнтованих методів полягає у тому, щоб підтримувати та розвивати природні якості дитини, індивідуальні здібності, допомагати в становленні її суб'єктності, соціальності, творчої самореалізації особистості.

Список використаних джерел:

1. Войтко В.І. Психологічний словник / За ред. В. І.Войтка. Київ. 1982. С. 117.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. Київ. Вища шк., 1997. 349 с.

3. Пехота О.М. Освітні технології/ За заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2002. С. 25-45.
4. Підмазін С. І. Технологія особистісно орієнтовного уроку. Завуч. 2001. № 20-21. С. 29–31.
5. Підмазін С.І. Особистісно-орієнтований освітній процес: принципи, технології. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 2. С. 37–43.

СІКАЧИНА А. В.

*Магістрант педагогіки вищої школи
Білоцерківського інституту неперервної освіти*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що необхідно переосмислити і в подальшому досліджувати прийоми розвитку критичного мислення здобувачів освіти на уроках англійської мови для формування у них ключових та предметних компетентностей.

Метою нашого дослідження на основі вивчених теоретичних положень дослідити ефективність використання прийомів технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» на уроках англійської мови у початкових класах.

Наша країна знаходиться в важкому періоді своєї історії, і нам, вчителям, доводиться не тільки передавати знання, але і формувати ментальні та інтелектуальні навички учнів для того, щоб вони могли адаптуватися та розвиватися в умовах нестабільності. Особливо важливо це стосується молодших школярів, які формують свою особистість та ставлення до навколишнього світу.

Подолати кордони безпосереднього чуттєвого пізнання, людині дозволив перехід до мислення. Мислення становить собою вищий і якісно новий рівень пізнання раціонального. «За допомогою мислення людина переходить від безпосереднього відображення одиничних предметів або явищ дійсності до її опосередкованого відображення. Як засоби використовуються знаки і, перш за все, мова (у нашому випадку англійська). Слово стало інструментом абстрагування від випадкових, конкретних, ситуативних властивостей об'єктів і переходу від одиничного до загального» [1]. Опановуючи поняття, людина здобуває знання про той чи інший предмет або явище, виділяє в ньому найхарактерніші риси, важливі властивості і закономірності. Поняття є основним засобом і основною формою існування мислення.

Знання і минулий досвід людини взаємодіють з чуттєвим пізнанням і пам'яттю людини і перетворюють їх. Л.С. Виготський називає цей процес інтелектуалізацією сприйняття і пам'яті [1]. Сприйняття набуває властивостей свідомості і категоричності. Пам'ять стає словесно-логічною, що надзвичайно

важливо для розвитку критичного мислення. За допомогою мислення людина пізнає світ, впливаючи на нього і змінюючи його.

Мислення зародилося в трудовій діяльності людини як один з її компонентів, пов'язаний з подоланням перешкод на шляху до досягнення цілей, з пошуком шляхів їх досягнення. Пізніше мислення виділилося у відносно самостійну теоретичну діяльність. Воно відіграє важливу роль в житті, навчанні та праці кожної людини, в становленні її як особистості, впливає на розвиток суспільства в цілому.

Мислення є об'єктом вивчення багатьох наук, які аналізують його в різних аспектах і з різних точок зору. Філософія вивчає мислення в його відносинах до буття. Фізіологія вищої нервової діяльності вивчає мислення як природний процес, як функцію мозку складної аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль. Психологія вивчає мислення як реальну психічну діяльність конкретного суб'єкта, досліджує, як виникає і розвивається мислення, яка його структура, як воно взаємодіє з іншими видами діяльності, сторонами свідомості і якостями особистості, до яких результатів призводить.

Мотиви мислення часто збігаються з мотивами діяльності, в яку мислення включено. Але існують і мотиви власне розумової діяльності – пізнавальні, бажання дізнатися щось ще невідоме, що обов'язково повинен враховувати вчитель англійської на своїх уроках, особливо в початковій школі, в силу психолого-педагогічних особливостей учнів.

Перша особливість мислення – його опосередкований характер. Те, що людина не може пізнати прямо, безпосередньо, вона пізнає побічно, опосередковано: одні властивості через інші, невідоме – через відоме. Мислення завжди спирається на дані чуттєвого досвіду – відчуття, сприйняття, уявлення – і на раніше набуті теоретичні знання. Непряме пізнання і є пізнання опосередковане.

Друга особливість мислення – його узагальненість, тобто пізнання загального і істотного в об'єктах дійсності можливо тому, що всі властивості цих об'єктів пов'язані один з одним. Загальне існує і виявляється лише в окремому, в конкретному [2, с. 111].

Узагальнення люди висловлюють у вигляді мови, мовлення. Словесне позначення відноситься не тільки до окремого об'єкту, але також і до цілої групи подібних об'єктів. Узагальненість також властива і образам. Але при цьому вона завжди обмежена наочністю. Слово ж дозволяє узагальнювати безмежно.

Для мислення людини більш істотним є взаємозв'язок не з чуттєвим пізнанням, а з мовленням і мовою. У більш строгому розумінні мова – це процес спілкування, опосередкований мовою. Якщо мова – об'єктивна, історично сформована система кодів, то мовлення є психологічним процесом формулювання і передачі думки засобами мови [3, с. 183].

Беручи до уваги усе вище викладене, можна стверджувати, що мислення – це вищий рівень психічної, пізнавальної діяльності людини, в

процесі якої відбувається узагальнене опосередковане мовою і минулим досвідом відображення дійсності в її істотних зв'язках і відносинах.

Аналіз джерел показав, що існує кілька класифікацій видів мислення, кожна з яких ґрунтується на певних критеріях. За стадіями розвитку в онтогенезі (індивідуального розвитку людини від моменту зародження до кінця життя) вчені виділяють наочно-дієве, наочно-образне і словесно-логічне мислення. Так як об'єктом даної роботи є критичне мислення, а критичне мислення застосовує логіку і, отже, нерозривно пов'язане з логічним мисленням, тому докладніше зупинимося на ньому.

На стадії логічного мислення відбувається глибший відрив мислення від реального об'єкта. Людина починає користуватися поняттями і логічними конструкціями, що функціонують на базі мови, яка вивчається, в даному випадку англійської. У нього формується словесно-логічне мислення – вищий етап розвитку розумової діяльності.

Логічне мислення – мислення за допомогою міркувань. Міркувати – це значить пов'язувати між собою різні знання для того, щоб в результаті отримати відповідь на поставлене перед нами запитання, вирішити розумову задачу, що є складовою частиною англійської комунікативної компетентності. У процесі міркування ми використовуємо поняття про предмети, явища, властивості і відносини. Поняття – це значення слів, які ми вживаємо як у рідній мові, так і в англійській. Поняття є засобами критичного мислення, а способами їх використання при вирішенні розумових завдань, наприклад, спеціально створених учителем англійської мови проблемних питань, служать міркування, що виконуються за певними правилами.

Умови воєнного стану ставлять перед людьми численні виклики, і розвиток критичного мислення стає особливо важливим у таких обставинах. Критичне мислення допомагає аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення та виходити із складних ситуацій. Ось деякі аспекти розвитку критичного мислення в умовах воєнного стану:

1. Критичний аналіз інформації: Умови воєнного стану можуть супроводжуватися інформаційною нестабільністю. Учтіть учнів розрізняти достовірні та недостовірні джерела інформації, враховувати можливі біаси та домагатися об'єктивності в оцінці подій.

2. Розвиток навичок аналізу ситуацій: Учтіть учнів розуміти взаємозв'язки подій та наслідків в контексті воєнного конфлікту. Сприяйте розвитку навичок аналізу ситуацій та прогнозування можливих наслідків.

3. Сприяння емпатії та культурному розумінню: Воєнний стан може призводити до збільшення міжнаціональних та міжкультурних різниць. Розвивайте в учнів емпатію, використовуйте матеріали, які допомагають розуміти інші культури та точки зору.

4. Формування критичного погляду на політику: В умовах воєнного стану важливо розуміти політичні процеси та приймати обґрунтовані позиції. Залучайте учнів до обговорень політичних аспектів конфлікту, допомагайте їм розвивати критичний погляд на рішення влади.

5. Вивчення мирних стратегій та конфліктології: Розглядайте мирні стратегії вирішення конфліктів та принципи конфліктології. Навчання таким аспектам сприяє розвитку критичного мислення і розумінню можливостей мирного врегулювання.

6. Стимулювання обговорень та дебатів: Організуйте обговорення тем, пов'язаних із воєнним станом, та дебати, що сприяють розвитку аргументаційних навичок та критичного мислення.

7. Виховання громадянської позиції: Пооцінюйте важливість громадянської участі та активності в умовах воєнного стану. Розвивайте в учнів готовність брати участь у громадянських процесах та висловлювати свої погляди.

Розвиток критичного мислення в умовах воєнного стану допоможе учням краще розуміти світові події, бути більш обізнаними та приймати обґрунтовані рішення в складних умовах.

Сьогодні в наукових дослідженнях можна знайти різні визначення терміну «критичне мислення». Дж. А. Браус і Д. Вуд визначають його як розумне рефлексивне мислення, сфокусоване на вирішенні того, у що вірити і що робити. Критики намагаються зрозуміти і усвідомити своє власне «Я», бути об'єктивними, логічними, намагаються зрозуміти точки зору інших людей. Критичне мислення, на їхню думку, – пошук здорового глузду і вміння відмовитися від власних упереджень. Критичні мислителі здатні висувати нові ідеї і бачити нові можливості, що має велике значення при вирішенні проблем [4].

Д. Халперн визначає критичне мислення у своїй роботі «Психологія критичного мислення» як спрямоване мислення, воно відрізняється зваженістю, логічністю і цілеспрямованістю, його відрізняє використання таких когнітивних навичок і стратегій, які збільшують ймовірність отримання бажаного результату [5].

О. Пометун визначає критичне мислення як здатність людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати події і оцінювати їх, приймати ретельно обдумані, зважені рішення стосовно будь-яких думок і дій [6].

Згідно з поясненням, даним у психологічному словнику, критичність мислення – це прагнення особистості все аналізувати, піддавати оцінці, не приймати все на віру, вміння правильно, об'єктивно оцінювати свої дії, здібності, виявляти і визначати свої помилки, піддавати критичному розгляду пропозиції та судження інших людей [7, с. 149].

Д. Клустер виділив кілька ознак критичного мислення:

1. Критичне мислення є мислення самостійне. Коли заняття будується на принципах критичного мислення, то кожен здобувач освіти формулює свої ідеї, переконання і оцінки незалежно від інших; його мислення носить індивідуальний характер; воно не обов'язково є оригінальним: кожен учень має право прийняти ідею або переконання іншого однолітка як свої власні.

2. Інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення. Знання створює мотивацію, без якої людина не може мислити критично. Традиційний процес пізнання стає осмисленим, продуктивним, безперервним і набуває індивідуальності саме за рахунок критичного мислення.

3. Критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити. Людські істоти допитливі за своєю природою. Ми помічаємо щось нове і хочемо дізнатися, що це таке. На думку Дж. Дьюї, фокусування на проблемах стимулює природну допитливість учнів і спонукає їх до критичного мислення. «Тільки борючись з конкретною проблемою, відшуковуючи власний вихід зі складної ситуації, [учень] дійсно думає».

4. Критичне мислення прагне до переконливої аргументації. Критично мисляча людина знаходить власне розв'язання проблеми і підкріплює це рішення розумними, обґрунтованими доказами. Вона також усвідомлює, що можливі інші рішення тієї ж проблеми, і намагається довести, що вибране нею рішення логічніше і раціональніше за інші.

5. Критичне мислення є мислення соціальне. Будь-яка думка перевіряється і відточується, коли нею діляться з іншими, або, як пише філософ Ханна Арендт, «досконалість може бути досягнута тільки в присутність кого-небудь». Коли ми сперечаємося, читаємо, обговорюємо, заперечуємо і обмінюємося думками з іншими людьми, ми уточнюємо і укріплюємо свою власну позицію [8].

Чи кожна людина може мислити критично? Для того щоб учень міг думати критично, йому важливо розвинути в собі ряд якостей, серед яких Д. Халперн виділяє:

1. Готовність до планування. Думки часто виникають хаотично. Важливо упорядкувати їх, вибудувати послідовність викладу. Впорядкованість думки – ознака впевненості.

2. Гнучкість. Якщо учень не готовий сприймати ідеї інших, він ніколи не зможе стати генератором власних ідей і думок. Гнучкість дозволяє почекати з винесенням судження, поки учень не володіє різноманітною інформацією.

3. Наполегливість. Часто, стикаючись з важким завданням, ми відкладаємо його рішення на потім. Виробляючи наполегливість, напружуючи розум, учень обов'язково досягне набагато кращих результатів у навчанні.

4. Готовність виправляти свої помилки. Критично мисляча людина не буде виправдовувати свої неправильні рішення, а зробить висновки, скористається помилкою для продовження навчання.

5. Усвідомлення. Важлива якість, що передбачає вміння спостерігати за собою в процесі розумової діяльності, відслідковувати хід міркувань.

6. Пошук компромісних рішень. Важливо, щоб прийняті рішення сприймалися іншими людьми, інакше вони так і залишаться на рівні висловлювань [9].

З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс розумових операцій, що характеризується здатністю людини:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- бачити проблеми, ставити запитання;
- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його.

Цим розумовим операціям можна і необхідно навчати, а далі – вдосконалювати їх, тренувати, як, наприклад, тренують м'язи спортсмени чи техніку гри – музиканти. І саме початкова школа є ідеальним середовищем для цього.

Під час уроку з розвитку критичного мислення англійською мовою доцільно, аби вчитель надавав слово учням, а сам говорив якомога менше. Він має бути провідником, стимулювати учнів до роздумів, уважно вислуховувати їхні міркування. Головне ж завдання учнів – «конструювати» знання і навички, формувати власне ставлення до теми. Для цього вони за допомогою вчителя:

- порівнюють свої очікування з тим, що їм реально пропонують вивчити;
  - ставлять запитання щодо нового навчального матеріалу;
  - експериментують, пробують застосувати новий матеріал на практиці за допомогою наявних у них уявлень, знань, умінь незалежно від того, чи є вони достатніми;
  - аналізують отриманий досвід;
  - переглядають свої очікування й висловлюють нові;
  - виявляють головне, осмислюють теоретичні ідеї, концепції;
  - відстежують хід власних думок;
  - роблять висновки щодо змісту матеріалу;
  - пов'язують зміст уроку з особистим досвідом;
- відпрацьовують уміння і стратегії мислення

Список використаних джерел:

1. Сосновський Б. А. Психологія мислення. 2014. URL: https://stud.com.ua/89301/psihologiya/psihologiya_mislennya (дата звернення: 05.11.2019).
2. Линдсей Г., Томпсон Р. Ф., Халл К. С. Творческое и критическое мышление. URL: <https://www.psychology-online.net/articles/doc-73.html> (дата звернення: 29.10.2019).
3. Библер В. С. Мышление как творчество : введение в логику мысленного диалога. Москва : Медиа, 2012. 199 с. URL: <http://www.culturedialogue.org/drupal/ru/node/5520> (дата звернення: 12.12.2019).
4. Развитие критического стиля мышления. URL: https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0a65625b3ac79a4d43a88521216c27_0.html (дата звернення: 29.10.2019).

5. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 512 с. URL: https://royallib.com/read/halpern_dayana/psihologiya_kriticheskogo_mishleniya.html#0 (дата звернення: 05.11.2019).
6. Пометун О. І., Сущенко І. М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Київ, 2017. 96 с.
7. Психологічний словник /Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / За ред. Н.А.Побірченко, 2007. 336 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf%20 (дата звернення: 12.12.2019).
8. Клустер Д. Что такое критическое мышление? URL: <https://rus.1sept.ru/article.php?ID=200202902> (дата звернення: 07.11.2019).
9. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 512 с. URL: https://royallib.com/read/halpern_dayana/psihologiya_kriticheskogo_mishleniya.html#0 (дата звернення: 05.11.2019).

ЯНКОВСЬКА І. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Нова українська школа ставить перед вчителем задачу направлену на забезпечення можливості для кожного учня проявляти свої таланти, творчий потенціал, який потім можна реалізувати в особистому житті. На сучасному етапі розвитку початкової освіти *актуальною проблемою* є організація освітнього процесу, в якому учні мають навчитися пізнавати, діяти, жити і комунікувати в суспільстві.

Освітній процес в початковій школі дає можливість учням отримувати знання, вміння, навички, а також формувати компетентності, які є індикаторами готовності до життя, до активної участі в суспільстві, які забезпечують подальший особистісний розвиток. На сучасному етапі реформування початкової освіти навчальний заклад створює умови для розвитку в учнів ключових компетентностей, які важливі для розв'язання життєвих завдань.

На нашу думку, саме впровадження проєктних технологій сприятиме отриманню здобувачами освіти цілісних знань, підвищенню мотивації до додаткової інформації та накопиченню досвіду самопізнання, опануванню найважливіших методів наукового пізнання, а саме обґрунтування задуму, формулювання завдання проєкту, пошук методів аналізу ситуації, навичок пошуково-дослідницької роботи, рефлексії та інтерпретації результатів.

Застосування проєктної технології в освітньому процесі початкової школи сприяє забезпеченню не традиційного типу навчання, підсилює його розвивальний характер, передбачає сплановану діяльність усіх учасників освітнього процесу. Як показує досвід роботи, проєктна технологія направлена на формування інтелектуальних і практичних умінь, на розвиток та удосконалення особистості.

На сьогоднішній день в Новій українській школі активно використовують проєктну технологію, як інноваційну технологію освітнього процесу, яка направлена на стимулювання інтересу учнів до поставлених проблем, оволодіння знаннями, уміннями та формування життєвих навичок особистості учня. Головним завданням застосування проєктної технології є організація та здійснення проєктування учнівського пошуку, який передбачає: по-перше, моделювання тренувальних умінь; по-друге – постановку навчальної проблеми та її дослідження; по-третє, – конструювання шляхів її розв'язання. Результатом виконання цього завдання є навчально-творчий проєкт. Наслідком застосування проєктної технології в початковій школі стає інноваційно-розвивальне середовище.

Впровадження технології проєктів має свою послідовність, а саме: на початку передбачається постановка озвученої проблеми; наступним кроком є її розкриття, яке передбачає наявність ідей та гіпотези, планування дій, розподіл ролей при груповій роботі за умов тісної взаємодії, під час якої учасники проєкту несуть відповідальність за свою ділянку роботи, постійно обговорюють свої кроки та отримані результати.

У ході проєктної діяльності передбачається використання різноманітних методів, засобів навчання, а також інтеграція знань, умінь з наукової, технічної, творчої галузей.

Ефективність технології проєктів здійснюється при визначенні дослідницького, творчого завдання, яке для свого розв'язання потребує інтегровані знання та застосування різних методик.

Класифікація проєктів щодо розвитку теорії проєктування відповідно до домінуючого методу чи діяльності розроблена дослідниками Є. Полатом, А. Клименко, О. Подколзіною, а саме: дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні практико-орієнтовані.

Інтегрований підхід до застосування проєктів є ефективним, оскільки змішані типи проєктів дають більш широкі можливості дослідження проблематики.

Метод проєктів є продуктивним у освітньому процесі початкової школи, під час його діяльності можна реалізовувати декілька сучасних підходів: особистісно-орієнтований, комунікативно-діяльнісний тощо. Він є сучасним методом навчання в співпраці.

Дослідження проблеми застосування проєктної технології переконало нас в дієвості та ефективності її відповідно до впливу на розвиток здобувачів початкової освіти. Розглядаючи проблему з сторони вчителя, можемо зазначити, що впровадження проєктної діяльності в освітній процес

початкової школи створює для вчителя можливість впливу на зовнішні мотиви (допитливість, прагнення бути дорослим, активне сприйняття нового), а також і на внутрішні мотиви учня (почуття обов'язку, бажання вчитися, любов до книги, потяг до самоосвіти, прагнення до успіху тощо). Варто зазначити, що проектна діяльність сприяє поєднанню ціннісно-змістовної основи культури з процесом діяльнійної соціалізації самого школяра.

Проектна технологія має свої особливості, насамперед це наявність проблеми, для вирішення якої необхідні інтегровані знання в поєднанні з дослідницьким пошуком. Проектна діяльність є запланованою, де результати мають мати практичну, теоретичну, пізнавальну значимість, при цьому самостійність школяра є головним складником. В процесі здійснення такої діяльності виникають цікаві проблемні запитання.

Організація проектної діяльності у початковій школі передбачає дотримання деяких організаційних умов: по-перше вчитель має враховувати вікові, психологічні, фізіологічні особливості учнів; по-друге готуючись до проведення уроку, вчитель має бути методично підготовлений і володіти мистецтвом комунікацій; не нав'язувати своєї думки учням, а поважати їх ідеї, бажання самостійно дослідити поставлену проблему. Також, уміти встановлювати та підтримувати в групі під час проектної роботи стійкий позитивний емоційний настрій, контролювати правильні відносини учнів при груповій взаємодії, сприяти рівноцінній участі членів групи у вирішенні поставлених завдань, психологічно й емоційно налаштовувати робочу групу на позитивне розв'язання проблеми.

Учні молодшого шкільного віку ще не мають достатнього життєвого досвіду, тому проблеми, які вони вирішують є однопланові. Отже, тематику учнівських проектів варто пропонувати із змісту навчальних предметів (або освітніх галузей), які знайомі їм та близькі.

Важливим моментом є розробка етапів дослідницького проекту та з'ясування ролі вчителя і учнів. Учитель є незалежним консультантом, а учні – його учасники, активні розробники і виконавці проекту. Однак, для вчителя початкових класів дуже важливо передбачати моделі тих проектів, які виконують його учні.

Ефективною послідовністю при застосуванні методу проектів з учнями початкових класів є від короткотривалих (це один, два уроки) однопредметних проектів до довготривалих (міжпредметних), можливий ще варіант від одноосібних проектів до групових, а тільки потім до колективних (загальнокласних).

Важливим аспектом при організації проектної діяльності молодших школярів є врахування пізнавальних інтересів, вікових і психолого-фізіологічних особливостей учнів. Дотримання важливих моментів організації сприятиме забезпеченню активної мотивації долучення молодших школярів до самостійної роботи над проектом.

Підсумовуючи, можемо визначити, що проектна технологія має потужні можливості, які при правильній організації варто спрямовувати на розвиток

учня, на пізнання інформації, на духовне становлення особистості. Впровадження проектної технології в освітній процес початкової школи дозволяє більш глибоко розуміти потреби молодших школярів, а зміст освітніх галузей адаптувати до реальних життєвих ситуацій. Такий підхід сприяє можливості зробити навчання цікавим, нестандартним, змістовним, простим і доступним.

Список використаних джерел:

1. Волковська Т. Проектування як метод особистісно орієнтованого навчання. *Початкова школа*, 2006. №40. С.9–10.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*, 2001. №1. С. 28–29.
3. Зеленська О. Використання інноваційних технологій на уроках у початковій школі. *Початкова школа*. 2013. № 15. С.47–48.
4. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 09.11.2023).
5. Інновації. *Ua-Referat*. URL: <https://ua-referat.com/Інновації> (дата звернення: 09.11.2023).

СЕКЦІЯ III

МОРАЛЬНО-ЦІННІСНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ НУШ

ГАВАЛЕШКО А.І.

студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»

наук. керівник: Шестакова Т.В., к. пед. н., доц.,

Український гуманітарний інститут

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Актуальність обумовлена тим, що національне виховання впливає з процесу формування України як суверенної демократичної держави. Беручи до уваги останні події, які відбулись в нашій державі («Революція гідності», криваві події на Майдані, окупація Російською Федерацією Криму, війна в Україні), проблема націоналізму та національного виховання молоді сьогодні набуває загальнодержавного масштабу. Це підтверджують державні документи: Концепція національнопатріотичного виховання дітей та молоді, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, в яких визначені мета і основні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота. Проблема національного виховання дітей та молоді завжди була в полі зору видатних вітчизняних педагогів та філософів. Виховні традиції української педагогіки склалися впродовж багатьох століть. За цей період наш народ набрав великого досвіду виховання.

Метою дослідження є: теоретично обґрунтувати і практично перевірити педагогічні умови національного виховання молодших школярів.

Огляд джерел. Серед напрямів виховання в сучасних умовах розбудови українського суспільства основоположними виступають національне і громадянське. На думку І.Беха, в основу системи патріотичного виховання покладено національну ідею як консолідуючий чинник розвитку українського суспільства і нації в цілому[1]. Головною метою національне виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин[3]. Національне виховання здійснюється на основі таких специфічних принципів:

- принцип національної спрямованості;
- самоактивності й саморегуляції;
- полікультурності;
- соціальної відповідності;

- принцип історичної і соціальної пам'яті;
- міжпоколінної наступності[4].

На думку Ю. Зубцової, базовими якостями національно-патріотичної вихованості є:

- любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід;
- ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю;
- толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій;
- усвідомлення себе частиною українського народу[7].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу Р. Петронговський визначив основні критерії та показники національної вихованості, серед яких когнітивний; етноідентифікаційний; емоційно-мотиваційний; практичний[8]. Національне виховання молодших школярів – надзвичайно важливий і специфічний етап національного виховання людини, адже у цей період важливо сформувати в учнів почуття любові і поваги спочатку до своєї сім'ї, родини, домівки, потім – школи, рідного слова, природи, побуту і традицій, вулиці, міста, регіону, і в кінцевому результаті – до свого народу і країни. Тільки за таких умов і такої послідовності виховних впливів ми отримуємо сформоване в учнів почуття гордості, поваги, співпереживання за долю своєї Батьківщини. Втім не можна змусити дитину любити свій народ, якщо в неї немає почуття любові до своїх батьків та рідних людей. На сьогоднішній день такий підхід задекларований в Програмі українського національного виховання дітей та учнівської молоді (І.Бех, К.Чорна)[1], Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді і підтримується сучасними науковцями (О.Коркішко, А.Максютов, П.Ігнатенко, В.Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька та ін.). Роль національного виховання молодших школярів в системі виховного процесу є надзвичайно ваговою і її не можна недооцінювати, оскільки саме молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування загальнолюдських та національних цінностей.

Результати дослідження. Темою проекту у третьому класі стала «Я і мої прабабусі і прадідусі». В ході якого учні вивчають життєвий шлях найстарших членів родини, виявляють допитливість, активність, ініціативність, вчать пошанувати пам'ять своїх предків, виявляють почуття гордості, любові, гідності і честі за свій рід. До використаних в попередніх проектах методів і форм роботи (ігрова діяльність, спільна діяльність батьків і дітей) була запропонована нова форма роботи – індивідуальна робота учнів. В ході цієї роботи у школярів з'являється можливість вести власні спеціальні щоденники із записами зібраної інформації, складати сімейні літописи тощо. В ході проведеної діяльності відбулась презентація родинних альбомів, створених учнями родовідних дерев, даних про окремих членів родини тощо. В ході експерименту по апробації методу проектів, присвяченого проблемі родоводу, ми відмітили, що саме завдяки застосуванню цього методу в учнів виховуються такі якості, особливості характеру як повага і відданість батькам, сім'ї, родині, готовність

до взаємодопомоги, шанування традицій, звичаїв свого народу, культивується усвідомлення власної національної гідності, честі, внутрішньої свободи, гордості за свою землю і народ, формується високомовна культура. Як переконливо засвідчує проведене експериментальне дослідження, патріотичне виховання школярів в сучасних умовах не можливе без застосування інтерактивних (дискусійних методів). Воно, на думку, О. В. Сухомлинської, повинно «не заганяти ідеї патріотизму в знаннєві конструкти, а пропонувати учням вправляння в діях, в конкретній емоційно-діяльній сфері чи то у вигляді трудових зусиль, чи у вигляді емоційно-ціннісних, вільних від оцінювання переживань, не позбавляючи особистості й суспільство в цілому могутнього стимулу позитивного розвитку в цьому напрямі» [25, с. 14].

Висновки. Проведене нами дослідження дозволило зробити такі висновки. Національне виховання особистості завжди було в полі зору досліджень філософів, педагогів, науковців і учителів-практиків. Воно є одним із пріоритетних напрямів виховання підростаючого покоління, а молодший шкільний вік вважають сензитивним періодом для розвитку у дітей патріотичних почуттів, які поступово формуються, починаючи з любові до своїх батьків, своєї родини, товаришів, вчителя, школи, рідної природи, Батьківщини, українського народу, а потім і до усього людства в цілому. Визначені педагогічні умови формування національної вихованості молодших школярів:

- наповнення національнопатріотичним змістом освітнього процесу школи I ступеня;
- забезпечення патріотичної спрямованості позакласної виховної роботи з молодшими школярами;
- впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних технологій з метою створення можливості для формування в учнів громадянсько-активних якостей та соціально значущої поведінки;
- поетапне формування патріотичної вихованості молодших школярів;
- забезпечення взаємозв'язку школи і сім'ї щодо здійснення патріотичного виховання молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. І. Бех, К. Чорна. Київ, 2014. С.6
2. Вербицька П. В. Теоретико-методичні основи громадянського виховання учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / П. В. Вербицька; Ін-т пробл. виховання АПН України. К., 2010. 40 с.
3. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї. Зубцова Юлія Євгенівна. Авторф. дис... канд.пед.наук.-13.00.07 – теорія і методика виховання. К., 2012. 21 с.

4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06.2015 р. № 641. URL: pnu.edu.ua/ua/files/vr/knpvdm16062015.doc
5. Коркішко О.Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / О. Г. Коркішко; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2004. 20 с.
6. Технологія «Веб-квест» на уроках інформатики URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734/
7. Федоренко О. М. Національно-патріотична вихованість учнів загальноосвітніх шкіл: психологічний аспект. О.М.Федоренко. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. Вип. 51. С. 400–409.
8. Михальченко Н. Психокорекція патріотичної рефлексії молодших школярів/Н. Михальченко. Психологія і суспільство. 2006. № 1. С. 121-126.
9. Сисоєва С.О. Особистісно зорієнтовані педагогічні технології: метод проектів/С.О. Сисоєва. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: [практикований збірник]/ред. канд. істор. наук І. Г. Єрмаков.К.: Вид-во «Департамент» 2003. С. 119–124.
10. Сухомлинська О. В. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення. Ольга Василівна Сухомлинська. Шлях освіти. 2010. № 2. С. 10–14.

ГОРАЙ Н.В.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Літкевич А.М., к. пед. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що процес виховання молодших школярів значно відрізняється від формування особистості декілька поколінь тому. Сучасні діти мають унікальні психологічні особливості, інший спосіб життя, інше оточення та умови виховання. Вищезазначені характеристики створюють ускладнені умови роботи з учнями, оскільки авторитетом для них стають не батьки та вчителі, а віртуальний світ, у якому вони проводять більшу частину свого життя. Тож, засоби масової інформації (ЗМІ) мають великий вплив на формування духовно-моральних цінностей школярів. Таким чином, у нашому дослідженні актуально розглянути яким чином сучасні засоби масової інформації впливають на формування духовно-моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку.

Метою нашого дослідження є визначення ролі засобів масової інформації у формуванні духовно-моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку.

Питанням формування духовно-моральних цінностей займалися сучасні вчені: В. Жуковський, А. Душна, І. Яковенко, Н. Бондар, М.Овальський, М. Боришевський, С. Максименко та інші. Окрім цього, важливим джерелом інформації щодо особливостей формування духовно-моральних цінностей молодших школярів є праці В. Сухомлинського. Однак, дослідники рідко порушували питання щодо впливу ЗМІ на їх формування.

Поняття “духовно-моральні цінності” ми розглядаємо як “особливі внутрішні цінності, які визначають мотиви поведінки особистості та спрямованість діяльності, тому важливо формувати у дітей здатність діяти відповідно до них. Окрім цього, духовно-моральні цінності – це соціальні установки, імперативи, цілі і проекти виражені у формі нормативних уявлень”.духовно-моральні цінності формуються у процесі виховання, насамперед морального.

Для формування духовно-моральних цінностей необхідно реалізувати низку особливостей. Таке виховання має здійснюватись систематично – під час уроків, під час позашкільних та позакласних виховних заходів тощо. Окрім цього, важливими є використання принципів послідовності, наступності та безперервності, у зв'язку з чим духовно-моральне виховання буде постійно ускладнюватись, тим самим урізноманітнюючи зміст та напрямки формування духовно-моральних цінностей.

Також важливо зауважити, що необхідним аспектом ефективного формування духовно-моральних цінностей є єдність навчального процесу та позакласної роботи. Формування духовно-моральних цінностей молодших школярів має здійснюватися систематично у контексті спільних дій закладу освіти та родини.враховуючи особливості формування духовно-моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку, зазначимо, що сучасні засоби масової інформації можуть виконувати важливу дидактичну та виховну роль у даному контексті.

Нами було проведено емпіричне визначення впливу засобів масової інформації духовно-моральних цінностей молодших школярів у вигляді експериментального дослідження. Його було проведено на базі школи смт. Ворзель серед учнів 3-4 класів (30 учнів та 6 вчителів), які вже адаптувались до нових для них умов навчання у школі, а також вміють осмислювати інформацію, яка їм надається, що допоможе отримати належні результати нашого дослідження. Окрім цього, проводиться опитування серед вчителів, аби визначити їхні погляди на те, чи впливають ЗМІ на формування духовно-моральних цінностей, як саме духовно-моральні цінності формують самі вчителі та чи використовують при цьому можливості засобів масової інформації.Для визначення вихованості дітей використано методику Н. Капустіна. Для визначення рівня сформованості духовно-моральних

цінностей дітей 3-4 класів використано методики “Сюжетні картинки”, метод “Розмова”, методика “Закінчи пропозицію”.

Проведене дослідження за методикою Н.Капустіна показало, що середній рівень бал учнів за усіма показниками – 3,75, що свідчить про те, що вони мають середній рівень вихованості, причинами якого можуть стати також і засоби масової інформації, якими користуються учні. Абсолютна більшість учнів має середній рівень вихованості, що є недостатнім та потребує вдосконалення.

Результати, отримані за методикою «Сюжетні картинки» свідчать про постулати духовно-моральних цінностей школярів потребують вдосконалення, адже більшість учнів (50%) змогли визначити правильне співвідношення більшої частини картинок, при цьому половину – 15%, а усі – 20%.

Також наведемо результати, отримані за методикою «Розмова». В цілому, можна сказати, що більшість учнів з легкістю відповіли на поставлені питання, виразивши при цьому впевненість та належний рівень сформованості духовно-моральних цінностей. При цьому все ж майже половина учнів неправильно відповіли на поставлені питання, що свідчить про те, що рівень сформованості духовних цінностей є недостатнім.

Зазначимо, що під час проведення методики “Закінчи пропозицію” учні мали найбільші складнощі: вони дуже вагались, перш ніж надати відповідь на запитання, іноді обмірковуючи кожне кілька хвилин. Усе це може свідчити про відсутність впевненості учнів у контексті сформованості їх духовно-моральних цінностей та орієнтирів. Вони не розуміють, як саме слід вчиняти у тій або іншій ситуації, тому, відповідно, мали труднощі під час надання відповідей. Окрім цього, причиною такої поведінки може стати те, що у школі та вдома учні отримують одні духовно-моральні цінності, а їх авторитети, яких вони бачать у засобах масової інформації, пропагують інші.

Також важливо зазначити результати за власною методикою, яка була спрямована на визначення ролі ЗМІ у житті учнів молодшого шкільного віку, а також їх впливу на формування духовно-моральних цінностей. Відповіді учнів були наступними: 90% дітей користуються сучасними технологіями та мають один або більше гаджетів; 100% дітей знають, що таке соціальні мережі, 80% дітей користуються ними; 57% дітей дивляться телебачення; 70% дітей грають у комп'ютерні ігри або ігри на телефоні. При цьому 60% з них віддають перевагу шутерам – іграм, у яких необхідно користуватись зброєю та вбивати людей, що формує у них позитивне ставлення до жорстокості; 57% дітей дивляться телебачення, з них більшість окрім розважального контенту стають свідками жорстоких новин, що також негативно впливає на їх духовно-моральні цінності; 50% дітей люблять дивитись мультфільми з проявами жорстокості, що негативно впливає на їх духовно-моральні цінності; 60% дітей, які користуються соціальними мережами, слідкують за знаменитостями – дитячими «блогерами», які пропагують у більшості неправильні цінності.

Враховуючи результати проведених методик, варто зазначити наступні рекомендації щодо позитивної інтеграції засобів масової інформації у життя молодших школярів: 1) проведення позакласних виховних заходів, спрямованих на навчання учнів медіаграмотності, що є важливим у контексті формування духовно-моральних цінностей; 2) проведення виховних заходів, спрямованих на формування духовно-моральних цінностей; 3) інтегрувати засоби масової інформації у процес формування духовно-моральних цінностей дитини; 4) проведення благодійних акцій – ярмарок, конкурсів малюнків, збір макулатури, збір потрібних речей для вимушено переміщених осіб, а також для військових; 5) конкурс малюнків та інших творчих робіт за допомогою соціальних мереж.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє встановити, що ЗМІ негативно впливають на формування духовно-моральних цінностей молодших школярів. Однак за умов їх правильного використання та наявності навичок медіа-грамотності, даний вплив може мати позитивний характер. Отже, гіпотезу про те, що засоби масової інформації здійснюють значний вплив на формування духовно-моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку підтверджено.

Список використаних джерел:

1. Богун А. Морально-духовні цінності дошкільного дитинства [Електронний ресурс]. URL: [https://ird.npu.edu.ua/files/12\(2\).pdf](https://ird.npu.edu.ua/files/12(2).pdf)
2. Закон України «Про освіту» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH2OZ7LA?an=1706>
3. Іванченко Т. Формування духовно-моральних цінностей молодших школярів у процесі навчання URL: https://lib.iitta.gov.ua/715654/1/lvanchenko_19_DTIP_Konf.pdf
4. Кузницька І. Ціннісні орієнтації дітей молодшого шкільного віку: особливості формування у процесі педагогічної взаємодії URL: https://lib.iitta.gov.ua/715657/1/Kuznytska_19_DTIP_Konf.pdf
5. Шолох О. А. Формування морально-духовних цінностей майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Вісник післядипломної освіти*. Випуск №6 (35). С. 217–230.
6. Ямчук Т. Ю., Блищак Є. В. Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації особистості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Випуск №18 (13). 2015. С. 147–154.

КОРЧУК О.С.

старший викладач

кафедри педагогіки та психології

Український гуманітарний інститут

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Проблема збереження ментального здоров'я студентської молоді надзвичайно загострилась після початку війни. Такі чинники, як перебування в зоні бойових дій, або в зоні ракетних обстрілів, перебування в окупації, вимушена еміграція, дистанційне навчання, соціальна ізоляція, постійна тривога та невпевненість у майбутньому, все підвищує уразливість студентів викликаючи стрес, тривожні розлади, депресію, посттравматичні стресові розлади. Ця ситуація створює серйозний виклик для наших навчальних закладів і для суспільства в цілому. Тому підтримка психічного здоров'я нашої молоді стала одним із пріоритетних завдань.

Мета дослідження визначити ефективні методи збереження ментального здоров'я студентської молоді.

Огляд джерел. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я – це стан добробуту, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал та впоратися із життєвими стресами, продуктивно і плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти. Ментальне здоров'я включає:

- емоційне благополуччя;
- психологічне благополуччя;
- соціальне благополуччя.

Отже, ментальне здоров'я об'єднує здоровий дух та психіку людини із соціальним складником, що є важливим для втілення бажань, реалізації цілей, гарного фізичного самопочуття [1, с. 23]. ВООЗ виділяє 7 складових психічного здоров'я:

- усвідомлення постійності та ідентичності свого фізичного і психічного «Я»;
- постійність і однаковість переживань в однотипних ситуаціях;
- критичне ставлення до себе і своєї діяльності;
- здатність керувати своєю поведінкою відповідно до встановлених норм;
- здатність змінювати свою поведінку залежно від зміни життєвих обставин [6].

Психологічно здорова людина – це перш за все людина спонтанна і творча, життєрадісна і весела, відкрита і така, що пізнає себе і навколишній світ не лише розумом, але і відчуттями, інтуїцією. Вона повністю приймає саму себе і при цьому визнає цінність і унікальність людей, що оточують її [1].

Щоб розв'язати проблему підтримки й зміцнення ментального здоров'я потрібен комплексний підхід. Для цього держава організовує низку програм. Однією із них є Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» яка створена з ініціативи першої леді Олени Зеленської. Ця програма зумовлена потребою у психосоціальній підтримці щонайменше у 15 мільйонів громадян, які, за даними МОЗ, відчуватимуть погіршення психоемоційного стану різного ступеня тяжкості. За експертними оцінками, 40-50% населення України потребуватиме психологічної підтримки різного ступеня інтенсивності. Місія програми «Ти як?» - надати всім українцям психологічну допомогу та навчити навичок самопомоги [7].

Одним зі способів підтримки ментального здоров'я є здоровий спосіб життя, який впливає не тільки фізичне здоров'я, але й ментальне також. Правильна організація свого життя залежить від власних зусиль людини.

Згідно з дослідженнями Куриляк В.В., у доктринальній системі Церкви адвентистів сьомого дня закладені принципи дотримання здорового способу життя, оскільки турбуватися про власне здоров'я як духовну та релігійну складову спонукає розуміння, що «наші тіла є храмом Святого Духа» згідно з Біблією[2].

Наш навчальний заклад пропагує здоровий спосіб життя, який складається з восьми принципів здоров'я:

- здорове харчування, це збалансована вегетаріанська дієта;
- стабільна фізична активність, недостатній рівень рухової активності пригнічує когнітивні функції мозку і негативно впливає на ментальне здоров'я;
  - вживання достатньої кількості якісної води;
  - правильний відпочинок і здоровий сон (не менше 7 год);
  - чисте повітря;
  - достатня кількість часу перебування на сонячному світлі;
  - стримання і відмова від шкідливих звичок;
  - підтримка близьких людей і довіра до Бога.

І саме довіра до Бога є основним принципом. На відміну від дефініції терміна «здоров'я», яка запропонована Всесвітньою організацією охорони здоров'я і включає фізичне, душевне і соціальне благополуччя, адвентисти додають до цього визначення духовний рівень благополуччя[2, с. 304].

За Alan Carr, духовний інтелект може мати вирішальне значення для ментального здоров'я, тому що існує тісний взаємозв'язок між релігійними практиками й благополуччям [3].

Керування стресом. Стрес один із чинників руйнування ментального здоров'я. Студентська молодь завжди має інтенсивні інформаційні та психоемоційні навантаження, а в умовах війни вони значно збільшуються.

Психологічна допомога. Психологічна служба в навчальному закладі є дуже важлива, тому що вона забезпечує психологічне супроводження

освітнього процесу, виявляє та створює сприятливі психологічні умови для розвитку особистості, а також надає психологічну допомогу усім учасникам освітньо-виховного процесу в подоланні негативних психологічних наслідків стресових, кризових, та травматичних подій особливо під час війни[4].

Допомагати й служити іншим людям. Це може бути волонтерство, соціальні проекти.

Таким чином висновкові результати проведеного дослідження наступні:

Війна в Україні загострила актуальність проблеми збереження ментального здоров'я здобувачів вищої освіти тому, що вони є найбільш вразливою групою населення.

Важливими чинниками підтримки ментального здоров'я є особистісна відповідальність кожної людини. Дотримуватися здорового способу життя, утримуватися від шкідливих звичок, вчасно звертатися за професійною психологічною допомогою.

Одним із важливих чинників є духовна складова. Віра в Бога, як Творця є потужним фактором ментального благополуччя.

Підтримка ментального здоров'я студентської молоді допомагає розвитку стійкості реагування на стресові ситуації, впливає на продуктивність навчання, власної реалізації та в результаті допомагає зберегти фізичне та психічне здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Марута Н.О., Маркова М.В. Інформаційно-психологічна війна як новий виклик сучасності: стан проблеми та напрямки її подолання. Укр. вісн. психоневрол., 23, вип. 3(84). 2015. С. 21–28.
2. Куриляк В.В. Теологія здорового способу життя Церкви адвентистів сьомого дня. Київ: Дух і літера, 2021. 328 с.
3. Carr Alan. Positive mental health: a research agenda. *World Psychiatry*. 2012. Vol. 11, No. 2. P. 100.
4. Положення про психологічну службу в Приватному вищому навчальному закладі «Український гуманітарний інститут». Буча: УАЦВО, 2021. 28 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/11Q7RSDi9IPfrHNvk8XuGY18brs3kLjeS/view> (дата звернення: 02.01.2024).
5. Костєва Т. Б. Вплив ментального здоров'я на життєдіяльність особистості. *Наукові праці ЧНУ. Педагогіка*. 2018. Т. 311, № 299. С. 38–40.
6. Що важливо знати про психічне здоров'я?. *Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України*. 2023. URL: <https://phc.org.ua/news/scho-vazhlivo-znati-pro-psikhichne-zdorovya> (дата звернення: 02.01.2024).
7. Новий подкаст про ментальне здоров'я у межах Всеукраїнської програми "Ти як?". *Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України*. 2023. URL: <https://www.phc.org.ua/news/noviy-podkast-pro>

[mentalne-zdorovya-u-mezhakh-vseukrainskoi-programi-ti-yak](#) (дата звернення: 01.01.2024).

КУРИЛЯК В.І.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Кондратюк О.М., к. пед. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ВПЛИВ ВИЗНАЧНИХ ВЧЕНИХ АРАБСЬКОГО ХАЛІФАТУ НА РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ТА УЯВЛЕНЬ ПРО ДУШУ В IV – XII СТОЛІТТЯХ

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день виховання здорового способу життя є актуальною проблемою. В умовах реформування української системи освіти це питання набуває особливого значення. В останні роки початкова освіта рухається в напрямку зміни освітньої парадигми. Вона зміщує акцент проблеми з формування знань, умінь і навичок на цілісний розвиток особистості. Згідно з Державною програмою "Освіта" (Україна XXI століття) та "Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті", стратегічним завданням освіти є розвиток освіченої і творчої особистості, формування всебічно розвиненої людини. Тобто формування її психічного, духовного та фізичного здоров'я. Як свідчать документи Міністерства освіти, перед сучасною школою постає низка питань, які набувають особливої актуальності. Науковими дослідженнями встановлено, що стан здоров'я значною мірою залежить від способу життя людини. У зв'язку з цим визначення та обґрунтування здорового способу життя активно обговорюється у психолого-педагогічній та фаховій літературі, зокрема педагоги Г. Голобородько, О. Вакуленко, В. Зайцев, С. Свириденко, Н. Хоменко та ін. Вони звертають увагу на важливість формування здорового способу життя у ранньому дитинстві.

Науковці та педагоги, такі як Б. Бриль, В. Кузьменко, Т. Лясота та інші, досліджують позакласну роботу з формування здорового способу життя у дітей молодшого шкільного віку. Вони зосереджуються на розробці методів та педагогічних підходів, які сприяють залученню дітей до активного фізичного виховання, популяризації здорового харчування та розвитку умінь і навичок для здорового способу життя.

Об'єкт дослідження: формування знань у молодших школярів про здоровий спосіб життя.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування знань про здоровий спосіб життя у молодших школярів у позаурочній виховній діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і практично перевірити.

Психолого-педагогічні дослідження показують, що учні часто страждають від хронічної втоми, яка може призвести до виснаження. Школи мають фактори ризику для здоров'я учнів, що потребують уваги для забезпечення їхнього розвитку.

Здоров'я-це стан організму, який є динамічним і характеризується високим рівнем енергії та оптимальними адаптаційними реакціями на зміни навколишнього середовища. Цей стан забезпечує гармонійний фізичний, психологічний та соціальний розвиток особистості, довголіття, повноцінне життя та ефективну протидію захворюванням. Актуальність формування навичок здорового способу життя пояснюється різким погіршенням стану здоров'я дітей. Це погіршення зумовлене впливом соціально-економічних факторів.

Фізкультурно-оздоровча діяльність важлива для здоров'я школярів, адже нестача фізичної активності шкодить їх адаптації та здоров'ю. Ефективне виховання включає відповідний зміст, методи та підходи, орієнтовані на вікові особливості та розвиток комунікативних навичок. Для того, щоб формувати відповідальне ставлення до здоров'я. Потрібно розпочинати цей процес ще з самого дитинства, поступово введення його систему світогляду, щоб воно стало складовою загальної культури та духовного світу людини. Рівень культури, який володіє дитина, визначає її поведінку та спосіб життя.

Дозвілля сприяє особистісному розвитку, задовольняючи інтелектуальні, фізичні, соціальні та культурні потреби. Це час для відпочинку, саморозвитку, розваг і спілкування.

Сім'я впливає на розвиток дитини, формуючи її особистість, цінності та світогляд. Здоровий спосіб життя, переданий через сімейне виховання та приклад батьків, є важливим. Формування у молодших школярів розуміння важливості здоров'я є ключем до їхнього успіху та щастя. Важливо навчити їх берегти здоров'я через фізичні вправи, правильне харчування та гігієну.

Дослідження показує, що молодші школярі страждають від недостатньої фізичної активності та не здорового харчування, що ризикує їх здоров'ям та розвитком. Відповідно, потрібно збільшити фізкультуру та покращити харчування у школах, забезпечуючи дітей вітамінами та зменшуючи шкідливі продукти.

Однак, позаурочна виховна робота може бути ефективним інструментом формування здорового способу життя у дітей. Проведення різноманітних занять та заходів з фізичної активності та правильного харчування може стимулювати дітей до більш активного та здорового способу життя. Діти, які приймають участь у таких заходах, мають вищий рівень знань та відповідального ставлення до свого здоров'я, що може призвести до позитивних змін у їхньому житті.

Необхідно постійно працювати над залученням дітей до активностей, які сприяють їх здоров'ю та добробуту, та підтримувати освітні програми, що виховують здоровий спосіб життя. Аналіз підкреслює, що для благополуччя молодших школярів важливий здоровий спосіб життя. Школам слід сприяти здоровому харчуванню та фізичній активності, влаштовуючи спортивні заходи.

Також, важливо звернути увагу на час, який діти витрачають на перегляд телевізора та гаджетів, оскільки це може призвести до зменшення кількості рухової активності та здорового способу життя. Батьки повинні намагатися контролювати час, який їхні діти проводять за гаджетами та екранами, та намагатися пропонувати альтернативні заняття, що сприяють фізичній активності та здоровому способу життя.

Зроблено висновок, що позаурочна виховна робота є ефективним інструментом формування здорового способу життя у дітей молодшого шкільного віку. Дослідження показали, що діти, які беруть участь в такій роботі, виявляють більшу зацікавленість у заняттях спортом та фізичної активності, що може сприяти здоровому фізичному розвитку. Крім того, діти починають більше уваги приділяти своєму харчуванню та стали включати у свій раціон більше фруктів та овочів, що сприяє здоровому харчуванню. Таким чином, позаурочна виховна робота є важливим компонентом у формуванні здорового способу життя дітей та має потенціал впливати на здоров'я та добробут молодших поколінь.

Використання загартовування у молодших школярів може виховати навички здорового життя. У позаурочній роботі шкіл важливо зважати на потреби дітей та залучати батьків та вчителів для підтримки їх здоров'я.

За позитивні аспекти позаурочної виховної роботи можна відзначити її вплив на здоров'я та розвиток дітей молодшого шкільного віку, а також на формування їх соціальної компетентності та творчих здібностей. Позаурочні заходи сприяють фізичному здоров'ю, соціальній та творчій розвитку учнів молодшого шкільного віку через спілкування, активність та творчість, формуючи гармонійну особистість.

Список використаних джерел:

1. Ващенко О. М. Організаційно-педагогічні особливості побудови здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи. URL: <https://core.ac.uk/reader/33687680> (дата звернення: 01.01.2023).
2. Качур Б. М., Шеян М. О. Особливості формування навичок здорового способу життя в учнів молодших класів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. С. 78–81.
3. Уайт Е. Виховання та освіта. Київ: Джерело життя, 2013. 320 с.
4. Телейчук І. Формування здорового способу життя у молодшому шкільному віці. *Наука. Освіта. Молодь*. 2016. Ч. 2. С. 191–192. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_2/71.pdf. (дата звернення: 01.10.2023).
5. Здоров'я - Посібник з освіти прав людини за участі молоді. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>. (дата звернення: 01.10.2023).
6. Здоров'язберігаючі компетентності у початковій школі - крок до школи культури здоров'я. *Всеосвіта*. URL:

<https://vseosvita.ua/library/zdorovazberigaucci-kompetentnosti-u-pocatkovij-skoli-krok-do-skoli-kulturi-zdorova-39498.html>. (дата звернення: 01.10.2023).

ОСТАПЧУК Б.В.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Кондратюк О.М., к. пед. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПОЗИТИВНОГО ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ

У сучасному світі формування позитивного відношення до праці у початкових класах є фундаментом для всебічного розвитку молодого покоління. Процес навчання, який включає виховання трудових навичок, є не тільки обов'язком, але й привілеєм, що підкреслює його значення у формуванні особистості. Як влучно висловився Антон Макаренко, один з засновників теорії виховання: "Праця повинна стати культурою, радістю, потребою душі кожної людини". Ця мудрість відображає ідею, що через працю учні вчаться цінувати зусилля, досягати мети та відкривають власні здібності, що є невід'ємною частиною їхнього росту і розвитку.

Мета дослідження: проаналізувати та теоретично обґрунтувати методiku виховання ціннісного ставлення особистості молодших школярів до праці.

Розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до праці у молодших школярів є ключем до їхнього успіху в житті. Це включає оцінку краси роботи, заохочення допитливості та активну участь у навчальному процесі. Використання педагогічних та психологічних теорій допомагає у цьому, пропонуючи такі методи, як кооперативне навчання, групові проекти, врахування контексту класу та навчання, засноване на зусиллях. Важливо також підтримувати учнів, які можуть відчувати себе менш впевнено в колективній роботі. Позитивне ставлення до праці можна підвищувати через стратегії, такі як позитивне підкріплення, цілепокладання та внутрішня мотивація. Створення класного середовища, яке сприяє автономії, майстерності та цілеспрямованості, також важливе для того, щоб учні відчували себе успішними та мотивованими. Заходи, спрямовані на зміну негативного ставлення до праці, повинні включати сприяння самовизначенню та розвитку навичок. Різноманітні методи, такі як ігрові прийоми, візуалізація та мотиваційні техніки, можуть бути використані для цього, а також активна роль батьків та вчителів у створенні підтримуючої навчальної атмосфери. За результатами дослідження І. Колеснікової, ігрові прийоми на уроках ефективно сприяють розвитку позитивного ставлення до праці та пізнавальних процесів у молодших школярів. Використання таких методів важливе для їхнього розвитку та успіху. Теоретичні основи цього підходу

розглядаються у книзі Л. В. Занько "Педагогіка розвитку", де висвітлені різноманітні методи формування позитивного ставлення. О. В. Макаренко у своїй праці "Розвиток творчих здібностей у дітей" також акцентує на важливості цього процесу, надаючи приклади методів для виховання такого ставлення [1]. Книга О. В. Макаренко "Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку" подає важливі методи для виховання позитивного ставлення до праці у молодших школярів. Зокрема, вона акцентує на ігрових методах, візуалізації, та стимулюванні творчості, які є ключовими для творчого розвитку та формування позитивного ставлення. Надання дітям свободи у виборі та самостійності у завданнях, а також створення мотивуючого середовища, є суттєвими для цього процесу [2]. Література вказує на ефективність таких методів для формування позитивного ставлення до праці у молодших школярів: мотиваційні техніки, що включають ігрові елементи та цікаві завдання для стимулювання активності; психологічний клімат в класі, який заохочує підтримку та створює позитивне середовище; ігрові методи та творчі завдання для розвитку уяви; та спеціалізовані програми, що охоплюють комплексні підходи до розвитку цього ставлення.

Практичне дослідження ставлення школярів до роботи відіграє ключову роль у виявленні ефективних методів мотивації, що базуються на спостереженнях, анкетуванні та інтерв'ю. Ці методи сприяють адаптації навчальних підходів до індивідуальності учнів, підвищуючи їх мотивацію та навчальні досягнення. Розуміння ставлення до праці є важливим для оптимізації навчального процесу. Важливість трудового виховання полягає у розвитку в учнів таких якостей, як працьовитість, відповідальність та бережливість, а також у розумінні значення різних професій. Дисциплінованість і відповідальне ставлення до роботи корелюють з внутрішньою мотивацією учнів. Експериментальні дослідження підтверджують, що позитивне ставлення до праці може бути сформоване через ігрові методи та групову роботу, забезпечення необхідними ресурсами та створення комфортних умов. Розробка методичних рекомендацій з конкретними прикладами методів та технологій навчання важлива для розвитку цього ставлення у молодших школярів. В цілому, різноманітні педагогічні технології та індивідуальний підхід сприяють вихованню позитивного ставлення до праці та готують учнів до життя в суспільстві. В анкетуванні 1-А класу Млинівського ліцею було виявлено, що більшість учнів мають позитивне ставлення до праці, і лише 12,5% дітей на низькому рівні трудової вихованості. Анкета "Визначення рівня працелюбності" допомогла оцінити, як діти сприймають різні види трудової діяльності. Освіта, що включає ігрові та технологічні засоби, може формувати у школярів позитивне ставлення до роботи. Ефективна програма виховання повинна враховувати індивідуальні потреби учнів, підтримувати мотивацію та забезпечувати адекватний рівень складності завдань.

Висновок. Процес праці відіграє ключову роль у формуванні особистості школярів, стимулюючи їхню активність та розвиваючи моральні якості. Важливо використовувати різні методи для виховання позитивного ставлення до праці, зокрема, педагогічні стратегії, які сприяють самореалізації та внутрішній мотивації. Ефективність навчання та формування трудових навичок залежить від мотивації та дисципліни учнів, які повинні реалізовувати свої інтереси в умовах, що сприяють автономії та майстерності. Розвиток позитивного ставлення до праці у молодших школярів — це не лише виховання важливих життєвих навичок, а й стимулювання інтелектуального зростання. Створення навчального середовища, де кожен учень відчуває себе цінним і здатним досягати успіху, може значно підвищити мотивацію до праці. Як стверджував відомий педагог Джон Дьюї: "Освіта — не підготовка до життя; освіта — це саме життя". Ця фраза підкреслює, що навчання через працю є не роздільною від життєвого досвіду, а його інтегральною частиною, що формує гармонійну особистість.

Список використаних джерел:

1. Занько Л. В. "Педагогіка розвитку: теоретичні основи". "Книговидавництво Нова книга", 2007. 272 с.
2. Макаренко О. В. Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. "ЄВРОБУК", 2015. 256 с.

САВЧИШИНА Н.В.

*студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»
наук. керівник: Телецька Л.І., к. біо. н., доц.,
Український гуманітарний інститут*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Актуальність проблеми національно-патріотичного виховання молодших школярів за допомогою інтерактивних навчальних технологій обумовлена кількома факторами.

По-перше, в сучасному світі спостерігається зростання глобальних викликів та кризових ситуацій, які ставлять під загрозу національну безпеку та стабільність країн. В таких умовах важливо, щоб молодше покоління розуміло значення патріотизму, було свідомими громадянами своєї країни та готовими до активної участі у її розвитку.

По-друге, сучасна дитина виростає в інформаційному суспільстві, де велике значення мають цифрові технології та інтерактивні засоби комунікації. Такі засоби стають не тільки зручними інструментами навчання, але й впливають на формування ціннісних орієнтацій та світогляду дітей. Використання інтерактивних навчальних технологій може бути ефективним

способом залучення дітей до процесу навчання та виховання, а також стимулювати їхню зацікавленість у вивченні національної історії, культури та традицій.

По-третє, розвиток патріотичних цінностей у молодших школярів має важливе значення для їхнього формування як активних та відповідальних громадян. Національно-патріотичне виховання сприяє розвитку патріотичного почуття, національної самосвідомості, поваги до історії та культури своєї країни, а також

підтримує формування громадянської свідомості та активної громадянської позиції. Ці якості є важливими для забезпечення сталого розвитку суспільства, зміцнення демократичних цінностей та побудови громадянського суспільства.

Дослідження проблематики національно-патріотичного виховання молодших школярів засобами інтерактивних навчальних технологій є актуальним, оскільки інтерактивні технології мають потенціал стати ефективним інструментом у формуванні патріотичних цінностей та національної свідомості. Вивчення та розробка цього напрямку сприятиме збагаченню педагогічної практики, розширенню можливостей для вчителів та педагогічних працівників у використанні сучасних інструментів та методик виховання молодших школярів.

Мета дослідження. Основною метою даної дипломної роботи є вивчення та аналіз можливостей використання інтерактивних навчальних технологій для формування національно-патріотичного виховання молодших школярів. Зокрема, вона спрямована на:

1. Дослідження сучасного стану національно-патріотичного виховання молодших школярів та виявлення проблем, що існують у цій сфері.
2. Вивчення теоретичних основ інтерактивних навчальних технологій та їх потенціалу для національно-патріотичного виховання.
3. Розробку та апробацію практичних стратегій та методик використання інтерактивних навчальних технологій у процесі виховання молодших школярів.
4. Оцінку ефективності використання інтерактивних навчальних технологій для формування патріотичних цінностей, національної самосвідомості та громадянської активності у молодших школярів.
5. Надання рекомендацій щодо впровадження інтерактивних навчальних технологій у навчальний процес для підвищення рівня національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні, які конкретні інтерактивні навчальні технології можуть бути ефективними у формуванні патріотичних цінностей та національної самосвідомості у молодших школярів, а також у розробці рекомендацій для педагогічних працівників щодо їх використання.

Основний виклад матеріалу. Інтерактивні навчальні технології є важливим компонентом сучасного освітнього процесу, оскільки вони сприяють залученню учнів до активного навчання, розвивають їхні навички та

здібності, стимулюють творчість та співпрацю. Давайте розглянемо поняття та основні принципи інтерактивних навчальних технологій:

Поняття:

Інтерактивні навчальні технології використовуються для активної взаємодії учнів з навчальним матеріалом, вчителем та одне з одним. Це означає, що учні мають можливість впливати на навчальний процес, виконувати завдання, отримувати негайний фідбек та спілкуватися з іншими учасниками навчання.

Принципи:

а. **Активне залучення:** Основний принцип інтерактивних навчальних технологій полягає в активному залученні учнів до навчального процесу. Вони стають активними учасниками, виконуючи завдання, розв'язуючи проблеми, створюючи проекти тощо. Це сприяє глибшому розумінню та запам'ятовуванню навчального матеріалу.

б. **Індивідуалізація та персоналізація:** Інтерактивні навчальні технології дозволяють враховувати індивідуальні потреби та особливості кожного учня. За допомогою цих технологій вчителі можуть створювати навчальні матеріали та завдання, що відповідають рівню знань та здібностям кожного учня.

в. **Взаємодія та співпраця:** Інтерактивні навчальні технології сприяють взаємодії та співпраці між учнями. Вони надають можливість для групової роботи, дискусій, обміну ідеями та спільного вирішення завдань. Це розвиває комунікативні навички, соціальну взаємодію та сприяє взаємному навчанню та підтримці між учнями.

г. **Творчість та інновації:** Інтерактивні навчальні технології стимулюють творчий потенціал учнів та розвивають їхню інноваційну мислення. Вони дають можливість учням творити, експериментувати, розв'язувати проблеми та реалізовувати свої ідеї за допомогою різних мультимедійних інструментів та технологій.

д. **Формування навичок самостійного навчання:** Інтерактивні навчальні технології сприяють розвитку навичок самостійного навчання учнів. Вони навчають учнів організовувати свій час, встановлювати навчальні цілі, шукати та аналізувати інформацію, самостійно розв'язувати завдання та оцінювати свій прогрес. Інтерактивні навчальні технології сприяють покращенню ефективності та якості навчання, створюють захопливе та стимулююче навчальне середовище. Вони розвивають ключові навички, необхідні для успіху у сучасному світі, такі як критичне мислення, співпраця, творчість та ініціативність. Інтеграція цих технологій

е. **Оцінювання та зворотний зв'язок:** Інтерактивні навчальні технології надають можливість для ефективного оцінювання навчальних досягнень учнів. Вони дозволяють вчителям миттєво отримувати інформацію про прогрес учнів, а також забезпечують зворотний зв'язок для поліпшення навчального процесу. Учні також отримують можливість

самооцінки та виявлення своїх слабких місць для подальшого вдосконалення.

г. Доступність та гнучкість: Інтерактивні навчальні технології дозволяють навчання в будь-який час та в будь-якому місці. Вони забезпечують доступ до навчального матеріалу та ресурсів через онлайн-платформи, електронні підручники, відеолекції тощо. Це особливо корисно для учнів, які не мають можливості присутні на уроках у класі, наприклад, через віддаленість, хворобу або інші обставини.

h. Неперервність навчання: Інтерактивні навчальні технології підтримують неперервне навчання та можливість вдосконалення знань та навичок поза межами уроків. Вони дозволяють учням самостійно повторювати матеріал, виконувати додаткові вправи та завдання, що сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

Принципи інтерактивних навчальних технологій зорієнтовані на створення стимулюючого, співробітницького та індивідуалізованого навчального середовища. Вони сприяють розвитку ключових навичок, підвищують мотивацію та пізнавальний інтерес учнів, а також допомагають учням зрозуміти та засвоїти навчальний матеріал на більш глибокому рівні. Використання інтерактивних навчальних технологій сприяє покращенню якості освіти та розвитку компетентностей, необхідних учням для подальшого життя і успіху в сучасному світі.

Важливо пам'ятати, що успішне використання інтерактивних навчальних технологій вимагає підготовки вчителів, наявності необхідної технічної інфраструктури, а також постійного вдосконалення і оновлення навчальних методик та матеріалів. Тільки за умови врахування цих принципів та використання інноваційних підходів можна досягти максимальних результатів в навчанні та розвитку учнів.

Типи інтерактивних навчальних технологій.

Інтерактивні навчальні технології включають в себе різноманітні методи та засоби, які сприяють активній взаємодії учнів з навчальним матеріалом. Давай розглянемо деякі типи інтерактивних навчальних технологій:

1. Веб-платформи та електронні підручники: Ці технології надають можливість доступу до навчального матеріалу та завдань через Інтернет. Вони часто включають інтерактивні елементи, такі як відеоуроки, інтерактивні вправи, віртуальні лабораторії тощо. Учні можуть самостійно вивчати матеріал, виконувати завдання та отримувати зворотний зв'язок в режимі реального часу.

2. Віртуальна реальність (VR): VR-технології дозволяють учням погрузатися у віртуальне середовище, де вони можуть взаємодіяти з об'єктами та ситуаціями, що моделюють реальний світ. Наприклад, учні можуть вивчати історичні події, відвідувати віддалені місця або виконувати віртуальні експерименти. Це дозволяє покращити засвоєння матеріалу та створює захоплюючий досвід навчання.

3. Графічні інтерактивні програми: Ці програми дозволяють учням маніпулювати об'єктами, створювати власні моделі та візуалізації. Вони можуть використовуватися для навчання математики, науки, мистецтва тощо. Інтерактивність цих програм стимулює творчість та експериментування учнів.

4. Соціальні мережі та спільне навчання: Соціальні мережі та платформисприяють спільному навчанню та обміну ідеями між учнями та вчителями. Вони створюють можливість для дискусій, співпраці над проектами, взаємної підтримки та обговорення навчального матеріалу. Учні можуть взаємодіяти між собою, ділитися своїми думками та враженнями, що сприяє поглибленню знань та розвитку соціальних навичок.

5. Мультимедійні презентації та відеоуроки: Ці технології використовуються для створення інтерактивних презентацій з використанням зображень, відео, звуку та інших мультимедійних елементів. Вони допомагають візуалізувати складний матеріал та зробити його більш доступним та зрозумілим для учнів. Відеоуроки також дають можливість учням вивчати матеріал у власному темпі та повторювати його за потреби.

6. Інтерактивні дошки та інтерактивні екранізовані презентації: Інтерактивні дошки та екранізовані презентації дозволяють вчителям та учням взаємодіяти з навчальним матеріалом безпосередньо на екрані. Вони можуть включати інтерактивні елементи, такі як маркери, рухи, клікитощо, що дозволяє активно залучати учнів до процесу навчання та робити його цікавим та захопливим.

Кожен з цих типів інтерактивних навчальних технологій має свої особливості та переваги. Вибір конкретного типу залежить від навчальних цілей, доступної технічної бази та потреб учнів та вчителів. Важливо обрати технологію, яка найкраще відповідає конкретним потребам і можливостям навчального середовища.

Переваги інтерактивних навчальних технологій.

Використання інтерактивних навчальних технологій має багато переваг, які сприяють покращенню процесу виховання та навчання. Ось деякі з них:

1. Залучення учнів: Інтерактивні технології стимулюють активну участь учнів у процесі навчання. Вони надають можливість взаємодії, співпраці та творчого мислення, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

2. Персоналізоване навчання: Інтерактивні технології дозволяють налаштувати навчання під потреби та індивідуальні особливості кожного учня. Завдяки індивідуальному підходу до кожного учня, можна забезпечити оптимальні умови для його навчання та розвитку.

3. Збагачення навчального процесу: Інтерактивні технології дозволяють розширити можливості навчального процесу за допомогою візуалізації, симуляцій, ігрових елементів та інших інтерактивних ресурсів. Це допомагає зрозуміти складні концепти, залучити увагу учнів та зробити навчання цікавим та захопливим.

4. Миттєвий зворотний зв'язок: Інтерактивні технології дозволяють отримувати негайний зворотний зв'язок про прогрес учнів. Вчителі можуть миттєво оцінювати роботу учнів, виявляти їх слабкі місця та надавати необхідну підтримку, коригувати навчальний процес та надавати індивідуальну допомогу, якщо потрібно. Це сприяє більш ефективному навчанню та забезпечує постійний розвиток учнів.

5. Розвиток критичного мислення та проблемного мислення: Інтерактивні технології стимулюють учнів до критичного аналізу і оцінки інформації, розвитку навичок розв'язання проблем та прийняття рішень. Вони навчають учнів самостійно мислити, аргументувати свої позиції та висловлювати свої ідеї.

6. Забезпечення доступності та різноманітності матеріалів: Інтерактивні технології дозволяють зробити навчальний матеріал доступним для різних типів учнів із різними стилями навчання. Вони також дозволяють розширити коло джерел інформації та матеріалів, що можуть бути використані для навчання.

7. Розвиток технологічної грамотності: Використання інтерактивних технологій сприяє розвитку навичок використання технологій учнями. Вони навчають учнів працювати з різними програмними засобами, використовувати онлайн-ресурси та розуміти основні принципи роботи технологій.

Загалом, інтерактивні навчальні технології мають великий потенціал для поліпшення процесу виховання та навчання. Вони створюють сприятливе середовище для активного залучення учнів, індивідуалізації навчання та розвитку різноманітних навичок, необхідних у сучасному світі. Використання цих технологій також сприяє розвитку креативності, критичного мислення, комунікативних навичок та роботи в команді.

Однак, важливо пам'ятати, що успіх використання інтерактивних навчальних технологій залежить від правильного планування, налагодження та професійної підтримки. Вчителі повинні бути готові до використання цих технологій, мати необхідні навички та знання для їх ефективного застосування у навчальному процесі.

Крім того, важливо забезпечити належну інфраструктуру та доступ до необхідного обладнання та програмного забезпечення для використання інтерактивних навчальних технологій. Навчальні заклади повинні вкласти зусилля в розвиток технологічної інфраструктури та підтримку вчителів у впровадженні цих технологій.

Висновки. Інтерактивні навчальні технології відіграють важливу роль у покращенні якості навчання та створенні захопливого та ефективного навчального середовища. Вони сприяють активній участі учнів, персоналізації навчання, розвитку навичок та забезпеченню доступності навчального матеріалу. Проте, успішне використання цих технологій вимагає належного планування, підготовки та підтримки з боку вчителів та навчальних закладів. З використанням правильних інструментів і підходів, інтерактивні

навчальні технології можуть стати потужним засобом для збагачення навчання та підвищення мотивації та результативності учнів.

Інтерактивні методи навчання відіграють важливу роль у формуванні патріотичних цінностей учнів. Вони допомагають активно залучати учнів до процесу виховання, сприяють глибшому розумінню поняття патріотизму та розвитку позитивних національних почуттів. Інтерактивні методи стимулюють активну участь учнів, сприяють їх емоційному залученню та розумінню важливості своєї Батьківщини. Вони також допомагають розвивати громадянську свідомість, активну громадянську позицію та відповідальність за долю своєї країни.

Застосування інтерактивних методів у формуванні патріотичних цінностей може включати такі практики, як групові дослідження, дискусії, рольові ігри, проекти з вивчення історії та культури, творчі завдання, екскурсії та спільні заходи. Ці методи допомагають учням бачити зв'язок між своїм життям та історією, культурою та значимими подіями своєї країни.

Крім того, важливо пам'ятати, що формування патріотичних цінностей вимагає постійної підтримки та залучення вчителів, батьків та громадськості. Спільна робота всіх сторін сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку патріотичних почуттів учнів.

Отже, інтерактивні методи навчання мають великий потенціал у формуванні патріотичних цінностей учнів. Вони сприяють активній участі, емоційному залученню та глибшому розумінню поняття патріотизму. Ці методи допомагають розвивати громадянську свідомість, активну громадянську позицію та відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Богуш В. І. Національно-патріотичне виховання молодших школярів: теоретико-методологічні засади. Київ, 2017.
2. Голуб В. П. Інтерактивні навчальні технології в освітньому процесі. Київ, 2015.
3. Грудз В. М. Формування національно-патріотичного виховання учнів початкової школи. Львів, 2018.
4. Даниленко Г. В. Інтерактивні технології навчання в початковій школі. Київ, 2016.
5. Заяць О. О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів в умовах інтерактивних технологій. Львів, 2019.
6. Кравченко Т. М. Застосування інтерактивних навчальних технологій в початкових класах. Київ, 2018.
7. Макарова Н. С. Формування національно-патріотичного виховання молодших школярів у сучасному освітньому середовищі. Одеса, 2017.
8. Онищук В. В. Інтерактивні технології навчання в початкових класах. Львів, 2019.
9. Петренко О. С. Національно-патріотичне виховання молодших школярів в контексті інтерактивних навчальних технологій. Київ, 2016.

10. Концепція розвитку національно-патріотичного виховання дітей і молоді в Україні. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/256-2013-%D1%8> (дата звернення: 01.10.2023).

11. Інтерактивні методи виховання дітей та їх застосування в початковій школі. URL: <https://pidru4nyky.com.ua/interaktyvni-metody-vyhovannya-ditey-ta-yih-zastosuvannya-v-pochatkoviy-shkoli/> (дата звернення: 01.10.2023).

Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V01- 00074.

САДОВА М.А.

*докторка психологічних наук,
професорка, професорка кафедри
політології Національного університету
«Києво-Могилянська академія»*

ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану дуже важко реалізувати особистісний потенціал для будь-якої людини. Якщо ж мова іде про обдарованих, то це девіантна категорія юнаків та дівчат. Адже, обдарованість з нашої точки зору не розглядається з позиції норми, а з позиції унікальності таланту та акселерації.

Наше дослідження щодо реалізації особистісного потенціалу обдарованих проводилось як в Україні (Мала академія наук України, національний університет біоресурсів та природокористування України, Київ) так і за кордоном (Пан-Європейський університет, Братислава). Відповідна тема виборола міжнародний грант на початку 2023р. У вибірку досліджуваних увійшли 679 обдарованих старшокласників та студентів 2 країн світу.

Теоретичний аналіз дослідження

Особистісний потенціал дітей юнацького віку в нашому дослідженні розглядається крізь призму мотиваційних компонентів. Відповідні складові виступають рушійною силою в розкритті та реалізації особистісного потенціалу обдарованої молоді на шляху до професійного становлення.

Обґрунтування проблеми здійснюється за рахунок опису та налізу зарубіжних досліджень мотиваційних аспектів в структурі особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку за останні 5-8 років. За

відповідною проблемою ми опирались на дослідження зарубіжних організацій (Національної асоціації обдарованих дітей Сполучених Штатів Америки, дослідження Центру передового досвіду Національної асоціації губернаторів [NGA Center], Ради директорів державних шкіл [CCSSO], національних університетів Сербії та Японії, університету Нового Південного Уельсу та ін.) [1]; сучасних зарубіжних вчених за останнє десятиліття, що розглянули чинники та складові компоненти мотивації в структурі особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку: Зарубіжні вчені (Памела Р. Клінкенборд, Кетрін А. Літл, Мак Грегор, Ван Тессел-Васка, Фроді Брідгес, Данута Чессор, Свенья Матейс, Леон Кронборг, Манфред Шмітт, Францис Прекеель, Кеті Уільямс, Кетрін Гукман, Джон Мак Кормік, Мірак М. Гросс, Наоко Кодзим, Айла Четін-Діндар, Сьюзен Хедден, Сари Маккей, та ін.) [3] описали сутність складових екстра- та інтра-пунітивної мотивації, що призводять до розкриття особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку [2]; здійснено дослідження щодо позитивної та негативної атрибуції успіху та невдачі обдарованих; неуспішності обдарованих з малозабезпечених сімей [5].

Концепція дослідження

Дослідження мотиваційних компонентів особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку здійснюється **за авторськими концептуальними положеннями**, до яких відносимо такі складові: цільовий, потенційно-мотиваційний, виявлення психологічних бар'єрів, навчально-мотиваційний, особистісно-реалізаційний.

За теоретичною та емпіричною структурою до цільового компоненту включені цілі: основні / додаткові, орієнтовані на бажання орієнтовані на можливості, орієнтовані на процес, орієнтовані на результат, орієнтовані в часі; до потенційно-мотиваційного компоненту включені ціннісний та ресурсний показники; до навчально-мотиваційного компоненту відносяться: професійна направленість, внутрішня мотивація до навчання, зовнішня мотивація до навчання; до компоненту виявлення психологічних бар'єрів належать об'єктивні та суб'єктивні чинники; особистісно-реалізаційний компонент враховує показники: робота над помилками (усунення психологічних бар'єрів), розвиток особистісного потенціалу, реалізація особистісного потенціалу в навчально-професійній діяльності, особистісне зростання [4].

Компонент подолання психологічних бар'єрів виступає своєрідною новизною авторської концепції, яка в експериментальній частині буде більш детально описуватись з урахуванням вибірки обдарованих дітей юнацького віку.

Кожний із запропонованих мотиваційних компонентів описує авторський підхід та науковий контекст сучасних зарубіжних і вітчизняних вчених.

Об'єкт дослідження: особистісний потенціал.

Предмет дослідження: мотиваційні компоненти особистісного потенціалу дітей юнацького віку.

Мета дослідження: теоретично та експериментально дослідити мотиваційні компоненти в структурі особистісного потенціалу дітей юнацького віку.

Гіпотеза дослідження:

Тренінг особистісного зростання спонукатиме розкриттю та підвищенню рівня мотиваційних складових особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького року.

Методи дослідження:

теоретичних (систематизація та узагальнення наукових підходів з проблеми дослідження);

емпіричних: опитувальник «Мотивація успіху та страх невдач» (А. Реан), «Самоактуалізаційний тест» (Е. Шостром), Індикатор копінг-стратегій (Д.Амірхан), розробка авторської анкети «Постановка цілей», розробка авторської анкети «Виявлення мотивації до навчання».

математичної статистики (факторний, кластерний, розрахунки за критеріями F Фішера, T Стюдента, H Крускала-Уолліса). Статистичне опрацювання даних здійснювалось за допомогою комп'ютерної програми SPSS 25.0 for Windows.

На даний етап часу розроблено структуру мотиваційних компонентів обдарованої особистості:

1. **На теоретичному рівні** здійснено аналіз особистісного потенціалу обдарованих в зарубіжних країнах світу; здійснено аналіз мотиваційних чинників, що спонукають до реалізації особистісного потенціалу обдарованих; здійснено опис мотиваційних аспектів особистісного потенціалу обдарованих за кордоном; обґрунтовано структуру мотиваційних компонентів особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку: цільовий, потенційно-мотиваційний, виявлення психологічних бар'єрів, навчально-мотиваційний, особистісно-реалізаційний.

2. **На методичному рівні** обґрунтовано методичне забезпечення та процедура дослідження мотиваційної структури особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку у воєнний час.

3. **На емпіричному рівні** за рахунок факторного аналізу даних (вхідний контроль дослідження) обґрунтовано мотиваційну структуру особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку у воєнний час: потенційно-мотиваційний, виявлення психологічних бар'єрів, навчально-мотиваційний, особистісно-реалізаційний. В констатуючому експерименті було взято участь 769 досліджуваних. Академічна обдарованість виявлялась в учасників освітнього процесу за рахунок академічної успішності. За рахунок кластерного аналізу даних визначено типологію обдарованої молоді за рівнем мотивації (вмотивований та невмотивований тип).

В перспективах подальшого дослідження планується здійснити деференційний аналіз обдарованої молоді в Україні та Словаччині за віковим

та гендерним аспектами а також розробка і проведення тренінгу особистісного зростання, який впроваджуватимемо в 2024 році.

Список використаних джерел:

1. Psychological features of forming ship crews and determining the optimal life project cycle / R. V. Mann et al. *International Journal of Management (IJM)*. 2020. Vol. 11, no. 3. P. 155–165.
2. Worrell F. C., Szarko J. E., Gabelko N. H. Multi-Year Persistence of Nontraditional Students in an Academic Talent Development Program. *Journal of Secondary Gifted Education*. 2001. No. 12. P. 80–89.
3. Fan W., Williams C. The Mediating Role of Student Motivation in the Linking of Perceived School Climate and Achievement in Reading and Mathematics. *Frontiers in Education*. 2018. Vol. 3. URL: <https://doi.org/10.3389/educ.2018.00050>.
4. Садова М. Теоретична структура мотиваційних компонентів особистісного потенціалу обдарованих юнаків та дівчат. *Вчені записки університету «КРОК» Фахове видання*. 2023. № 1 (69). С. 197–207.
5. Садова М. Емпірична структура мотиваційних компонентів особистісного потенціалу обдарованої молоді за факторним аналізом. *Освіта та розвиток обдарованої особистості. Фахове видання*. 2022. № 4 (87). С. 30–37. URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2022/4/5.pdf> (дата звернення: 01.11.2023).

СПІВАК Л.В.

викладач кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут

ПРОФІЛАКТИКА ФІЗИЧНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЗА ДОПОМОГОЮ ФАКТОРІВ ЗДОРОВ'Я

Актуальність теми дослідження. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я 60% факторів індивідуального здоров'я і рівня якості життя людини пов'язано зі звичками. Мільйони людей хворіють, зазнають інвалідності й навіть помирають унаслідок нездорового способу життя. Нехтування населенням науково-обґрунтованими рекомендаціями призводить до нерозумного використання свого життєвого потенціалу та проблем зі здоров'ям [1]. Принципи «реформи охорони здоров'я», які були започатковані кількома лікарями наприкінці XIX століття та були названі «Новий старт», є актуальні й для нашого часу. Ці принципи активно застосовуються у деяких навчально-оздоровчих християнських центрах, націлені на зміну способу життя пацієнтів, ґрунтуються на «комплексному підході» до лікування захворювань [4]. Вони включають вісім важливих для життя аспектів, які коротко представлені нижче.

Мета нашого дослідження полягає в систематизації та науковому обґрунтуванні принципів та факторів, спрямованих на покращення фізичного та емоційного стану людини через вплив на її здоров'я. Дослідження спрямоване на розкриття важливості таких аспектів, як харчування, дихання, фізична активність, вода, сонячне світло, відпочинок, самоконтроль та довіра Богу у забезпеченні повноцінного та здорового способу життя. Основною метою є виявлення ефективних підходів до профілактики захворювань та збереження здоров'я на рівні фізичного, психологічного та духовного благополуччя. Дослідження також націлюється на підтримку ініціатив, спрямованих на зміну життєвого стилю населення, щоб підвищити якість життя та попередити можливі негативні наслідки нездорового способу життя.

Основні результати дослідження коротко підсумовані через характеристику факторів здоров'я, які за нашим твердженням сприяють фізичному, психологічному та душевному здоров'ю особи, яка намагається їх впровадити на практиці.

Харчування. Якщо ми приділяємо час тому, щоб дізнатися, що для нас добре, і прагне цього доброго на практиці, нашою нагородою буде енергія і довге життя, що б'є через край. Ідеальна дієта включає в себе зміни харчових звичок, які дозволяють нам отримати максимальну користь від молекулярного харчування [2].

Дихання. Людина починає своє життя з першого вдиху при народженні і закінчує його, роблячи останній вдих. Від того як він дихає в проміжку між першим і останнім вдихом, залежить якість життя, а отже, і його сприйняття. Неповноцінне дихання знижує життєздатність організму та призводить до уповільнення метаболічних процесів [1].

Вправи. Сприятливий вплив фізичного навантаження на людський організм безмежний. Адже людина спочатку була розрахована природою на підвищену рухову активність. Знижена активність веде до багатьох порушень і передчасного старіння організму. Під впливом фізичних вправ вдосконалюється будова і діяльність всіх органів і систем людини, підвищується працездатність, зміцнюється здоров'я. Рухова активність є провідним фактором оздоровлення людини, тому що спрямована на стимулювання захисних сил організму, на підвищення потенціалу рівня здоров'я. Повноцінна рухова активність є невід'ємною частиною здорового способу життя, що впливає практично на всі сторони життєдіяльності людини та організму в цілому [2].

Вода. Здоров'я залежить від багатьох факторів, але не один з них не є таким важливим як вода. Від того, як людина використовує воду, багато в чому залежить її здоров'я - як фізичне так і душевне. Без неї функціонування організму просто неможливо. Кожна тканина, кожен орган і кожна система працюють у рідкому середовищі. Нормальна життєдіяльність людини знаходиться в прямій залежності від кількості води, що випивається. Коли організм втрачає близько 20 відсотків води, припиняється життя [3].

Сонячне світло є джерелом, яке живить наш організм і забезпечує його енергією. Сонячне світло формує довкілля, необхідне нашого існування. Він створює кисень та вуглекислий газ. Він підтримує температуру та вологість на рівні, необхідному для життя [3].

Відпочинок – це найважливіша частина життєвого ритму. Він також важливий для здоров'я, як і активна діяльність, і є періодом відновлення сил. Це час, коли відновлюється втрачена енергія, оскільки наше тіло створено таким чином, що не може добре функціонувати без відповідних періодів відпочинку. Щоб підтримувати здоров'я, необхідно дотримуватися певної рівноваги між активною діяльністю та розслабленням [5].

Самоконтроль повинен пронизувати всі сфери нашого існування – харчування, фізичні вправи, відпочинок, роботу, розваги та секс. У міру все більш глибокого самоконтролю в наше життя, покращиться як наше здоров'я, так і наша поведінка. Олена Уайт у своїй книзі «Утримання» говорила: «Утримання саме по собі є фундаментом усіх благословень, які йдуть від Бога, фундаментом всіх перемог, які потрібно виграти» [3].

Довіра Богу. Людина є триєдність тіла, свідомості та духу. Лікування тіла без лікування розуму та духу – частково та поверхнево. Усвідомлення цілісності особистості дозволяє говорити про включення до комплексу лікування фізичних, емоційних та соціальних факторів. Порушення в будь-якій із цих сфер призводить до хвороби. Свідомість має величезний вплив на тіло. Віра – це основний досвід та важлива складова людської особистості. Вона проявляється у відносинах та у характері людини. Саме тому, стверджуємо, що віра – найбільша запорука здоров'я – фізичного, ментального та душевного [4].

Висновки. Прихильники здорового способу життя стверджують, якщо 8 факторів здоров'я застосовувати належним чином, то вони мають потужну профілактичну та лікувальну дію. Наявність великої кількості випадків зміни перебігу захворювань при зміні способу життя переконують у ефективності впливу цих природних методів на організм та у застосуванні їх при розсіяному склерозі. Сучасна доказова медицина аргументує, що кожен із аспектів повсякденного життя людини суттєво впливає (позитивно або негативно) на здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Здорове харчування та фізична активність. *Центр громадського здоров'я МОЗ України*. URL:<https://phc.org.ua/news/yak-zdorove-kharchuvannya-ta-fizichna-aktivnistvplivayut-na-yakist-zhittya>. (дата звернення: 01.10.2023).
2. Вернон Ф. Новий старт. Київ: «Джерело життя», 2011. 320 с.
3. Карасевич С. А. Фізична активність – вплив та оздоровчий ефект на організм школярів. The 6th International scientific and practical conference «*Science and education: problems, prospects and innovations*» (March 3-5, 2021) CPN. Publishing Group, Kyoto, Japan. 2021. С. 307–313.

4. Лівак, П. Є., Костюк, І. В. Принципи «реформи охорони здоров'я» як важливий фактор у профілактиці розсіяного склерозу. *Rehabilitation and Recreation*, 2022. № 11, С. 135–145. <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2022.11.16>.

5. Normal Sleep and Circadian Rhythms: Neurobiologic Mechanisms Underlying Sleep and Wakefulness. *Psychiatric Clinics of North America*, 2007. Vol. 29., No 4. P. 841–853.

СТЕШИЦ І.В.

*аспірантка кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти
Державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»*

ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО І ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Актуальність дослідження. Сучасна політична, економічна, соціальна та культурна криза українського суспільства у зв'язку із воєнними діями в Україні негативно вплинули на учнів, вчителів, освітнє середовище; зруйнувала багато моральних і духовних цінностей; вибила із звичайного ритму життя. Нестабільність і суперечливість моральної атмосфери в українському суспільстві зумовили особливу гостроту проблеми духовно-морального виховання підростаючого покоління. Це спонукає до відродження традиційних та пошуку нових засобів духовно-морального виховання дітей в українській школі. Заклади освіти, які працюють на засадах педагогіки партнерства, можуть запропонувати батькам взаємодію і дружню співпрацю у переосмисленні ідеалів та виховних орієнтирів, оскільки в цьому полягає реальне відродження і подальший розвиток української нації.

Огляд джерел. Питанням духовності та духовно-морального виховання займалися К. Ушинський, М. Драгоманов, Леся Українка, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, І. Бех, А. Богущ, О. Воропай, В. Жуковський, Н. Злагада, А. Ізмайлов, В. Зеньківський, О. Кравець, Г. Лозко, Ю. Руденко, І. Сіданіч, В. Скуратівський, В. Суханова, М. Стельмахович тощо.

«Тлумачний словник української мови» духовність визначає як «... властивість душі, що складається в переважанні духовних, моральних та інтелектуальних інтересів над матеріальними».

Думки сучасних педагогів про духовність багато в чому збігаються з розумінням класиків. Так, О. Вишневський вважає, що духовність є найвищим щаблем в ієрархії цінностей, тобто належить до абсолютних цінностей. Virізняючи духовність, педагог наголошує на тому, що це зумовлена світоглядом і вірою спрямованість людини до Бога і до богоугодно трактованих ідеалів нижчих рівнів ієрархії цінностей, які стосуються

естетичного, морального, національного, громадянського, родинного, особистісного та іншого життя людини. У своїх дослідженнях духовність науковець пов'язує зі шляхом людини до Бога, її зорієнтованістю на дотримання у житті Божих заповідей [1].

С. Гончаренко моральне виховання характеризує як один з найважливіших видів виховання, яке полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології. Автор наголошує на тому, що моральне виховання починається в родині, продовжується у дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, пізніше – у вузах та інших навчальних закладах [4].

Сіданіч І. Л. під духовно-моральним вихованням дітей вбачає цілеспрямоване формування особистості – її внутрішніх настановлень, понять, принципів, що визначають поведінку, духовні якості, інтелектуальну сферу і необхідні для усвідомлення свого місця у світі, розвитку і самореалізації. Основна мета духовно-морального виховання полягає у тому, щоб сформувати високоморальну, добропорядну, чесну особистість. Душа дитини набагато раніше потребує уваги й турботи, ніж її розум. Під час реалізації духовно-морального виховання учнів ми виділяємо такі основні завдання: розвиток якостей, розуміння себе та іншої людини, вміння співпереживати, поділяти почуття та надавати допомогу; формування уявлень про норми, правила поведінки на підставі духовних цінностей; виховання прагнення поступатися за законами совісті, добра, любові та милосердя, людяності в різних життєвих ситуаціях тощо. Також дослідниця вбачає кілька шляхів здійснення духовно-морального виховання дітей молодшого шкільного віку. Перший і найголовніший з них: створення сімейного осередку духовності. Другий шлях сенсифікації духовно-морального розвитку дошкільнят – це вивчення Біблії. Третій шлях духовно-морального виховання дітей – це прилучення учнів закладів освіти до християнських свят, таких як Різдво тощо [3].

Позитивним результатом розвитку дитини у грі є переживання нею почуття прихильності, ніжності і любові на аналогічні почуття дорослих (передовсім батьків, а потім вчителів); реалізація власної потреби в авторитеті та повазі, розуміння з боку близьких та значущих для нього осіб; поява сталого почуття «Я», впевненість, ініціативність та активність, адекватна самооцінка; здатність до співчуття; наявність почуття доброзичливості до людей за ненадмірної вираженності ревнощів і заздрості; контактність і комунікабельність, прагнення взаємодіяти з ровесниками на рівних [5].

Ключовими принципами сучасної української школи визначено дитиноцентризм та творчий підхід до розвитку особистості. Педагогіка партнерства є чітко визначеною системою взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, учителів, громади). Педагогіка партнерства – це простір дитинства, який будується на засадах рівності,

діалогу, співпраці. Лише правильний стиль поведінки вчителя викликає свободу, довіру, відсутність страху, відкритість, прагнення до доброзичливого ставлення у класі. З цієї точки зору роль вчителя полягає не лише у тому, щоб забезпечити трансляцію знань, але й бути носієм культури і загальнолюдських та духовно-моральних цінностей, ідеї державотворення і демократичних змін. Саме через безпечне освітнє середовище, яке створює вчитель за принципами НУШ, учні мають бажання наслідувати за своїм вчителем.

Наслідування – особливий вид навчання, коли вчитель цілеспрямовано навчає – він контролює ситуацію, розповідає дитині як потрібно поводитися в тій чи іншій ситуації. Після закінчення уроку дитина продовжує спостерігати за дорослим, наслідувати та повторювати у житті те, що бачить. Тому духовно-моральне виховання учнів відбувається не тільки під час розповіді та пояснення духовно-моральних тем, а й після уроків, а саме через спостереження за вчинками вчителя, його словами і поведінкою в різних ситуаціях, що покладає велику відповідальність на вчителя і вимагає його високого рівня духовно-моральної культури. Але саме за педагогікою партнерства вчитель відкритий до діалогу, він є модератором, який супроводжує порадами своїх учнів і поза стінами школи, стаючи для них маяком високого рівня духовно-морального виховання, при чому піднімаючи своїх учнів до того ж рівня.

Висновки. Отже, від того, яка міра духовності стане основою життя особистості, залежить майбутнє української нації. Адже моральність нації – основа духовної стійкості та спадкоємності її історичного буття.

Список використаних джерел:

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: пед. нариси. Л. : Львів. об. пед. тов-во ім. Г. Ващенка, 1996. С. 234–238.
2. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – початок XXI століття): монографія / І. Л. Сіданіч ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К. : ТОВ "НВП "Інтерсервіс, 2013. 464 с.
3. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку як запорука успішного навчання в Новій українській школі. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи, 2020.
4. Український педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.
5. Хіміч Н. На засадах християнської моралі. *Дошкільне виховання*, 2002. № 6. С. 14.

ТРОХИМЕНКО Я.В.

студентка спеціальності 013 «Початкова освіта»

наук. керівник: Телецька Л.І., к. біо. н., доц.,

Український гуманітарний інститут

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НУШ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що життєдіяльність всіх живих істот на Землі тісно пов'язана з навколишнім середовищем, включаючи повітря, воду та інші ресурси. Розуміння важливості збереження та охорони природи необхідно кожному. На жаль, багато людей не усвідомлюють екологічних питань і не розуміють, які дії сприяють або завдають шкоди навколишньому середовищу. Це призводить до постійного погіршення стану нашої планети. Відсутність екологічної свідомості та освіти є основною причиною деградації екосистеми. Екологічна освіта та навчання стають все більш важливими для сучасного покоління, особливо молоді. Без базових екологічних знань наша планета та майбутні покоління знаходяться у великій небезпеці. Важливість екологічної освіти визнається в законах і освітніх концепціях [1, с.11]. Питанням екологічної освіти займалися багато науковців і педагогів, як українських, так і зарубіжних.

Педагоги, Г. С. Сковорода, В.О. Сухомлинський, В.О. Духновича, К.Д. Ушинський, І.Д. Зверєв, Рейчел Карсон, Девід Собел, Річард Люб, зробили вагомий внесок у розвиток педагогіки і особливо екологічного виховання учнівської молоді. Їхній підхід ґрунтується на концепції виховання дітей у контакті з природою з раннього віку.

Аналізуючи нормативно-правові документи та праці видатних педагогів, важливо усвідомлювати, що екологічне виховання є необхідним етапом у формуванні гармонійної, всебічно розвиненої особистості, яка усвідомлено ставитися до природи та несе відповідальність за свої вчинки.

Метою нашого дослідження є теоретично обґрунтувати та перевірити на практиці рівень екологічного виховання молодших школярів в освітньому процесі НУШ.

Огляд джерел. Наш аналіз зосереджується на різноманітних роботах вчених, викладачів і письменників, які спеціалізуються на екологічній освіті. Ми вивчили творчість не лише вітчизняних авторів (В. Сухомлинський, К. Ушинський), а й типових представників інших країн, таких як, (Річард Лув, Луїза Чавла, Марк Бекоф). Кожен з них вніс вагомий вклад у розвиток природознавства, із чого ми взяли багато корисного. Особливо, В.Сухомлинський обґрунтував роль природи у формуванні екологічної культури молодших школярів у трьох аспектах:

- Активна природознавча діяльність учнів;
- Активне спілкування з природою як сприяння розвитку розумових здібностей, допитливості та працьовитості;

- Використання позитивних методів навчання. Вплив екологічного виховання має велике значення для повноцінного розвитку здорової особистості [2, с.15], [2, с.235-477].

Аналізуючи дані про взаємозв'язок природи з гармонійним формуванням особистості, ми виділили такі шляхи впливу: знання та розуміння; обізнаність та чутливість; ставлення та цінності; критичне мислення та вирішення проблем; зв'язок з природою; розширення прав і можливостей.

Результати дослідження особливостей організації освітньої діяльності молодших школярів.

Ми встановили стандарти, показники, рівні екологічної вихованості учнів четвертих класів.

- Якість екологічних ідей (повнота, системність, реалістичність, впізнаваність).

- Типи ставлення до природи (емоції та мотивація).

- Характер діяльності та поведінки дітей у природі (уміння та навички поводження з природними об'єктами, поведінка).

Експериментальний етап дослідження складався з трьох етапів: виявлення, оформлення та аналіз результатів дослідницької роботи.

В основу дослідницького експерименту покладена наступна методика: розмова, виховання, ілюстрації, демонстрації, спостереження, практична робота. Інтерактивні методи: асоціативний куц, мозковий штурм, ігри на екологічну тематику, екскурсії, «мікрофон»[3, с.187].

Провівши дослідницький експеримент, ми виявили, що лише 20% учнів мали високий рівень освіти, 33% мали середній рівень освіти і 47% мали низький рівень освіти.

Для підвищення рівня екологічної вихованості молодших школярів ми використали такі методи та прийоми: метод бесіди, інструктажу, метод ілюстративний та метод демонстративний, метод спостереження, практична робота, вправи, метод «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Асоціативний куц», «Fishbone», екскурсія, гра, як метод навчання, метод інтерактивного спілкування, прийом «правильно-неправильно», мотичний прийом ребус, тестування, прийом «з'єднай частинки».

Результати, які ми отримали в контрольному діагностувальному тестуванні, показали нам, що відсоток високого та середнього рівня зріс, а низького навпаки зменшився порівняно з першою діагностикою. Доказом ефективності методів є збільшення відсотка зацікавленості учнів в екологічному вихованні.

Висновки. Проведений аналіз праць педагогів та дослідників, включаючи вітчизняних і зарубіжних представників, підкреслює необхідність виховання дітей в повноцінному спілкуванні з природою з самого дитинства для формування екологічно свідомих особистостей. Екологічна освіта впливає на дітей і визначає їхнє майбутнє, сприяючи формуванню гармонійних та відповідальних громадян. Спілкування з природою навчає

дітей любити, розуміти та захищати довкілля, впливаючи на їх здоров'я та щастя.

Розроблено критерії та рівні сформованості екологічної вихованості учнів 4 класу: якість екологічних уявлень; тип ставлення до природи; характер діяльності та поведінки у природі. Та рівні сформованості знань: високий, середній, низький.

Науково-педагогічний експеримент включав констатувальний етап та аналіз результатів, використовуючи різні методи: бесіда, інструктаж, ілюстрація, демонстрація, практична робота, інтерактивні методи та екскурсії. Результати показали різні рівні сформованості учнів. Застосування різноманітних методів та прийомів, таких як бесіда, ілюстрація, гра, демонстрація, практична робота, покращило рівень екологічної вихованості молодших школярів. Результати контрольного тестування підтвердили ефективність використаних методів, що проявилось у зростанні відсотка зацікавленості учнів у екологічному вихованні.

Список використаних джерел:

1. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. Нова Українська Школа, 2016. С. 11 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.07.2023).
2. Сухомлинський В.А. Трилогія, издание второе («Сердце отдаю детям», «Рождение гражданина», «Письма к сыну»). К.: Радянська школа, 987 с. С.15-234, 235-477, 479-539.
3. Бондар С. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів як важливий компонент особистісно-орієнтованого навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2011. № 26. С. 187.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО–ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«Початкова освіта в Україні в умовах воєнного часу: реалії та
перспективи»**

22 листопада 2023 року

Відповідальні за випуск наукового видання
Штанько Л.О., Куриляк В.В., Проданюк Ф.М.

Комп'ютерний набір і верстка Білик А.С., Орловський Р.В.

Підп. до друку 31.12.23. Формат 60x84/16
Папір офс. Гарнітура Arial. Друк офс. Замовлення №195
Друк. арк. 15,19. Обл.–вид. арк. 14,89. Тираж 200 прим.

Видавничий центр науково–організаційного відділу
Українського гуманітарного інституту
08293, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14,
e–mail: conference@ugi.edu.ua

Поліграфія

Видавництво «Міленіум»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

м. Київ, вул. Фрунзе, 60
Тел./факс 222–74–35
E–mail: milenium_ofis@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

08292 Київська обл.,
м. Буча, вул. Інститутська, 14
conference@ugi.edu.ua
www.ugi.edu.ua